T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BALKAN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE - MAKEDONYA İLİŞKİLERİ VE MAKEDONYA TÜRKLERİNİN DURUMU (1991-2018)

HAZIRLAYAN
ÖNDER BİLGİN

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ VAHİT CEMİL URHAN

EDİRNE 2019

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BALKAN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖNDER BİLGİN tarafından hazırlanan **TÜRKİYE-MAKEDONYA İLİŞKİLERİ VE MAKEDONYA TÜRKLERİNİN DURUMU (1991-2018)** konulu **YÜKSEK LİSANS** Tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 19.-6. maddeleri uyarınca **19.06.2019 Çarşamba** günü saat **11.00**'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin * ..kabul...edilmesine..... **OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞU~~** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Dr. Öğr. Üyesi Vahit Cemil URHAN	Kabul Edilmesine	
Dr. Öğr. Üyesi Ali CHOUSEINOGLOU	Kabul Edilmesine	
Doç. Dr. Sezai ÖZTAŞ	Kabul Edilmesine	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

Tezin Adı: Türkiye - Makedonya İlişkileri ve Makedonya Türklerinin Durumu (1991-2018)
Hazırlayan: Önder BİLGİN

ÖZET

Makedonya'da Türklerin (Hun Türkleri) varlığı, V. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Hunları daha sonra Avarlar, Bulgarlar, Kıpçaklar ve Peçenekler takip etmiştir. Makedonya, Osmanlı Devleti'nin 1371 yılında Çirmen Savaşı'nda Sırpları mağlup etmesinden sonra Osmanlı hakimiyetine girmiştir. Osmanlı Devleti döneminde Makedonya'da Türk nüfusu artmış ve İslamiyet yayılmıştır. Ancak Makedonya, Balkan Savaşları'ndan sonra Osmanlı idaresinden çıkmıştır. Osmanlı hakimiyetinde barış içindeki yaşam tersine dönerek Türklerin aleyhine işlemeye başlamıştır. Yıllarca barış içerisinde yaşayan gayr-i müslim topluluklar artık Türkleri düşman olarak görmeye başlamışlardır. Türkler vatan bildikleri topraklardan göç etmeye başlamışlardır. Makedonya'da yaşayan Türklerin dramı ve göç Balkan Savaşları'ndan sonra son bulmamış I. Dünya Savaşı'nda, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı (1918-1929) döneminde ve sonrasında kurulan Yugoslavya Krallığı (1929-1941) ile Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti (1945-1991) dönemlerinde de devam etmiştir. Bu süreçte Makedonya'da yaşayan Türk nüfusu azalmıştır.

Yugoslavya'nın dağılma sürecine girmesinden sonra Slovenya ve Hırvatistan'ın ardından 8 Eylül 1991 tarihinde Makedonya bağımsızlığını ilan etmiştir. Makedonya'nın bağımsızlık ilanından sonra Makedonya'daki Türkler için de yeni bir dönem başlamıştır. Türkler, daha önce ellerinden alınmış olan haklarının iade edilmesi için umutlanmışlardır. Siyasal ve sosyal alanda varlıklarını devam ettirebilmek için siyasi partiler ve sivil toplum kuruluşları kurmuşlardır.

Türkiye, tarihsel bağlarının olduğu Makedonya'nın bağımsızlığını desteklemiş ve yeni dönemde (1991-2018) BM, AB ve NATO üyelikleri konusunda Makedonya'nın yanında yer almıştır. Bu dönemde Makedonya'yı askeri, sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda da destekleyen Türkiye, Makedonya Türklerinin sorunlarıyla yakından ilgilenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Makedonya, Türkiye, Makedonya Türkleri, Balkanlar, Yugoslavya

Name of the Thesis: Turkey-Macedonia Relations and the Status of Turks in Macedonia (1991-2018)
Prepared by: Önder BİLGİN

ABSTRACT

The Turkish (The Hun Turks) presence in Macedonia goes back to the 5th century. Later on, the Avars, Bulgarians, Kipchaks, Pechenegs follow the Huns. Macedonia gets under Ottoman domination after the defeat of the Serbians in the Battle of Maritsa in 1371. The Turkish population in Macedonia grows and the Islam religion spreads in Ottoman period. However, Macedonia is liberated from Ottoman dominiation after the Balkan Wars. The peaceful life in Ottoman domination turned into a disadvantage to the Turkish. The non-Muslim communities living in peace with the Turkish, started to see them as their enemies. He Turkish started to migrate from their lands which are their homeland. The suffering and the migration of the Turks in Macedonia never ended after the Balkan wars and the 1st World War, during the provisional State of Slovenes, Croats and Serbs, later on Kingdom of Yugoslavia, not even during the Federal People's Republic of Yugoslavia. As a result, the Turkish population in Macedonia decreased.

Macedonia declared independence in the 8th September 1991 after Slovenia, Croatia during Yugoslavia's disintegration process. The new era for the Turkish started after the independence of Macedonia. The Turkish hoped the rights which are taken will be given back and established political parties and non-governmental organizations to keep their existence in the social, cultural and political arena.

Turkey supported Macedonia, which it has historical ties with, and stood by Macedonia for its membership of UN, EU and NATO in this new era (1991-2018). In this period Turkey dealt with the problems of the Turks in Macedonia very closely, but also supported Macedonia in social, cultural and economic areas.

Keywords: Macedonia, Turkey, Turks in Macedonia, Balkans, Yugoslavia

ÖN SÖZ

Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin özerk cumhuriyeti olan Makedonya 8 Eylül 1991 tarihinde yapılan referandum sonucu bağımsızlığını ilan etmiştir. 2018 yılında Yunanistan ile yapılan anlaşma gereği "Kuzey Makedonya Cumhuriyeti" ismini alan Makedonya Büyük Makedonya Krallığı'nın mirasını da sahiplenerek 27. yılını doldurmuştur. Kuzey Makedonya Cumhuriyeti bulunduğu coğrafi konum itibari ile Balkanların ve Balkanlara komşu devletlerin güvenliği ve refahı için istikrarın hâkim olduğu bir ülke olmak zorundadır. Bir Balkan devleti olan Türkiye de Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'ni tarihi, dini ve etnik yapısı, sosyal ve kültürel geçmişi ile önemli bir müttefik olarak görmektedir. Türkiye'nin Kuzey Makedonya Cumhuriyeti ile ikili ilişkilerini geliştirmesi diğer Balkan ülkeleriyle de ilişkilerin geliştirilmesine ve Balkanlar'da barışın hâkim kılınmasına katkı sağlayacağı için önemlidir. 1991-2018 yılları arasında Türkiye-Makedonya ilişkilerini etkileyen en önemli etkenlerin başında ise Makedonya'daki Türklerin durumu gelmiştir. Çalışma konumuz belirlenirken bu husus dikkate alınmıştır.

Bu çalışmada 1991- 2018 yılları arasında iki ülkenin var olan siyasi, ekonomik, sosyo-kültürel ilişkileri ve Makedonya Türklerinin durumu ele alınmıştır. Konuyu daha iyi anlatabilmek için çalışmamız üç bölüme ayrıldı.

Giriş kısmında Osmanlı Devleti hakimiyetinden önceki Makedonya ve Osmanlı hakimiyetindeki Makedonya tarihi, birinci bölümde Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı döneminden 1991 yılında Makedonya'nın bağımsızlığını ilan etmesine kadar geçen dönemdeki Makedonya tarihi anlatılmıştır. Bu süreçte iki ülke arasındaki ilişkileri etkileyen faktörler, Makedonya'nın komşuları ile olan etkileşimi ve Türklerin sosyal, kültürel durumu açıklanmıştır. İkinci bölümde 1991-2018 tarihleri arasında Makedonya'nın bağımsızlığını kazanması ile Makedonya'nın dış politikası, NATO ile AB üyelik süreci ve Türkiye'nin Balkan politikası bağlamında Türkiye-Makedonya arasındaki siyasi, güvenlik, ekonomik ve sosyo-kültürel ilişkiler açıklanmıştır. Üçüncü bölümde ise bağımsızlık sonrası Makedonya iç siyaseti ile birlikte Türklerin siyasal hayata katılımı, sosyal kültürel durumu ile güncel sorunları ele alınıp incelenmiştir.

Çalışmamızın hazırlanmasında konumuzla ilgili kitap, makale, rapor, bülten, tez, bildiri ve gazetelerden faydalanılmıştır.

Çalışmamızın ortaya çıkmasında yol gösteren, bilgi ve metot bakımından eksiklerimi tamamlayan tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Vahit Cemil URHAN'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **I**

ABSTRACT ..... **II**

ÖN SÖZ ..... **III**

TABLO LİSTESİ ..... **VII**

KISALTMALAR ..... **VIII**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

1. YUGOSLAVYA DÖNEMİNDE TÜRKİYE-MAKEDONYA İLİŞKİLERİ VE MAKEDONYA TÜRKLERİNİN DURUMU (1918-1991)

1.1 Sırp-Hırvat- Sloven Krallığı Dönemi 12

1.2 Yugoslavya Krallığı Dönemi 16

1.3 II. Dünya Savaşı Dönemi 19

1.4 Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti Dönemi 20

1.4.1 Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti 22

1.4.2 Makedonya Türklerinin Hukuki Statüsü 23

1.4.3 Makedonya'da Türkçe Eğitim 25

1.4.4 Makedonya'dan Göçler 25

İKİNCİ BÖLÜM

2. MAKEDONYA'NIN BAĞIMSIZLIĞINI KAZANMASINDAN SONRA TÜRKİYE-MAKEDONYA İLİŞKİLERİ (1991–2018)

2.1 Makedonya'nın Dış Politikası 30

2.2. Türkiye'nin Balkanlar Politikası 36

2.3 Türkiye–Makedonya İlişkileri 39

2.3.1 Siyasi İlişkiler 39

2.3.2 Askeri İlişkiler 42

2.3.3 Ekonomik İlişkiler 43
2.3.4 Eğitim-Kültür Alanındaki İlişkiler 47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
3. MAKEDONYA'NIN BAĞIMSIZLIĞINI KAZANMASINDAN SONRA MAKEDONYA TÜRKLERİNİN DURUMU (1991-2018)

3.1 Hukuki Statü 52
3.2 Ekonomi 54
3.3 Din 56
3.4 Eğitim 60
3.5 Siyasi Faaliyetler 65
3.5.1 Makedonya İç Siyaseti 65
3.5.2.Makedonya Türklerinin Kurdukları Partiler 68
3.5.2.1 Türk Demokratik Partisi (TDP) 70
3.5.2.2 Türk Milli Birlik Hareketi (TMBH) 72
3.5.2.3 Türk Hareket Partisi (THP) 72
3.6 Sivil Toplum Kuruluşlarının Durumu 73
3.7 Basın 77
3.8 Tiyatro 79
3.9 Vakıf Mallarının İadesi Sorunu 80
SONUÇ 83
KAYNAKÇA 88
EKLER 101

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Etnik Grupların Bölgelere Göre Dağılımı 3

Tablo 2: 1905 Yılında Makedonya Vilayetlerindeki Nüfus Dağılımı 7

Tablo 3: Balkan Savaşları'ndan Önce Makedonya'daki Demografik Yapı. 9

Tablo 4: Makedonya Nüfusunun Etnik Dağılımı (1953-1994)..... 28

Tablo 5: Makedonya'nın En Çok İthalat Yaptığı İlk 10 Ülke (2015)..... 45

Tablo 6: Makedonya'nın En Çok İhracat Yaptığı 10 Ülke (2015) 45

Tablo 7: Türkiye-Makedonya Arasında İmzalanan Bazı Protokol, Anlaşma ve İş Birlikleri 50

Tablo 8: Makedonya'da Güncel Eğitim Seviyeleri..... 61

Tablo 9: MATÜSİTEB'e Bağlı Sivil Toplum Kuruluşları 75

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AGİK	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AK	Avrupa Konseyi
AT	Avrupa Topluluğu
BİH	Bosna Hersek
BM	Birleşmiş Milletler
EUFOR	European Union Force (Avrupa Birliği Gücü)
IMF	İnternational Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
ISAF	İnternational Security Assistance Force (Uluslararası Güvenlik Destek Gücü)
İKÖ	İslam Konferansı Örgütü
KFOR	Kosova Force
LDK	Demokratskom Ligom Kosova- Lidhjes Demokratike të Kosovës
MATÜSİTEB	Union of Turkish NGO's Republic of Macedonia (Makedonya Türk Sivil Toplum Teşkilatları Birliği)
MC	Milletler Cemiyeti
OÇA	Ohri Çerçeve Antlaşması
SAA	Stabilization and Association Agreement (İstikrar ve Ortaklık Antlaşması)
SDSM	The Social Democratic Union of Macedonia
SFOR	Stabilization Force (İstikrar Gücü)
SFRY	Socialist Federal Republic of Yugoslavia (Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti)
SHS	Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TDP	Türk Demokratik Partisi

THP	Türk Hareket Partisi
TİKA	Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı
TMBH	Türk Milli Birlik Hareketi
UNPROFOR	United Nations Protection Force (Birleşmiş Milletler Koruma Gücü)
YTB	Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

GİRİŞ

Balkan Yarımadası'nın güney ve orta kesiminde yer alan tarihi Makedonya[1] bölgesi 67.741 km² alana sahiptir[2]. Makedonya doğuda Mesta (Karasu) ve Rodop Dağları, güneyde Ege Denizi ve batıda Bistica Nehri (İncekarasu), Ohri ve Prespa Gölleri, Drim Nehri ve Korab Dağları ile kuzeyde ise Şar, Kozyak, Osogava ve Rila dağları ile sınırlıdır. Dağlık bir yapıya sahip Balkanlarda en verimli topraklar Makedonya'da bulunmaktadır. Bu durum Makedonya'ya artı değer katmaktadır. Ayrıca Makedonya Balkan Yarımadası'nın merkezi konumundadır. Makedonya bölgenin kuzey-güney ve doğu-batı doğrultusunda uzanan ve tarih boyunca ticari ve askeri amaçlarla kullanılan iki yolun kesiştiği yerdedir. Bu yollardan biri Makedonya'nın ortasında kuzey-güney istikametinde uzanan Vardar Nehri'nin oluşturduğu vadideki doğal yoldur. Bu yol Sırbistan'ın ortasından geçerek Tuna Nehri ile birleşen Morova Nehri'nin oluşturduğu vadiye açılarak Selanik-Üsküp-Niş-Belgrad hattı ile Ege Denizi'ni Orta Avrupa'ya bağlamaktadır. Diğer yol ise doğu-batı istikametinde uzanan Dıraç-Manastır-Selanik üzerinden Adriyatik Denizi'ni Ege Denizi ile buluşturmakta ve oradan da İstanbul'a ulaşımı mümkün kılmaktadır.

Günümüzde Kuzey Makedonya Cumhuriyeti[3] ise Kuzeyinde Sırbistan, doğusunda Bulgaristan, güneyinde Yunanistan ve batısında Arnavutluk ile komşu olan 26.000 km² alana sahip küçük bir devlettir[4]. Tarihi Makedonya ile günümüz Kuzey Makedonya Cumhuriyeti coğrafyasını karşılaştırdığımızda sınırları bakımından farklılık göstermektedir. Bugün tarihi Makedonya coğrafyası küçük bir kısmı Arnavutluk ve Sırbistan'da olsa da Kuzey Makedonya Cumhuriyeti, Yunanistan ve Bulgaristan olmak üzere üç devlet arasında bölünmüştür. Bu üç devlet arasında bölünen tarihi Makedonya'nın Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'ni oluşturan bölümü Vardar Makedonya'sı, Yunanistan sınırları içerisindeki bölümü Ege Makedonya'sı ve

---

[1] Tarihi Makedonya haritası için bkz. Ek-1.
[2] Cenk Özgen, "Balkanlar'da Güvenliğe Yönelik Bir Tehdit: Yunanistan-Makedonya Anlaşmazlığı", *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 14, Sayı 25, 2013, s.329.
[3] Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Haritası için bkz. Ek-2.
[4] Selami Gözenç, *Avrupa Ülkeler Coğrafyası,* Çantay Kitabevi, İstanbul 1995, s.121.

Bulgaristan sınırları içerisinde kalan bölümü ise Pirin Makedonya'sı olarak isimlendirilmektedir.

Güney ve Orta Avrupa ülkeleri arasında ekonomik ve kültürel bağları sağlayan, önemli bir kavşak konumunda bulunan Kuzey Makedonya Cumhuriyeti tarihi Makedonya topraklarının % 38,75'ini kapsamaktadır[5]. Bugün 2.103.721 kişinin yaşadığı Kuzey Makedonya Cumhuriyeti coğrafyasında Makedonlar, Arnavutlar, Türkler, Ulahlar, Torbeşler, Romlar gibi topluluklar[6] bulunmaktadır. Makedon ve Arnavutlardan sonra Türkler % 3,85 ile 3. büyük çoğunluğu oluşturmaktadır. Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nde etnik çeşitliliğe rağmen nüfusun 2/3 Hıristiyan 1/3'de Müslümandır[7]. 2002 yılı nüfus sayımlarına göre % 32'si Müslüman olan Makedonya'da Müslümanların büyük çoğunluğunu Arnavutlar oluştururken onları Türkler, Romlar, Boşnaklar ve Torbeşler takip etmektedir[8]. Müslüman nüfus içinde Türkler göçlerle azaldığından zamanla azınlık durumuna düşmüşlerdir ve ülkenin değişik yerlerinde dağınık bir şekilde yaşamaktadırlar. Bugün Türkler, Gostivar, Kalkandelen (Tetovo), Ohri, Struga, Manastır (Bitola), Kırçova ve Debre bölgelerinin yer aldığı Batı Makedonya, Köprülü (Velez), Valandova, Ustrumca, Radoviş, İştip bölgelerinin yer aldığı Doğu Makedonya ile başkent Üsküp'te (Skopje) yaşamaktadır[9]. 2002 istatistiklerine göre ülkenin Güneybatı, Polog, Güneydoğu ve Üsküp bölgelerinde yaşayan Türk sayısı diğer bölgelere göre daha çoktur. Bu bölgelerde toplam Türk nüfusunun % 83'ü yaşamaktadır. Pelagonya, Doğu ve Vardar bölgelerinde ise toplam nüfusun % 13'ü yaşamaktadır[10].

---

[5] Fahriye Emgili, "Osmanlı'nın Son Döneminde Makedonya ve Müslümanlar", *Tarih Boyunca Türk Makedon İlişkileri*, Genelkurmay Personel Daire Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2016, s.38.

[6] Miroslav Boşkoviç–Maçevska Dançr, *Makedonya Tarihi*, Çeviren: Ruşid Ceylan, Makedonya Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı Yayınları, Üsküp 2010, s.5.

[7] Alaattin Kızılçaoğlu, *Makedonya Coğrafyası*, Aktüel Yayınları, Ankara 2014, s.19-20.

[8] Nedim Emin, *Makedonya Siyasetini Anlama Kılavuzu*, 1. Baskı, SETA Yayınları, İstanbul 2014, s.90 - 91.

[9] Necati Çayırlı, "Makedonya Türkleri", *Türkler*, Editörler: Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, Cilt:20, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.753.

[10] Alaattin Kızılçaoğlu, *a.g.e.,* s.54-69.

Tablo 1: Etnik Grupların Bölgelere Göre Dağılımı[11]

	Makedon	Arnavut	Türk	Sırp	Boşnak	Roman	Diğer
Üsküp	367.413 (% 63,6)	133.389 (% 23,2)	12.123 (% 2,1)	18.051 (% 3,1)	10.880 (% 1,9)	23.903 (% 4,1)	11.881 (% 2,1)
Doğu	168.858 (% 92,4)		2.794 (% 1,5)			6.876 (% 3,8)	4.142 (% 2,2)
Kuzeydoğu	102.18 (% 59,1)	53.650 (% 31)	302 (% 0,17)	10.461 (% 6,1)		5.132 (% 3)	1.134 (% 0,6)
Pelagonya	204.471 (% 85,4)	11.634 (% 4,9)	7.150 (% 3)		2.380 (% 1)	7.230 (% 3)	4.558 (% 2)
Polog	56.079 (% 18,4)	222.679 (% 73,2)	17.386 (% 5,7)			4.594 (% 1,4)	3.387 (% 1,1)
Güneydoğu	154.957 (% 90,4)		12.661 (% 7,4)	1.194 (% 0,7)			2.604 (% 1,5)
Güneybatı	107.387 (% 48,5)	81.863 (% 36,9)	21.431 (% 9,7)			2.826 (% 1,3)	8.039 (% 3,6)
Vardar	137.520 (% 89)	5.127 (% 3,3)	3.026 (% 2)	1.386 (% 0,9)	2.871 (% 1,9)	1.259 (% 0,8)	3.346 (% 2,2)

Bu nüfus yapısına bağlı olarak Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nde Makedonca, Arnavutça ve Türkçe ile birlikte Romanca (% 2,66), Sırpça (% 1,77) ve Boşnakça (%0,84) dilleri konuşulmaktadır.

Balkan coğrafyasının Yugoslavya döneminde en geri kalmış cumhuriyeti olan Kuzey Makedonya Cumhuriyeti 5.237 dolar kişi başı milli geliri ile tarım, sanayi ve hizmet sektörü ağırlıklı ekonomiye sahiptir. Tarım sektörü aktif nüfusun % 16,2'sini oluştururken sanayi sektörü işgücünün % 29,2'sini ve hizmet sektörü de nüfusun %54,5'ini istihdam etmektedir. Ayrıca ormancılık ve madencilik sektörleri de ekonomide önemli yer tutmaktadır. Maden bakımından demir, bakır ve kurşun, çinko, altın, gümüş, antimon ve mangan gibi madenler ülkede çıkarılan madenlerdendir.

[11] Alaattin Kızılçaoğlu, *a.g.e.*, s.20.

Ülkenin maden kapasitesi sınırlıdır. Petrol ve doğalgaz olmayan ülkede elektrik üretimi kömür ve su kaynaklıdır. Sanayi altyapısı, bağımsızlık öncesi dönemden kalan birkaç yatırımdan ibarettir. Ülke donanımlı ve rekabet edebilir bir işgücüne sahip olmakla birlikte, iş olanakları çok yetersizdir. 2016 IMF tahminlerine göre işsizlik oranı ortalama % 25,4'tür. Sanayi faaliyetleri bakımından az gelişmiş ülke görünümü sergileyen Makedonya gelirinin % 30'nu sanayi sektöründen elde etmektedir. Sanayi sektörü GSYİH'nın % 26,3'üne katkı sağlarken hizmet sektörü ise GSYİH'nın % 62,5'ine katkı sağlamaktadır. Hizmetler özellikle ticaret, taşımacılık, telekomünikasyon, bankacılık alanlarında yoğunlaşmaktadır. Kimyevi ürünler, demir-çelik, makine, metalürji ve tekstil ülkenin en önemli sanayi sektörleridir. Tekstil, özellikle de deri sanayi ise önde gelen sanayi koludur[12]. Makedonya ekonomisi, Uluslararası Para Fonu (IMF) 2017 verilerine göre 191 ülke arasında dünyanın 129. ekonomisidir. Başlıca ihracat yaptığı ülkeler Almanya, Bulgaristan, Sırbistan ve Belçika'dır. İthalat yaptığı ülkeler arasında Almanya, İngiltere, Sırbistan, Çin, İtalya, Türkiye ve Bulgaristan yer almaktadır[13].

Coğrafi konumuyla geçiş bölgesinde oluşu, çok farklı milletlerin ve etnik grupların yaşam alanı olan Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'ni tarihin derinliklerinden günümüze zengin bir kültüre sahip kılmıştır. Yapılan arkeolojik araştırmalar sonucu Makedonya'nın Neolitik Dönemden (Yeni Taş Devri) itibaren insanlara yaşam alanı olduğu düşünülmektedir. Antik Makedonya Balkan Yarımadası'nın orta kısmında; doğuda Mesta Irmağı'ndan başlayarak batıda Pind, Galiçitsa ve Yablanitsa dağlarına kadar uzanıyordu. Bu devletin toprakları güneyde Olimp Dağı'ndan başlayarak kuzeyde Yakupitsa Dağı, Pçinya Irmağı ve Osogovo dağlarına kadar uzanırdı. Söz konusu bu coğrafyada Traklar, İllirler, Romalılar ve Slavlar tarihi süreç içerisinde Makedonya'ya yerleşmiş kavimlerden bazılarıdır[14].

Türklerin, V. yüzyılda Hun Türkleri ile Makedonya coğrafyasında görüldüğü bilinmektedir. Hun Türklerini Avarlar, Bulgarlar, Kıpçaklar ve Peçenekler[15] takip

[12] Adana Ticaret Odası, *Makedonya Ülke Raporu*, 2018, s.6.
[13] T.C. Ticaret Bakanlığı Web Sayfası, https://www.ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/avrupa/ makedonya/ ulke-profili/ genel-ekonomik-durum, (14.04.2018)
[14] Miroslav Boşkoviç –Maçevska Dançr, *a.g.e.*, s.8-26.
[15] Akdes Nimet Kurat, *Peçenek Tarihi*, Devlet Basımevi, İstanbul 1937, s. 161.

etmiştir. Tarihte Makedonya'ya gelen diğer bir Türk topluluğu da Oğuzlardır. Osmanlı Beyliği Makedonya'ya ilk akınlarını 1324 yılında Osman Bey zamanında yapmıştır. I. Murad Han devrinde 26 Eylül 1371 tarihinde yapılan Çirmen Savaşı'nda elde edilen zaferle Türklere Makedonya'nın kapıları açılmıştır[16]. Çirmen Zaferi'yle Balkanlardaki direnç kırılmış, 1373 yılına kadar Makedonya'nın fethi tamamlanmıştır. Osmanlı Devleti ile Sırp Prensliği arasında 1389 yılında yapılan I. Kosova Savaşı ile Türkler, Balkanları yurt haline getirmeye başlamışlar, Tuna nehrine kadar olan topraklar fethedilmiş ve Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki durumu güçlenmiştir.

Osmanlı Devleti tarafından Makedonya'nın 14. yüzyılın ikinci yarısı ile birlikte fethedilmesi sonucu bölge İslam ile tanışmaya başlamıştır. Dervişler tarafından toplum üzerinde dini, sosyal ve kültürel etkileri bulunan tekkeler kurulmuştur [17] . Makedonya'nın Üsküp şehrindeki Rifai Tekkesi, Ohri, Struga, Kırçova şehirlerindeki Halveti Tekkeleri ve Kalkandelen şehrindeki Bektaşi Tekkesi bu tekkeler arasında sayılabilir. Bu tekkelerin bölgenin İslamlaşmasına, Müslümanlar ve Türklerin birbirleriyle bağlarının güçlenmesine büyük katkıları olmuştur. Bu devirde Makedonya'da sanat değeri yüksek mimari eserler de inşa edildi. Ahalinin sosyal ve kültürel ihtiyaçlarının karşılanması için müesseseler kuruldu. Sivil ve askeri okulların açılması ve çeşitli müesseselerin kurulmasıyla Makedonya'nın hayat ve kültür seviyesi yükseltildi.

Makedonya'da Osmanlı Devleti döneminde 818'i dinî, 151'i eğitim, 124'ü ticarî, 16'sı askerî, geriye kalan 134 tanesi ise köprü, çeşme, hamam ve imaret gibi sosyal yapılardan olmak üzere mimarî değeri olan 1.243 eser inşa edilmiştir. Dinî yapıların; 613'ü cami, 92'si mescit, 41'i zaviye, 40'ı türbe, 30'u tekke ve 2'si hânkâhtır. Eğitim amaçlı yapıların; 86'sı mektep, 60'ı medrese ve 5'i kütüphanedir. Ticarî

[16] Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 1, 18. ve 19. Yüzyıllar*, Çeviren: İhsan Durdu, Gülçin Tunalı, Haşim Koç, Küre Yayınları, İstanbul 2009, s.33.
[17] Malcom Noel, *Bosna'nın Kısa Tarihi*, Çeviren: Aşkım Karadağlı, İstanbul 1999, s. 66.

yapıların; 120'si han ve kervansaray, 4'ü bedestendir. Askerî yapıların; 12'si kule ve 4'ü kaledir. Sosyal amaçlı yapıların; 103'ü çeşme, 30'u köprü ve 1'i su kemeridir[18].

1789 Fransız İhtilali'nden sonra Balkanlarda isyan ve bağımsızlık hareketleri görülmeye başlanmıştır. Rusya'nın Balkanlarda izlediği "Panslavizm" politikası etkisini arttırırken Balkan ulusları büyük devletlerden her türlü desteği görmüştür. Sırp isyanları (1804-1805), Yunan isyanı (1821-1829), Karadağ isyanı (1852)[19], Hersek isyanı (24 Temmuz 1875) [20], Bulgar isyanı (1876)[21] yaşanmıştır[22].

Bu isyanların dışında Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılın ikinci yarısında karşılaştığı sorunlardan birisi de Makedonya sorunudur[23]. Rumi 1293 yılında gerçekleştiği için tarihe 93 Harbi olarak geçen 1877- 1878 Osmanlı Rus Savaşı'nda Tuna ve Kafkasya cephelerinde savaşan Osmanlı Devleti, Tuna cephesinde Yeşilköy'e kadar toprak kaybına uğramıştır. Rusları durduramayacağını anlayan II. Abdülhamit'in girişimiyle 31 Ocak 1878'de imzalanan Edirne Mütarekesi ile savaş sona ermiş, 3 Mart 1878 tarihinde de Ayastefanos Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma neticesinde Makedonya, kurulmasına karar verilen Büyük Bulgaristan Prensliği içerisinde bırakılmıştır. Ancak antlaşma uygulanamamıştır. İngiltere ve Avusturya'nın itirazları neticesinde Ayestefanos Antlaşması'nın değiştirilmesi için 13 Haziran 1878'de Berlin Kongresi toplanmıştır[24]. Bu kongre sonucu 13 Temmuz 1878'de Berlin Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma uyarınca Ayestefanos Antlaşması ile kurulan Bulgar Krallığı üçe ayrıldı: Bulgaristan'ın Osmanlı Devletine vergi veren bir prenslik haline

---

[18] Djuneis Nureski,"Osmanlı'dan Günümüze Makedonya'daki Türk Kültürü ve Makedonya'nın Türk Kültür Tarihindeki Yeri ve Önemi", *Avrasya Etüdleri,* T.C Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) Yayınları, Sayı 50(2016/2), Ankara 2016, s.356.

[19] Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Cilt:7, Türk Tarih Kurumu Yayınları, , Ankara 2003, s.3-6.

[20] Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *Bosna-Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919)*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Yayın Nu: 7, Ankara 1992.

[21] Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, s.83-98.

[22] Abdülmecit Nuredin "*Balkanlar'dan Türkiye'ye Göç ve Etkileri*",Çağla Yayınları, Ankara 2011, s.59-73.

[23] Ahmet Altıntaş, "Makedonya Sorunu ve Çete Faaliyetleri", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt VII, Sayı 2, 2005, s.74.

[24] Nükhet Eltut, "1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı ve İki Ülke Açısından Önemi", *38.ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi) Bildiriler*, Sayı 38, Ankara 2009, s.124-126.

gelmesine, ıslahat yapmak şartıyla Makedonya'nın ve Doğu Rumeli'nin Osmanlı Devleti'ne bırakılmasına ancak Hıristiyan bir vali tarafından yönetilmesine karar verildi.

XX. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'nin Rumeli toprakları Edirne, İşkodra, Yanya, Selanik, Manastır, Kosova vilayetlerinden oluşmaktaydı. Berlin Anlaşması sonucunda Makedonya; Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerinin oluşturduğu bir bölge haline geldi. Selanik vilayeti; Serez; Drama ve Taşöz sancaklarından, Kosova vilayeti; Prizren, Senice, Taşlıca, Priştine ve İpek, Manastır vilayeti ise Debre, Serfice, Elbasan ile Görice sancaklarından oluşmaktaydı. Bu üç vilayet Makedonya olarak ifade edilmiştir.

Berlin Antlaşması'nda alınan kararlardan doğan memnuniyetsizlik neticesinde Balkan devletlerinin Makedonya bölgesinde hak iddialarından kaynaklanan ve Balkan Savaşları'nın sebepleri arasında yer alacak olan Makedonya sorunu doğdu. Balkan devletlerinin ve büyük güçlerin Makedonya üzerindeki emelleri Makedonya sorununu besleyen etmenler oldu. Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan Ortodoks Makedonları saflarına çekebilmek için okullar açmış, vakıflar kurmuş ve gazeteler çıkarmışlardır.

Tablo 2: 1905 Yılında Makedonya Vilayetlerindeki Nüfus Dağılımı[25]

	Selanik Vilayeti	**Manastır Vilayeti**	**Kosova Vilayeti**
İslâm	485.555	260.418	752.536
Rum	323.227	291.238	13.452
Bulgar	217.117	188.412	170.005
Ulah ve Sırp	--------	30.116	169.601
Toplam	1.025.899	770.184	1.105.594

Osmanlı Devleti'nde 23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet yönetiminin ilan edilmesinden sonra Bulgaristan 6 Ekim 1908 günü bağımsızlığını ilan etti ve yayılmacı bir politika izlemeye başladı. Avusturya'nın Bosna-Hersek'i 1908 yılında ilhakı

[25] Ahmet Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995, s.9.

Sırbistan'ı da yayılmacı bir politika izlemeye itti. Osmanlı Devleti de otoritesini güçlendirme düşüncesiyle Makedonya'daki anlaşmazlıkları gidermek amacıyla, 3 Temmuz 1910'da 'Kiliseler Kanunu'nu çıkardı. Çıkarılan bu kanun Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan'ın Osmanlı Devleti aleyhinde birleşmelerine vesile olmuştur. Ayrıca Rusya, Bulgaristan ve Sırbistan'a Balkanlar'da iki ülkenin çıkarlarının çatışmaması için 1912 yılında arabuluculuk yaptı. Bunun neticesinde Sırplar ve Bulgarlar arasında 13 Mart 1912'de Sırp-Bulgar ittifak anlaşması imzalandı[26]. Bu ittifak anlaşmasına göre bir savaş halinde iki devlet birlikte hareket edecek ve Kuzey Makedonya Sırbistan'a, Güney Makedonya ise Bulgaristan'a verilecekti. Ayrıca oluşabilecek anlaşmazlık halinde Rusya arabuluculuk yapacaktı. Yapılan ittifak ile Bulgaristan ve Sırbistan'ın Makedonya'da kışkırtma faaliyetleri ve komitacılık daha da artarak anarşi baş gösterdi[27].

Bulgar-Sırp ittifakının imzalanmasından sonra 29 Mayıs 1912'de Bulgaristan ile Yunanistan arasında ittifak anlaşması imzalanmıştır. Sırp, Bulgar ve Yunanlılar arasındaki ittifak anlaşmasına Balkanların küçük devleti Karadağ'da 27 Eylül'de Bulgaristan'la, arkasından 6 Ekim 1912'de Sırbistan'la bir askeri sözleşme imzalayarak Balkan koalisyonuna katıldı. İttifakın oluşturulmasından sonra 8 Ekim 1912'de Karadağ, Osmanlı Devleti'ne savaş ilân etti. Sonra 13 Ekim 1912 günü Bulgaristan ve Sırbistan[28], 19 Ekim 1912 günü de Yunanistan savaşa katıldı. Osmanlı Devleti de, adı geçen devletlere savaş ilân etti.

---

[26] Levent Yakıcı-Zeynel Özlü, "İngiliz Arşiv Belgelerine Göre 1912-1913 Tarihli Balkan Savaşları Öncesinde Balkanlarda Uluslararası Nüfuz Mücadelesine Bir Bakış", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Gaziantep,* Cilt:17, Sayı:2, Gaziantep 2018, s.679-681.

[27] Ahmet Halaçoğlu, *a.g.e.,* s.13.

[28] Cevdet Küçük, "Balkan Savaşı", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt:5, İstanbul 1992, s.23-25.

Tablo 3: Balkan Savaşları'ndan Önce Makedonya'daki Demografik Yapı[29]

Gruplar	1882	1895	1904
Müslüman	1.083.130	1.137.315	1.508.507
Rum-Ortodoks	534.396	603.249	307.000
Bulgar-Ortodoks	704.574	962.742	796.479
Katolik(Yunan)	2.311	3.315	
Ulah			99.000
Sırp			100.717

Osmanlı Devleti, Makedonya bölgesinde Balkan müttefik ordularına karşı savaştı ve yenildi. 30 Mayıs 1913 tarihinde imzalanan Londra Antlaşması ile I. Balkan Savaşı sona ermiştir. Bu antlaşma ile Midye - Enez çizgisi Osmanlı - Bulgar sınırını oluşturmuş Trakya, Edirne Bulgaristan'a verilirken Güney Makedonya, Selanik ve Girit Yunanistan'a, Kuzey ve Orta Makedonya ise Sırbistan'a verilmiştir[30].

I. Balkan Savaşı'nın sona ermesinden kısa bir süre sonra Sırbistan, Yunanistan, Karadağ, Romanya ile Bulgaristan arasında II. Balkan Savaşı çıktı. Bulgaristan'ın daha önce Balkan Devletleri arasında yapılan paylaşıma rıza göstermemesi, Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda kaybettiği toprakların paylaşılmasında çıkan anlaşmazlık II. Balkan Savaşı'nın çıkmasına sebep olmuştur[31]. Savaş Bulgaristan'ın mağlubiyeti ile sonuçlandı. Savaş sonunda Osmanlı Devleti Edirne ve Dimetoka'yı geri aldı ve Balkan Devletleri arasında Bükreş'te 10 Ağustos 1913'te Bükreş Barış Antlaşması imzalandı. Bükreş Barış Antlaşmasına göre; Bulgaristan, Silistre dahil olmak üzere Tutrakan ve Güney Dobruca'yı Romanya'ya verdi. Yunanistan Kavala'yı alarak, Dedeağaç bölgesinde Ege Denizi'ne çıktı. Böylece Yunanistan Güney Makedonya'dan başka, Batı Trakya'nın bir kısmına da sahip oldu. Sırbistan ise Manastır, İştip, Üsküp, Priştine; Karadağ da

[29] Abdülmecit Nuredin, *Osmanlı Sonrası Makedonya,* MATÜSİTEB Yayınları, Üsküp 2008, s.27.
[30] Hamza Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi*, Savaş Yayınları, Ankara 1990, s. 70-71.
[31] Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, Cilt: II, Kısım: I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1983, s.397-402.

Plevliye ve Cakova'yı aldı. Bu paylaşım neticesinde Bulgaristan'a Makedonya'dan küçük bir kısım kalmış oldu. Sonuç olarak üç ülke arasında pay edilen Makedonya topraklarının 67.000 km²'si Yunanistan'a -"Ege Makedonya'sı" daha sonra bu toprakların 34.000 km²' si "Kuzey Yunanistan" olarak adlandırılmıştır-, 27.000 km²'si Sırbistan'a -"Vardar Makedonyası" daha sonra adı Güney Sırbistan olarak değiştirilmiştir-, 8000 km² olan "Pirin Makedonyası" ise Bulgaristan'a bırakılmıştır.

1912-1913 Balkan Savaşları'ndan sonra Makedonya'daki Türk ve Müslüman ahali Anadolu'ya göç etmek mecburiyetinde kalmasına rağmen, bölgede çok sayıda Türk-İslam nüfusu kalmıştır. 1912-1913 Balkan Savaşları sırasında ve sonrasında Anadolu'ya göç edenlerin tam sayısı kesin bilinmemekle birlikte Sırplar, Bulgarlar ve Yunanlılar tarafından işgale uğrayan Makedonya'dan 240 bin Türk'ün yurtlarını terk ederek Osmanlı Devleti topraklarına göç ettiğini ve bunların Doğu Trakya ve Batı Anadolu'ya yerleştikleri belirtilmektedir[32]. Yunanistan ve Sırbistan arasında Londra Antlaşması'nın imzalanmasının ardından yapılan ikili anlaşma ile de kuzeyde Sırpların güneyde ise Yunanlıların yaşadığı iddia edilerek bölgede Makedon kimliği de yok sayılmaya çalışılmıştır[33].

Sırbistan, Güney Sırbistan'dan -Kosova, Makedonya ve Sancak- Türk ve Müslümanları göç ettirmek amacıyla 20 Şubat 1914 tarihinde "Agrar Reformu"nu [34] çıkarmıştır. Daha I. Dünya Savaşı başlamadan Müslümanları yurtlarından edici acımasız uygulamalar başlamıştır. Savaşla birlikte ise Sırbistan Müslümanlar üzerindeki baskıyı daha da arttırmıştır. Sırbistan yıldırma politikalarına devam ederek topraklarını homojenleştirmeye çalışmıştır. Müslüman Türkler de bu uygulamalara maruz kalmıştır.

Özellikle emlaka el koyma uygulamaları süreklilik arz etmiştir. Ancak 14 Mart 1914 tarihinde Osmanlı Devleti ile Sırplar arasında yapılan İstanbul Antlaşması gereğince Sırbistan'ın egemenliğine giren Makedonya, Kosova ve Sancak'taki Müslümanların hakları güvence altına alınmıştır. Ayrıca Müslümanlar için Niş'te bir

[32] Tevfik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele*, Cilt:1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1955, s.92-93.
[33] Abdülmecit Nuredin, *Osmanlı Sonrası…*, s.52.
[34] Abdülmecit Nuredin, *a.g.e.*, s.238.

müftülük kurulmuştur[35]. İstanbul Antlaşması I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve iki devletin ayrı bloklarda yer alması ile geçerliliğini yitirmiştir. Sırbistan tarafından, Müslümanlara yapılan angarya yükleme, askere alma ve emlaka el koymalar çekilmez hal alırken bu uygulamalar Müslümanların göç etmelerine sebep olmuştur

Türklerin yoğun yaşadığı Üsküp ve Manastır, el değiştirdiği Balkan Savaşları ile I. Dünya Savaşı'nın bitimine kadar geçen zaman zarfında, Sırbistan Krallığı idaresinde kalmıştır. 1912-1918 yıllarını kapsayan dönemde Sırbistan Krallığı milliyetçiliğin etkisiyle Sırpların dışındaki kimlikleri asimile etmeye çalışmıştır. Bu anlamda Müslüman/Türk çocuklarının Sırp okullarında eğitim görmesi zorunluluğu getirilmiştir. Ancak birkaç okulda Türkçe din dersi verilmesi hakkı tanındı. Bu durum 1914'te imzalanan İstanbul Antlaşması'nın Müslümanların din ve mezhep özgürlüğü ve Türkçe öğretim veren ilk ve ortaokulların açılması hükümlerine aykırı olduğu için Osmanlı Devleti'nce protesto edilmiştir. Ancak bir sonuç alınamamıştır[36].

[35] Ayşe Özkan, "I. Dünya Savaşı'nda Sırbistan'ın Müslümanlara Karşı Tutumu", *Akademik Bakış Dergisi,* Cilt:7, Sayı:14, 2014, s.60-62.

[36] Suat Engüllü, "Balkan Savaşlarından Günümüze Kadar Makedonya'da Yaşayan Türklerin Toplumsal, Ekonomik, Kültür-Eğitim Durumu ve Göçler", *Makedonya'da Rumeli Türkleri'nin Tarih ve Kültürleri Panelleri ve Konferansı (Mayıs, Aralık 1995 ve Mayıs 1996),* İzmir MAK-GÖÇ, İzmir 1996, s. 46-63.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. YUGOSLAVYA DÖNEMİNDE TÜRKİYE-MAKEDONYA İLİŞKİLERİ VE MAKEDONYA TÜRKLERİNİN DURUMU (1918-1991)

1.1 Sırp-Hırvat- Sloven Krallığı Dönemi

I. Dünya Savaşı sonunda Balkanlarda Slavların yaşadığı bölgelerde hakim olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Osmanlı Devleti yıkıldı. Söz konusu savaş sırasında Güney Slavları arasında Güney Slavlarının birliği (Yugoslavizm[37]) fikri ortaya çıktı. Yugoslavya'nın kurulması çalışmalarında Fransa, İngiltere, ABD ve İtalya gibi galip devletler ile Sırbistan ve Avusturya Macaristan İmparatorluğu'ndan sürgüne gönderilen Yugoslav Komitesi ve Güney Slav halklarının liderleri etkili olmuştur[38]. Başlangıçta İtilaf Devletlerinin savaş sonunda Avusturya-Macaristan ile anlaşmayı planlamaları ile İtalya ve Sırbistan'ın Hırvatistan'ın Dalmaçya kıyılarındaki emellerinin kesişmesi nedeniyle İtilaf Devletleri Yugoslav birliğini desteklememiştir. Fakat İtilaf Devletlerince Rusya'ya karşı tampon olarak görülen Avusturya-Macaristan İmparatorluğu yıkılmıştır. Bu nedenle Balkanlarda yeni devletlerin kurulması ihtimali ortaya çıkmış ve bu ihtimal ABD'nin savaşa girmesi ile birlikte Başkan Woodrow Wilson'un ilkelerindeki self-determinasyon ilkesi ile daha da güçlenmiştir. Ayrıca Bolşevik İhtilali İtilaf Devletlerinde Balkanlarda oluşabilecek küçük güçsüz devletlerin Rus etkisine girebileceği endişesini uyandırdı. Bu nedenle İtilaf Devletleri, kendilerine müttefik ve sosyalizme karşı koyabilecek Güney Slav devletinin kurulması yönünde hareket ettiler.

---

[37] Federal bir Yugoslav devletinin kurulmasına dair fikirler savunan Hırvat dilbilimci Ljudevit Gaj, 1836'da İlirya Hareketi'ni başlatmıştır. Hareket, tüm etnik farklılıkları göz ardı ederek Güney Slav halklarının 'İlir' adı altında birleşmelerini amaçlamıştır. Zamanla etkisini kaybeden İlirya Hareketi *Yugoslavizm*'e dönüşmüştür. Yugoslavizm hareketinin temel amacı, Habsburg İmparatorluğu yönetimindeki tüm Güney Slavlarını birleştirerek federal bir yapı meydana getirmelerini sağlamaktır. Mevlüt Özçelik, "Yugoslavya Krallığı'nın Yıkılmasında İç ve Dış Siyasetin Etkisi", *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, 2018, s. 27.

[38] Nesrin Kenar, *Yugoslavya Sorununun Ulusal ve Uluslararası Boyutu*, Palme Yayıncılık, Ankara 2005, s.39.

Savaş başladığında yurt dışına yerleşen "Yugoslav Hareketi" liderleri Avusturya Macaristan İmparatorluğu bünyesinde yaşayan Slav halkları lehine çalışmalar yapmıştır. Bu amaçla 1915'te Londra'da Sırp, Hırvat ve Sloven kökenli politikacı ve aydınlardan oluşan "Yugoslav Komitesini" kurdular. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu dağılınca da Zagreb'te parlamentodaki 73 Güney Slav milletvekili tarafından amacının Slav halklarını bağımsız bir devlette toplamak olduğunu ilan eden "Sloven-Hırvat-Sırp Milli Komitesi" kuruldu. Bağımsızlık ilan eden komite yeni bir devlet kurulması yönünde Sırbistan ile temasta bulunulması için "Yugoslav Komitesine" yetki vermiştir. I. Dünya Savaşının İtilaf Devletleri lehine sonuçlanması ve Sırbistan ile Karadağ'ın kazanan tarafta olmaları sonucu İtilaf Devletleri Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nun parçalanmasını ve Hırvatistan, Slovenya ve Bosna Hersek'in, Sırbistan ile aynı çatı altında birleşmesini desteklemişlerdir.

"Yugoslav Komitesi" ve sürgündeki Sırp hükümeti temsilcileri 1917 Temmuz'unda Korfu Deklarasyonu'nu yayınlamıştır. Bu bildirge ile Sırp Karayorgiyeviç Hanedanı idaresinde "Sırp-Hırvat-Sloven" parlamenter monarşi krallığı kurulmasına karar verilmiştir. Buna göre; devlet, ortak vatandaşlık ve dinde eşitlik ilkesine dayanan Latin ve Kiril alfabelerinin kullanıldığı ayrıca gizli oyla doğrudan seçilen temsilciler meclisi ile parlamenter monarşiye sahip Sırp, Hırvat ve Slovenlerin birleşik krallığı olacaktır. Veliaht Prens Aleksander, Sırbistan Krallığı ve Sırp-Hırvat-Sloven temsilcileri bir araya gelerek 1 Aralık 1918 tarihinde Sırp, Hırvat, Sloven(SHS) Krallığı'nı ilan ettiler. Hırvat Parlamentosu da Dalmaçya, Slovenya ve Hırvatistan'ın SHS Krallığı'na katılma isteğini açıklamıştır. Ayrıca Karadağ Parlamentosu da katılım kararı alırken Macaristan'ın Voyvodina bölgesi de 1920'de yapılan Trianon Antlaşması ile SHS Krallığı'na katılmıştır[39].

SHS Krallığı olarak ilan edilen monarşi, Hırvatistan, Slovenya, Voyvodina, Dalmaçya ve Bosna Hersek ile Karadağ Krallığı ve bugünkü Kosova ve Makedonya topraklarını içine alan Sırbistan'dan oluşuyordu. 248.000 km² toprak parçası üzerinde kurulan devletteki halkların çeşitliliği, çok farklı sosyokültürel, ekonomik ve etnik yapıyı

[39] Nesrin Kenar, *a.g.e.*, 40-43.

oluşturmuştu[40]. Kurulan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı, Makedonya'daki Müslüman/Türk azınlıkta durumlarının iyileşmesi beklentisini doğurmuş ve bu dönemde Uhuvvet, Rehber, Hak gazetesi gibi Türkçe gazeteler basılmıştır. SHS Krallığı'nı oluşturan halkların farklı beklentileri, siyasi yapıları ve yeni devlet yapısı hakkında düşünce farklılıkları siyasi istikrarsızlığı beraberinde getirmiştir. Bu istikrarsızlık "Vidovdan Anayasası" olarak adlandırılan anayasanın Sırp Radikal ve Demokratik partilerinin Müslüman temsilciler ile oluşturulan ittifak neticesinde -Sırp ulusal gününe denk gelen- 28 Haziran 1921 tarihinde onaylanması ile aşılabilmiştir[41]. Vidovdan Anayasası'nın kabulünden, Kral Alexander Karayorgiyeviç'in 1929 yılında diktatörlüğünü[42] ilan etmesine kadar geçen süreçte devletin vatandaşlık ve dinde eşitlik gibi temellere dayandığı ifade edilmektedir. Ancak yeni kurulan devletin başkentinin Belgrad, Kralın Sırp ve ordunun da çoğunlukta olan Sırplardan oluşması ile seçimlerde Sırp partilerinin oylarının çokluğu uygulamalarda Sırp egemenliğini arttırmıştır[43].

Sırp–Hırvat–Sloven Krallığı'nda da Sırbistan Krallığı'nda olduğu gibi dini azınlık olarak kabul edilen Müslüman halklara anadil eğitim hakkı verilmediği için diğer milletler gibi Türkler de anadillerinde eğitim haklarından mahrum kaldılar. Hakim ideoloji olan büyük Sırp ideolojisinin yoğun baskısına uğradılar. Müslüman azınlığın anadilde eğitim görmesiyle ilgili sorun özellikle Kosova ve Makedonya'da vardı. Üniterizm amacıyla Kosova ve Makedonya'da azınlık dilleri kullanımı yasaklandı. Azınlık okulları kapatıldığı gibi müfredatlar ve ders kitapları Sırp "milli" anlatıları ve efsanelerine uygun bir şekilde yazıldı. Bu durum karşısında Müslümanlar hakları için mücadele edecek ilk siyasi örgütleri İslam Muhafaza–i Hukuk Cemiyeti ve Yugoslavya Müslüman Organizasyonu'nu 1919 yılında kurdular[44]. 1920'de 8 ve 1924'teki seçimlerde 14 kişi Belgrad meclisine girmiştir. Ancak cemiyet içinde zamanla ortaya çıkan Türk-Arnavut çekişmesiyle Kenan Ziya'nın öncülüğündeki Türkler partiden ayrılarak Cenubi Sırbistan Müslüman Teşkilatı'nı kurmuştur.

---

[40] Tim Judah, *Kosovo What Everyone Needsto Now*, New York 2008, s.41.
[41] Abdülmecit Nuredin, *Osmanlı Sonrası…,* s.56.
[42] I.Aleksander'ın 6 Ocak 1929'da parlamentoyu feshederek kurduğu diktatörlük "6 Ocak Diktatörlüğü" olarak anılmaktadır.; Mevlüt Özçelik, *a.g.m.,* s.28.
[43] Nesrin Kenar, *a.g.e.,* s.52.
[44] Fetnan Derviş, "Yugoslavya Krallığı'nda Müslümanların Statüsü ve İlköğretim Hakları", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi,* Cilt:4, Sayı:8, 2014, s.53-56.

Abdülmecit Nuredin ise Güney Sırbistan'da (Makedonya-Kosova) 1929 yılına kadar 90 ilkokul ve 10 özel kreşle Türkçe eğitimin devam ettiğini, SHS döneminde ise bir önceki dönemde 73 olan medrese sayısının 5'e düşürüldüğünü bununla birlikte Türkçe çıkan neşriyatların durdurulduğu bilgisini vermektedir[45].

SHS Krallığı'nın kurulmasından iki yıl sonra 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi'nin açılmasından sonra Anadolu'da kurulan yeni Türk hükümeti savaş sonrası 1922'de İtilaf Devletleri ile Lozan Konferansı'na barış yapmak amacıyla katıldı. SHS Krallığı da konferansa katılan ülkelerdendir. Konferansa katılan iki ülke arasında Yugoslavya'da kalan Müslüman emlakları –özellikle Güney Sırbistan'daki Türklerin- hakkında sorun yaşandı. İki ülke Lozan Konferansında ikili temas kurmasına rağmen Sırpların Lozan Barış Antlaşması'nı imzalamaması nedeniyle SHS Krallığı ile ikili ilişkiler başlamamıştır. Ancak iki ülke arasında resmi ilişkiler 28 Ekim 1925 tarihinde Ankara'da imzalanan "Dostluk Antlaşması" ile başlamıştır. Türkiye'nin Belgrat temsilciliğini 1924 tarihine kadar Bükreş temsilcisi Cevat (Ezine) Bey, 1924-1925 tarihleri arasında ise Tahir Lütfü (Tokay) Bey geçici olarak yürütmüştür. 1926-1927 tarihleri arasında da Yusuf Hikmet (Bayur) Belgrat'a ilk siyasi temsilci olarak atanmıştır. Belgrat'a ilk "elçi" atanması 1928 yılında Ali Haydar (Aktay) Bey ile olmuştur. SHS Krallığı ise 1926 yılında Tamir Popovic'i Türkiye'de elçi olarak atamıştır[46].

SHS Krallığı giderek artan baskılar her alanında etkisini göstererek Makedonya'dan Türkiye'ye göçü tetiklemiştir. Buna bağlı olarak Makedonya'dan 1924 ve 1936 yıllarında göçler olmuştur. Makedonya'da yaşayan Türklerin durumu iyileşmemiş 9 Şubat 1934 tarihinde Balkan Antantı'nın[47] kurulması ve Türkiye'yle gelişen ilişkiler bile azınlığın durumunu düzeltmemiştir.

---

[45] Abdülmecit Nuredin, *Balkanlardan Türkiye'ye…*, s.245-246.

[46] Gülşah Kurt Güveloğlu, "Marsilya Suikasti (Yugoslavya Kralı Aleksander'in Öldürülmesi) ve Türkiye'deki Yankıları - 9 Ekim 1934", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 34, Sayı: 57, Ankara 2015, s.251.

[47] Hakimiyeti Milliye Gazetesi, 10 Şubat 1934.

1.2 Yugoslavya Krallığı Dönemi

SHS Krallığı'nın ilanından on yıl geçtikten sonra da ülkede istikrar sağlanamamıştır. 1928 yılında parlamentoda oturum esnasında Hırvat lider Radiç'in bir Karadağlı tarafından öldürülmesiyle Kral parlamentoyu ve anayasayı feshederek yönetime el koymuştur. 1929 yılında kabul edilen anayasa ile ülkenin adı "Yugoslavya Krallığı" olarak ilan edilmiştir. Yeni kurulan devletin ismindeki "Yugoslav" ifadesi Güney Slavları, "Yugoslavya" ise Güney Slavların yaşadığı yurdu anlatmaktadır[48].

Kral Aleksander, "tek kral, tek millet, tek devlet" sloganı ile birleşik Yugoslavya'yı kurmayı hedeflemiştir. Sırplar dâhil diğer milletlerin de tepkisini çekecek ölçüde başbakanlık ve önemli diğer bakanlıkları Sırplara bırakmıştır. Bu nedenle Yugoslav birliğini sağlamak amacıyla coğrafi esasa dayalı yeni bir idari düzenlemeye gidilmiştir. Ülke "Banovina" adı verilen; Novi Sad merkezli "Dunavska", Zagreb merkezli "Savska", Banja Luka merkezli "Vrbaska", Sarajevo merkezli "Drinska", Cetinje merkezli "Zetska", Makedonya topraklarında Üsküp merkezli "Vardarska", Niş merkezli "Moravska", Split merkezli "Primorska" ve Ljubljana merkezli "Dravska" olmak üzere 9 idari bölgeye ayrıldı. Başkent Belgrad'a ise bonavinalardan ayrı özel bir statü verildi. Bu yeni düzenlemeye göre Sırbistan; Drinska, Dunavska, Moravska, Vardarska ve Zetska banovinaları arasında bölünürken, Bosna-Hersek ise 4 banovina bölgesine ayrılmıştır. Hırvatistan toprakları üzerinde de Savska ve Primorska banovinaları kurulmuştu. Oluşturulan banovinaların sınırları ulusların tarihi sınırlarıyla uyuşmamaktaydı. Savska ve Primorska banovinalarında Hırvatlar, Dravska banovinasında da Slovenler çoğunluğu oluşturmaktaydı. Diğer 6 banovina idari bölgesinde Sırplar çoğunluk durumuna getirilmiş; Arnavutlar, Boşnaklar ve Makedonlar ise tüm banovina bölgelerinde azınlık durumuna düşürülmüşlerdi. Kral Aleksander bu düzenlemeyle ülkeyi oluşturan uluslara ait sınırları ortadan kaldırmış oldu[49]. Bu idari yapılanma, Kral Aleksander tarafından yeni Yugoslav kimliği ve birliğini oluşturma amaçlı olduğu ifade edilse de yeni oluşturulan banovinalarda Sırp nüfusunun hâkim

[48] Özer Sükan, *21. Yüzyıl Başlarında Balkanlar ve Türkiye*, İstanbul 2001, s.34-35.
[49] Hakan Demir, "Yugoslavya Krallığı Siyasal Yaşamında Hırvat Sorunu (1929-1941)", *Trakya Üniversitesi Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi,* Cilt:6, Sayı:1, Edirne 2017, s.62.

olması diğer kimlikleri Sırp kimliği içinde eritip "Büyük Sırbistan" hayalini gerçekleştirmeye yöneliktir. Oluşturulan banovinalarda diğer kimliklerin azınlık hale gelmeleri ve hükümet içerisindeki düşük temsilleri neticesinde Bosnalı Müslümanlar ile Hırvatlar ve Slovenler düzenlemelere karşı çıktılar. Bu doğrultuda JMO (Yugoslav Müslüman Organizasyonu) lideri Spaho, HSS (Hırvat Köylü Partisi) lideri Macek ve Sloven politikacı Korosec'in 1932'de Sırp hâkimiyetini yok edebilmek ve demokratik bir yönetime sahip olabilmek için yaptıkları çağrılar sonucu tutuklanmışlardır[50].

Sloven, Hırvat, Bosnalı Müslümanların tepkisini çeken düzenlemeler Makedonların ve Türklerin de tepkisini çekmiştir. Yugoslav Krallığı'nın kurulması ile Makedonya ve Kosova ile BİH Müslümanları için yapılan düzenlemeler neticesinde 1930 yılında İslam Birliği Anayasası ve Reis'ül Ulema seçiminin dayandığı kanun ile merkezi Belgrad'da olan Müslümanlarca "Meşihat" olarak anılan Yugoslavya İslam Birliği Teşkilatı kurulmuştur. Daha sonra baş müftülük Niş'ten Belgrad'a taşınmıştır. Müslümanların tek bir Reis-ül Ulema ile tek bir meclise bağlanması kararına karşı çıkılmasına rağmen Sırp yanlısı İbrahim Maglajlic Reis-ül Ulemanın başına getirilmiştir. Ancak Kralın ölmesiyle çıkarılan yasalar neticesinde vakıflar ve Reis-ül Ulemanın belirlenmesi gibi konularda daha demokratik uygulamalara gidilmiştir. Eğitim sisteminde de Yugoslavizm'e [51] bağlı olarak reformlar yapılmış, bu doğrultuda kitaplar hazırlanmıştır. Bu kitaplarda Sırp tarihi ve "Büyük Sırbistan" bilinci işlenmesi ve Kral Aleksander'in yönetimi neticesinde Hırvat ve Makedonlar arasında ayrılıkçı hareketler ortaya çıkmıştır.[52]

SHS döneminde olduğu gibi Yugoslavya Krallığı'nda da Türkler her türlü siyasi, sosyal, dini ve kültürel faaliyetler ile temel hak ve özgürlüklerinden mahrum bırakılmıştır[53]. Yugoslavya Krallığı'nın ilk yıllarında Türkler, Makedonya bölgesinde nüfusun ve toprakların çoğunluğuna sahiptiler. Ancak 1931'de çıkarılan "Zirai Islahat

---

[50] Nesrin Kenar, *a.g.e.*, s. 54.

[51] Hakan Demir, "Federalizm–Üniterizm İkileminde Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nda Siyasal Yaşam (1918-1929)", *Trakya Üniversitesi Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, Edirne 2013, s.92-93.

[52] Nesrin Kenar, *a.g.e.*, s. 55

[53] Selçuk Ural, "Tarihi Perspektif Işığında Makedonya'da Türklerin Gündelik Yaşamı", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt:14, Sayı: 1, 2016, s.389.

(Agrar) Kanunu" ile Türklerin arazileri istimlak edilmiştir. Arazi ve emlak sahibi olamamaları, vergilendirme ve tarımsal faaliyetlerde farklı uygulamalara tabi tutulmaları bunlarla birlikte uygulanan ekonomik baskılar Türklerin temel hak ve özgürlüklerinin ellerinden alındığını göstermektedir. Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşları neticesinde çekilerek yalnız bıraktığı Türkler üzerindeki baskı artmıştır. Netice olarak Zirai Islahat Kanunu topraklarını, emlaklarını kaybeden Türklerin Makedonya'dan göç etmelerine neden olmuştur[54]. Bu konuda Türkiye Yugoslavya Krallığı'na nota verdi. Sorun 28 Kasım 1933 tarihinde imzalanan "Karşılıklı Taleplerin Halledilmesine Dair Antlaşma" ile çözülmeye çalışıldı[55].

Makedonya'dan SHS Krallığı döneminde Türkiye Cumhuriyeti'ne gerçekleştirilen göçler Yugoslavya Krallığı döneminde de artarak devam etmişti.[56] İki devlet arasında bir göç anlaşması yapılmadan 1923-1933 yılları arasında Makedonya dahil olmak üzere 100 bin kişi Yugoslavya'dan Türkiye'ye göç etmiştir[57]. Türkiye Cumhuriyeti'nin göçmen alma siyaseti devletin kimliğini oluşturma amacını taşımaktadır. Yugoslavya'dan göçlerde etnik kimlikten ziyade etnik bilince göre hareket edilmiştir. Bu nedenle kendini Türk olarak ifade eden, Türkçe konuşan ve Müslüman olarak ifade edenlerin göç etmeleri kolaylaşmıştır. Bu bağlamda Dışişleri Bakanı Rüştü Aras Balkan Türklerinin anavatana alınmaları için 1938 yılında Balkan ülkelerine heyetler göndermiştir[58]. Bunun sonucunda 1938'te Yugoslavya ile Türkiye arasında yaklaşık 200 bin kişiyi kapsayacak bir anlaşma yapılmış fakat Türk olmayan unsurların göçe sızmasından çekinilmesi nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından anlaşma onaylanmamış ve yürürlüğe girmemiştir[59].

---

[54] Halim Çavuşoğlu, "Yugoslavya-Makedonya Topraklarından Türkiye'ye Göçler ve Nedenleri", *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi,* Sayı:41, 2007, s.140-141.

[55] Gülşah Kurt Güveloğlu, "SHS ve Yugoslavya Krallığı'nın Türkiye ile Diplomatik İlişkileri (1923-1938)", *Türkiye Sırbistan İlişkileri*, Editör: Tuncay Babalı, Yeliz Okay, Doğu Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul 2012, s.143-150.

[56] Şerafettin Yücelden, "Yugoslavya'dan Sessiz Türk Göçü", *Türk Dünyası Dergisi*, Sayı: 11, 1968, s.13-16.

[57] Cevat Geray, "Türkiye'de Göçmen Hareketleri ve Göçmenlerin Yerleştirilmesi", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: III/4, 1970, s.13.

[58] Fahri Kaya, *Gün Bugündür,* Yeni Balkan Yayınevi, Üsküp 2009, s.311.

[59] Kader Özlem, *Türkiye'nin Balkan Türkleri Politikası (1991-2014)*, Bursa 2016, s. 66-67.

Kral Aleksander'ın 9 Ekim 1934 tarihinde Fransa ziyareti sırasında Marsilya'da Makedonyalı bir Bulgar tarafından öldürülmesi[60] sonucu yerine geçen oğlu Kral Peter II döneminde bütün kimliklerin eşit kabul edildiği bir anayasa için çalışmalar olmuş ancak başarılı olunamamıştır. Bu dönemde Yugoslavya'nın federal sisteme geçişine yönelik çalışmaların önünde engel Sırp milliyetçiliğini destekleyen Ortodoks Kilisesidir. Bununla birlikte Avrupa'daki duruma bağlı siyasi karışıklık da anayasal sorunları çözümsüz kılmıştır. İkinci Dünya Savaşı öncesi Makedonlar, ayrı bir ulus olarak tanınmamakla birlikte Makedonya'da resmi dil Sırpça, yönetimde Sırplar, kilise olarak Sırp kilisesi hâkimdir. Bu hâkim idare neticesinde Makedon varlığı yok sayılırken Makedonya bölgesi de "Güney Sırbistan" olarak ifade edilmektedir[61]. Makedonya Türklerinin ve Müslümanların durumunda da bir değişiklik olmamıştır.

II. Dünya Savaşı başladığında ise ülke Alman, İtalyan, Macaristan ve Bulgaristan orduları tarafından işgâl edilmiştir.

1.3 II. Dünya Savaşı Dönemi

Yugoslavya Krallığı II. Dünya Savaşı'na Yugoslav ulusları arasında yaşanan devletin siyasal yapısı hakkındaki sorunlarla girmiş Sırpların Büyük Sırbistan ve merkeziyetçi devlet istekleri ile Hırvatların federal yönetim istekleri devletin meşruiyetini de zayıflatmıştır. 1941 yılında Hitler'in Yugoslavya'ya ittifak teklifi Yugoslavya halkı ve Meclis tarafından kabul edilmemiştir. Bunun üzerine 06 Nisan 1941 günü Belgrad'ın bombalanması ile Alman, İtalyan, Macar ve Bulgar orduları Yugoslavya'ya saldırmıştır. Yugoslavya, Kral Petar ve Bakanlar Kurulu üyelerinin 17 Nisan 1941 günü ülkeyi terk etmesiyle teslim olmuştur. Yugoslavya'ya saldıran Bulgaristan 1944 yılına kadar Makedonya'nın büyük bir kısmını işgal etmiştir. Almanlar tarafından Hırvat-Sloven Devleti kurdurulmuştur. Bu dönemde Alman işgaline karşı ülkede gerilla direnişleri oluşmuştur. Milliyetçilik ve din temelli anarşi ve kargaşa bölgeye hakim olmuştur. Buna bağlı olarak Yugoslavya halkları içerisinde kendilerini üstün gören Katolik Hırvatlar, Sırplara ve Müslümanlara karşı cephe oluşturarak

[60] Gülşah Kurt Güveloğlu, *a.g.m.,* s. 254-255.
[61] Abdülmecit Nuredin, *Osmanlı Sonrası…*, s.59.

Almanya destekli "Ustaşa" hareketını başlattılar. Ustaşa hareketi anarşinin hakim olduğu bölgede acımasızca diğer halkları katletmiştir[62]. Bu kargaşa ortamı bölgede iki direniş örgütünü ortaya çıkarmıştır; Çetnikler ve Partizanlar. Ayrıca 1942 yılında da Antifaşist Ulusal Kurtuluş Örgütü (AVNOJ) kuruldu. Savaş sürerken Josep Broz Tito başkanlığında 29 Kasım 1943'te Bosna'nın Yayçe kasabasında Yugoslavya Antifaşist Ulusal Kurtuluş Konseyi tarafından " Her millet dilini, dinini, kültürünü, bayrağını serbestçe kullanacak" kararının alındığı gizli bir toplantı yapıldı. Bu toplantıda "Ulusal Kurtuluş Komitesi" kurularak ülkenin federal bir yapıya kavuşturulmasına karar verildi. Tito, Rusya'nın da desteğini alarak 1943 yılında kontrolünün elinde olduğu geçici "Devrim Hükümeti"ni kurdu. Ayrıca Tito'ya Mareşallik ünvanı verildi. Bu hükümet, Yugoslavya'nın eşit uluslardan meydana gelen federal bir topluluktan oluştuğunu duyurdu[63].

1.4 Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti Dönemi

II. Dünya Savaşı'nın sonuçlanmasıyla birlikte Almanların ve müttefiklerinin Yugoslavya'dan ayrılmasından sonra yapılan ilk seçimlerde Halk Cephesi galip çıktı. Hükümet başkanlığına Tito'nun getirildiği Yugoslavya Federal Demokratik Cumhuriyeti 29 Kasım 1945 tarihinde ilan edildi. Yeni anayasa da Ocak 1946'da kabul edildi[64]. Tito, süregelen etnik adaletsizliğin oluşturulan federal yapıda kaldırılabileceğini düşünerek ulusların eşitlik ve karşılıklı saygı içerisinde yaşayabilecekleri "kardeşlik ve birlik" sloganını öne çıkarmıştır. Sırplarla diğer milletler arasında hassas bir dengeye dayanan denklem zayıf Sırbistan, güçlü Yugoslavya demektir. Bu dengeyi sağlayabilmek için, Güney Sırbistan olarak bilinen Makedonya Sırbistan'dan ayrılmıştır. Sonuç olarak Tito, hem Sırbistan'ın gücünü sınırlamış hem de Makedonları Bulgaristan'a karşı koruma

[62] Fahriye Emgili, "Tito Yugoslavyası'nda Türkler ve Arnavutlar", *Hikmet İlmi Araştırma Dergisi*, Sayı:18, Gostivar 2011, s.81.
[63] Giray Songur Bozkurt, "Tito Sonrası Dönemde Eski Yugoslavya Bölgesindeki Türkler ve Müslümanlar", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi,* Cilt:10, Sayı:2, 2010, s.53; Bahtiyar Sipahioğlu, "Kosova'nın Dünü, Bugünü ve Yarını", *Evlad-ı Fatihan, Aylık Kültür ve Haber Dergisi*, Sayı:41, Bursa, 2002, s.5.
[64] Nesrin Kenar, *a.g.e*., s.69.

altına almış oluyordu[65]. 1946'da devletin adı "Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti" olmuştur.

Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'ni oluşturan ülkelerden Slovenya dışında Hırvatistan, Sırbistan, BİH, Karadağ gibi Makedonya da homojen bir yapıya sahip değildir. Bu durum oluşturulmak istenen "Yugoslav" kimliğinin oluşumunda olumlu bir etki gibi gözükse de Arnavutların kurucu unsur sayılmamaları, Sırp hâkimiyeti etkisinin sürmesi yeni kimlik inşasının kolay olmayacağını göstermektedir. SSCB'nin 1936 Anayasası model alınarak 1946 Anayasası hazırlanmıştır. Bu anayasa ile Yugoslavya, Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Makedonya, Karadağ ve Bosna-Hersek ile Sırbistan Cumhuriyeti içinde iki özerk eyalet; Voyvodina ve Kosova'dan oluşmuştur. Bu anayasada inanç özgürlüklerine müsaade edileceğine ilişkin maddelerin var olmasına rağmen Stalinist politikaların uygulandığı bu dönemde dini hayata müsaade edilmemiş, kiliseler, manastırlar yıkılmış, kapatılmış ancak Ortodoks Kilisesi ise diğerlerine nazaran aynı olumsuzluğu yaşamamıştır. İslamiyet ise geri kalmış Asya toplumlarına özgü bir din olarak görülmüştür. Sosyalist sistemin milli ve dini kimliklere bakışı BİH ve Makedonya'daki halklarca kabul edilemez bir durum olmuştur. Yugoslavya'nın SSCB ile ilişkilerinin bozulması neticesinde 28 Haziran 1948[66] Kominform'dan[67]çıkarılmasından sonra Yugoslav kimliğini, kültürünü oluşturmak için uygulanan politikalar tekrar ele alınmıştır. Marksizm–Leninizm prensipleri tekrar yorumlanmış 1963 Anayasasıyla ülkenin adı "Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti" olmuştur.

1963 Anayasası ile cumhuriyetlerin devletin kurucu unsurları olduğu ve Yugoslavya'nın, Güney Slavlarının ulusal devleti olmadığı vurgulandı. Bunun sonucunda Tito homojen bir "Yugoslavizm" oluşturma çalışmalarından uzaklaştı. Dolayısıyla politikalar değişmiş Yugoslavya Batı ile yakınlaşmaya başlamıştır[68]. Bu Anayasada Müslümanlar "ulus" olarak kabul edilirken 1971'de yapılan nüfus sayımlarında da Müslüman kelimesi Sırplar, Hırvatlar gibi ulus anlamında kullanılmıştır.

---

[65] Fahriye Emgili, "Tito …", s.82.
[66] Erdem Eren, *Balkanizasyon, Çözülme ve Matruşka Devletler,* Ankara 2016, s.59.
[67] Amerikan emperyalizminin uygulamalarından olan Marshall Planı'na karşı 5 Ekim 1947'de Stalin'in girişimi ile SSCB, Polonya, Bulgaristan, Çekoslovakya, Romanya, Macaristan, Yugoslavya, Fransa, İtalya komünist partileri liderlerinin bir araya getirilmesiyle kuruldu.
[68] Nesrin Kenar, *a.g.e.*, s.77.

1974'te ömür boyu başkan seçilen Tito, Komünist Sovyet Rusya'dan bağımsız bir tutum içine girerek, Sovyet lider Stalin'den farklı bir sosyalist siyaset takip etmiştir. Bunun sonucu olarak Tito, 3-9 Eylül 1979'da Havana'da yapılan "Altıncı Bağlantısızlar Zirve Toplantısı" na katılmıştır. Toplantı sonucunda Tito ve Küba Devlet Başkanı Fidel Castro "Üçüncü Dünya" diye bilinen "Bağlantısızlar Teşkilatı"nı Rusya'nın nüfuzundan kurtarmıştır.

SFRY'nin kurucusu Tito, 4 Mayıs 1980 tarihinde öldü. Tito'nun ölümünden sonra Kollektif Başkanlık sistemine geçildi. Bu dönemde ülkede ekonomik kriz arttı. 1984 yılında Devlet Başkanlığı Veselin Djuranović'e verildi. 1989'da görülen ekonomik ve siyasal bunalım, Hırvatistan ve Slovenya cumhuriyetleri arasındaki ilişkilerin bozulmasına sebep oldu. 1989'da Slobadan Miloseviç'in başa geçmesi ve milliyetçi politikaların izlenmesi ülke bütünlüğünü sarstı. Aynı yıl Doğu Blok'unda görülen yenileşme hareketleri Yugoslavya'ya da yansıdı ve 1990'da çok partili düzene geçildi. Bu durum da sorunları çözmedi. Yugoslavya, 1991'de başlayan cumhuriyetler arasındaki iç savaş sonucu aynı yılın sonlarında parçalandı. 23 Aralık 1990'da Slovenya, 25 Haziran 1991'de Hırvatistan, 8 Eylül 1991'de Makedonya, 01 Mart 1992'de Bosna-Hersek bağımsızlığını ilan ederek "bağımsız birer devlet" olarak ortaya çıktılar[69].

1.4.1 Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti

II. Dünya Savaşı sonunda Pirin Makedonya'sına[70] Makedonya'da kurulan halk idaresinin yasama ve yürütme organı konumundaki Makedonya Kurtuluş Karşı Faşist Halk Meclisi (ASNOM) tarafından ilk oturumunda oluşturulan özgür parlamento ile devlet statüsü kazandırılmış ve 1944 yılında Makedonya Halk Cumhuriyeti[71] olarak bağımsızlığını ve egemenliğini ilan etmiştir. Bağımsız Makedonya Halk Cumhuriyeti bir yıl sonra Yugoslavya Federal Demokratik Cumhuriyeti'ne katılmıştır. Yugoslavya'nın ilk anayasası olan 1946 Anayasasına göre Pirin Makedonya'sı Yugoslavya'yı oluşturan altı federe cumhuriyetten biridir. 1963 Yugoslavya Anayasası'ndaki değişiklikle

[69] Giray Songur Bozkurt, *a.g.m.*, s.54.
[70] Tarihi Makedonya bölgesi Vardar, Ege ve Pirin Makedonya'sından oluşmaktadır.
[71] Fahriye Emgili, "Tito …", s.93.

Yugoslavya'yı oluşturan federe devletler sosyalist yapıya dönüştürülürken ülkelerin isimlerine "sosyalist" kelimesi eklenmiştir. Buna bağlı olarak Makedonya Halk Cumhuriyeti'nin adı 1963 yılında "Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti" olarak değiştirilmiştir.

1.4.2 Makedonya Türklerinin Hukuki Statüsü

Tito Yugoslavya'sı öncesi yönetimden ve Arnavutlardan baskı gören Türkler bu baskıdan kurtulmak için ulusların eşitliğini savunan Tito'ya ve Partizanlara destek oldu. 1944 yılında Tito'nun isteği ile kurulan Makedonya Cumhuriyeti Makedon, Sırp, Hırvat, Sloven, Karadağlı, Müslümanlar ve Türklerden oluşmuştur. Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti bünyesindeki Makedonya Cumhuriyeti'nde Türkler dışındakiler kurucu halk anlamında ulus, Türkler ise azınlık statüsünde etnik grup olarak azınlık haklarına sahip sayıldılar[72]. Dolaysıyla herkese eşitlik ilkesini savunan Tito'nun eşitlikten kastının herkese olmadığı anlaşılmıştır. Ancak azınlık olarak diğerleriyle birlikte Makedonya'daki Türklere özellikle eğitim alanında çeşitli haklar tanınmıştır. Bunun sonucu olarak 23 Aralık 1944'te Türkler tarafından "Birlik Gazetesi"[73] yayımlanmaya başlamıştır. Aynı yıl beş dakika Türkçe radyo yayımı da başlamıştır.

Soğuk Savaş döneminde II. Dünya Savaşı'nın yol açtığı olumsuzlukların telafisi için sosyal reformlar gerçekleştirilmiştir. Bu reformla çiftlikler kamulaştırılırken köylülerin topraklarına el konulmuştur. Söz konusu toprak reformu önemli ölçüde toprak sahibi olan Makedonya Türklerini olumsuz etkilemiştir. Ayrıca Türklere siyasi baskılar sürmüş özellikle Makedonya'daki Türklerin milli, manevi değerlerini, örf, adet, gelenek ve göreneklerini korumak ve yaşatmak gayesiyle kurulan Yücelciler üzerinden Türklere

[72] Emel Osmançavuşoğlu Oktay, "Çözülemeyen Düğüm Makedonya Sorunu ve Makedonya Türkleri", *Balkan Türkleri Balkanlar'da Türk Varlığı*, Derleyen: Erhan Türbedar, ASAM Yayınları, Ankara 2003., s.135-137.

[73] Yayın hayatına yeni alfabeyle başlayan gazete Şükrü Ramo tarafından çıkarılmıştır. Ayrıca Türklerin milli, manevi değerlerini, örf, adet, gelenek, göreneklerini korumak ve yaşatmak gayesiyle bir araya gelen Türk gençlerinin oluşturduğu "Yücelciler"in de gazetenin yayınlanmasında önemli rolleri olmuştur. Fahri Türk-Christoph Giesel, "Makedonya Türkleri ve Türkçe", *Balkanlarda Yaşayan Türk Azınlıkları ve Türkçeye Yönelik Dil Politikaları,* Derleyen: Fahri Türk, Astana Yayınları, Ankara 2016, s.162.

komünizm düşmanı olarak bakılmaya başlanmıştır[74]. Yücelciler olarak anılan teşkilat Türklerin milli ve manevi birliğini sağlamak amacıyla gazete dışında kurslar açmış, okuma kitapları hazırlamıştır[75]. Yücelcilerin faaliyetleri Tito Yugoslavya'sında milliyetçi, yasadışı[76] olarak görülmüştür. Stalin'in baskısıyla Milliyetçi örgütlenmeleri yok etmek isteyen Tito, Yücelcileri de bu kapsamda görmüştür. Yapılan ihbar sonucu teşkilatın mensupları tutuklanmıştır. 1947 yılında yapılan yargılama sonucu teşkilatın liderlerinden Şuayip Aziz, Ali Abdurrahman, Nazmi Ömer ve Adem Ali (kurşuna dizilerek) idam edilmiştir[77]. Türkler uygulanan bu baskılar karşısında Türkiye'den yardım beklemelerine rağmen, İnönü hükümeti Misak-ı Milli'yi gerekçe göstererek yardım taleplerini geri çevirmiştir.

Makedonya'da yaşayan Türkler 1946 yılında bünyesinde kültür ve spor faaliyetleri gerçekleştirdikleri "Zafer Cemiyeti"ni kurmuşlardır. Ancak cemiyet bir yıl gibi kısa bir süre sonra kapatılmıştır. Bununla birlikte Türkler kamu ve siyasi alanlarda Makedonya'daki nüfus oranına nazaran çok daha az temsil edilmiştir.

1948'de Yugoslavya'nın Cominform'dan çıkması ve Sovyetlerin etkisinden uzaklaşması ile Türk-Yugoslav ilişkilerinde düzelme başladı. 1953 yılında Tito'nun Türkiye ziyaretinde imzalanan "Serbest Göç Anlaşması" Makedonya'dan Türkiye'ye üçüncü göç dalgasını başlattı. Göç ile birlikte Makedonya'daki Türk nüfusu hızla azalmıştır. Bu göç sonucu Türk nüfusu Arnavutlardan daha az duruma geldi. Bu durum Arnavutların Türklere baskı yapmasına neden oldu. 1963 Anayasası'nda Türkler azınlık statüsünde ifade edilirken 1974 Anayasası'nda ise Türkler Arnavutlar, Makedonlar gibi "devletin kurucu unsurları" arasında sayıldılar[78]. Fakat daha sonra Makedonya, "Makedonya ulusunun" devleti olarak tanımlanmıştır.

---

[74] Abdülmecit Nuredin, *Osmanlı Sonrası…,* s.66.
[75] Emel Osmançavuşoğlu Oktay, *a.g.m.,* s.138.
[76] Suat Engüllü, *a.g.m.,*s.53.
[77] Mustafa Karahasan, "Göçler ve Özbenlik Sorunu –Yücelcilerin Duruşması", *Birlik Gazetesi*, Üsküp 17 Temmuz 1990, s.6.
[78] Giray Sungur Bozkurt, *a.g,m.,* s.60-62.

1.4.3 Makedonya'da Türkçe Eğitim

Yugoslavya'nın dış politikasında yaşanan gelişmeler Makedonya Türklerinin durumunu ve Türkçe eğitimi etkilemiştir. Tito'nun Arnavutluk ile ters düşmesi ve Balkan Paktı bağlamında Türkiye'yle temasta olması neticesinde 1944 yılında Türkiye Türkçesi ve yeni Türk alfabesi ile eğitim veren Türk okulları açılmıştır. Makedonya'nın doğusundaki Koçana'ya bağlı Yakimova köyündeki okul bu dönem açılan okullardandır[79]. Türk Öğretmen Okulu da 1954'te açılmıştır. 1962 yılına gelindiğinde hükümet düzenlemesi ile baskıcı İçişleri Bakanı Rankoviç'in bakanlıktan ayrılması rahatlamaya neden olmuştur. Makedon liselerinde Türkçe sınıfları, pedagoji akademisi, Türk Dili Edebiyatı kürsüleri kurulmuş, kazanılan haklar 1974'te özerk cumhuriyet döneminde de sürmüştür. Türkçe, resmi dil Makedonca yanında Arnavutça, Sırpça gibi eşit geçerlilik kazanmıştır[80]. Bu dönemde yapılan ikili anlaşmaların Makedonya'daki Türklerin hayatına olumlu katkıları olmuştur.

1.4.4 Makedonya'dan Göçler

Çok uluslu bir yapıya sahip olan Balkan coğrafyasında Sırp, Hırvat, Sloven, Bulgar, Makedon, Türk vd. halklar Osmanlı idaresi altında uzun yıllar yaşamışlardır. Karlofça Antlaşmasıyla (1699) Osmanlı toprak kaybetmeye başlayınca "Pax Ottomanica" (Osmanlı Barışı) olarak bilinen 200 yıllık barış dönemi sonunda özellikle Türkler ve Müslümanlar için savaş, katliam, yağma, tecavüz, baskı ve ayrım, tecrit, sürgün ve zorla asimilasyona dayalı göçler başlamıştır. Makedonya'dan Balkanlara, kısmen de Anadolu topraklarına ilk göç hareketi 1877-78 Osmanlı-Rus savaşıyla (93 Harbi) başlamıştır. Göçler, 1912-13 Balkan Savaşı, 1923-51, 1952-67, 1968-96 döneminde de Anadolu toprakları yönünde gerçekleşmiştir.[81]

1877-1978 Osmanlı – Rus Savaşı sonucunda Ruslar, Bulgarlar ile birlikte Müslümanları katletmiş birçoğunu göçe zorlamıştır. Makedonya ve Trakya haricinde

---

[79] Fahri Kaya, *a.g.e.*, s. 309-310.
[80] Baskın Oran, "Balkan Türkleri Üzerine İncelemeler", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 48, Sayı:1, 1992, s.134.
[81] Halim Çavuşoğlu, *a.g.m.*, s.123-124.

Balkanlar Osmanlı idaresinden çıkarken bölgede İngiliz konsolosluğu kaynaklarına göre 400.000 civarında Müslüman katledilmiş 1000.000 civarında Müslüman da göçe zorlanmıştır[82]. Sonuç olarak yurtlarından göçe zorlanan Müslümanlar Edirne, İstanbul, Çanakkale, İzmir illeri ve civarlarına yerleşmişlerdir. Müslümanların göç etmesiyle ayrıldıkları coğrafyanın demografik yapısı değişirken ekonomik ve sosyolojik yapıları olumsuz etkilemiştir.

Balkan Savaşları döneminde de baskı devam etmiş dinini, dilini namusunu korumak için göç yoluna düşen Müslümanların karşılaştıkları olaylar Aram Andonyan'ın anlatımı ile şöyledir [83]. *"Bir hafta sonra Belgrad'dan Üsküp'e gelen yüz elli Sırp memuru belediye yönetimini yeniden teşkilatlandırdılar. Müslüman sakinler şehirde kalmak veya göç etmekte serbest bırakıldılar. Çokları göçü tercih etti, varını yoğunu manda ve öküz arabalarına yükleyip yollara düştü. Kadınlar ve çok sayıda yalınayak çocuklar, galiplerin boyunduruğuna girmemek için bu hazin kervanlara katılıp Selanik'e doğru inmeye başladılar. Çokları, Sırp komitacılar ve hatta Arnavutlar tarafından yolda soyuldular. Uğradıkları felaket soyulmakla bitmedi. Birçok muhacir katledildi, kadın ve kızlar kaçırıldı veya tecavüze uğradı, hatta küçük çocuklar boğazlandı. Göçmenlere korkunç bir vicdansızlık ve merhametsizlikle davrandılar. Bütün Makedonya'da, amansız katliamlara giriştiler. Suçsuz insanları bile gaddarca öldürdüler."*

Balkan Savaşları döneminde katledilen Türklerin sayısı bilinmemekle birlikte 7 Şubat 1913 tarihli Anap adlı Macar gazetesindeki rapora göre, Makedonya'da 40.000 Türk öldürülmüş, 100.000 Müslüman Makedonya' da kılıçtan geçirilmiştir. Buna bağlı olarak Makedonya'dan 240.000 Türk göç etmiştir. Buradan hareketle Balkan Savaşı'nda toplam 440.000 kadar Türk'ün Makedonya ve Trakya'dan Anadolu'ya göç ettiğini söylemek mümkündür.

Göçler I. Dünya Savaşı'ndan sonrada devam etmiştir. Türk ve Yugoslav hükümetleri arasında 11 Temmuz 1938 tarihinde Kosova ve Makedonya'da yaşayan 40.000 Müslüman ve Türk ailenin 6 yıl içinde Türkiye'ye göçüne dair bir anlaşma

[82] Kemal Karpat, "Balkanlar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 5, İstanbul, 1992, s.25-32.
[83] Aram Andonyan, *Balkan Savaşı*, Çeviren: Zaven Biberyan, Aras Yayınları, İstanbul 1999, s.337.

imzalanmıştır. II. Dünya Savaşı anlaşmanın uygulanmasını olumsuz etkilese de göçler devam etmiştir[84].

Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti döneminde Tito Müslümanlara baskı uygulamış Müslümanlar ve Türkler sindirilmeye çalışılmıştır. Zorunlu olarak kurulan kooperatifler vasıtasıyla toprakların alınması, köylülerin kız ve eşlerinin yabancılarla kooperatiflerde çalıştırılmaları, esnafın dükkanlarını kapatarak yine kooperatiflerde çalıştırılmaları, tesettür karşıtı kanunun çıkarılması, dini yaşantıya olan hoşgörüsüzlükler neticesinde baskı ve şiddetin dozu gittikçe artmış buna bağlı olarak Türkler göç etmek zorunda bırakılmıştır[85].1950 yılına kadar Makedonya'dan gelen 14.494 kişi Türkiye Cumhuriyeti tarafından iskân edilmiştir. 1953 yılında Türkiye ile Yugoslavya arasında "Serbest Göç" anlaşması imzalanmıştır. 1950'li yıllardaki göçler Arnavut ve Yugoslav kaynaklarınca 16 Mart 1953 gizli Split Centilmenlik Anlaşmasına dayandırılmaktadır. İçeriğinin verilmemesi, Türk arşivlerinde anlaşmaya rastlanılmaması gizliliği ifade etmektedir. Yapılan bu gizli anlaşma sonucu Türk tarafı tek taraflı göç vizesi vermiştir[86]. 1954'te Türkiye ile Yugoslavya arasında imzalanan "Münakit Dostluk ve İşbirliği", "Yugoslavya'daki Türk Emlak ve Menfaatlerinin Tazminine Müteallik Protokol" ile "Tazminatın Tediye Şekillerine Müteallik Protokolleri" imzalanmasına rağmen göç devam ederek kitlesel görünüm almıştır. 1952-1967 yılları arasında 305.158 kişi Makedonya'dan Türkiye'ye göç etmiştir[87]. Serbest göçmen statüsünde Türkiye'ye gelenlerin bir kısmı İstanbul, Bursa, İzmir, Manisa ve diğer illere yerleşmişlerdir. Tablo incelendiğinde 1953-1994 yılları arasında Makedonya'yı oluşturan nüfus yapısında Türklerin nüfusunun azaldığı görülmektedir[88].

---

[84] Selçuk Ural, "Balkanlarda Aşırı Milliyetçiliğin Gölgesinde Kosova ve Bağımsızlık", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:5, Sayı:1, Ankara 2014, s.154.

[85] Fahri Kaya, a.g.e., s. 313.

[86] Nurcan Özgür Baklacıoğlu, *Dış Politika ve Göç: Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerde Arnavutlar (1920-1990)*, İstanbul 2011, s.491-492.

[87] Cemile Tekin, "Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerin Nedenleri(1950-1958)", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 39, 2018, s.258.

[88] Ömer Turan, " Makedonya'da Türk Varlığı ve Kültürü", *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:3, 1996, s.23.

Tablo 4: Makedonya Nüfusunun Etnik Dağılımı (1953-1994)

YIL / MİLLİYETLER	Makedon	Arnavut	Türk	Çingene	TOPLAM NÜFUS
1953	860.699	162.524	203.938	20.462	1.304.514
1961	1.000.000	183.108	131.481	20.606	1.406.003
1971	1.142.375	279.871	108.552	24.505	1.647.308
1981	1.279.323	377.208	86.591	43.125	1.909.136
1991	1.314.283	427.313	97.416	55.575	2.033.964
1994[89]	1.378.687	478.967	81.615	47.408	2.075.196
2002[90]	1.297.971	509.083	77.959	53.879	1.938.892

[89] 1994 Resmi Sayım sonuçları

[90] Abdülmecit Nuredin, "Dünden Bugüne Makedonya Türkleri", *Hikmet İlmi Araştırma Dergisi,* Sayı: 11, 2008, s.176.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MAKEDONYA'NIN BAĞIMSIZLIĞINI KAZANMASINDAN SONRA TÜRKİYE-MAKEDONYA İLİŞKİLERİ (1991–2018)

Yugoslavya'da başlayan iç savaş ile 8 Eylül 1991'de Makedonya'nın bağımsızlığını kazanmasına yol açmıştır. Yugoslavya birliğini ayakta tutan Josip Tito'nun 1980'de ölümü, yaşanan ekonomik bunalım ve artan etnik çekişmeler federal birliği sarsmıştır. Federasyonu oluşturan cumhuriyetler ekonomik ve siyasi olarak bağımsız davranmaya başlamışlardır. 1974 Anayasası'nın ihlalleri ile Yugoslavya Federasyonu fiilen dağılmaya başlamıştır. Anayasa'yı ilk ihlal eden Sırbistan olmuştur. İlk olarak 1981'de Kosova'da başlayan siyasi amaçlı gösteri ve eylemler diğer cumhuriyetlere de yayılmıştır. Voyvodina'nın ve Kosova'nın özerklikleri kaldırılarak, doğrudan Sırbistan'a bağlanmıştır Bu durum Cumhuriyetler arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemiştir. 1989'da Slovenya ve Hırvatistan'da serbest seçimler yapılmıştır. Yaşanan olumsuzluklar parti ve devlet kademelerinde de güvensizliği arttırarak sık sık hükümet değişikliklerine neden olmuştur Slobodan Miloseviç'in Sırbistan'ın başına geçmesi iç savaşı şiddetlendirmiştir. Yugoslavya ordusunu elinde bulunduran Miloseviç liderliğindeki Sırbistan ayrılıkçılara karşı saldırılara başlamıştır. Sırp ve Hırvatların yıkıcı ve baskıcı faşizan tutumları sonucu birlik bozulmuş, Yugoslavya Sosyalist Federatif Halk cumhuriyeti parçalanmıştır. İlk olarak 3 Aralık 1990 yılında Slovenya Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Onu, Franjo Tudjman liderliğindeki Hırvatistan 25 Haziran 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan ederek takip etmiştir. 11 Kasım 1990'da ilk çok partili seçimleri gerçekleştiren Makedonya, Makedonya Parlamentosu'nun ilk toplantısını 8 Ocak 1991'de gerçekleştirmiştir. Makedonya Parlamentosu 25 Ocak 1991'de Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti egemenliği hakkındaki ilk "*Egemenlik Bildirisi*"ni[91] alkışlarla[92] kabul etmiştir. Daha sonra Slovenya ve Hırvatistan'ın ardından

[91] 25 Ocak 1991 tarihli Egemenlik Bildirisi için bkz. Ek-3.
[92] Makedonya Meclisi için bkz. Ek-4.

Makedonya da 8 Eylül 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir[93]. Meclis 19 Aralık 1991 tarihinde de Makedonya Cumhuriyeti'nin bağımsız bir devlet olarak tanınması hakkındaki ikinci bildirisini[94] yayınlamıştır.

Başbakan Süleyman Demirel başkanlığında 6 Şubat 1992'de Ankara'da yapılan Bakanlar Kurulu Toplantısı'nda Yugoslavya'dan ayrılan ve bağımsızlığını ilan eden Slovenya, Hırvatistan ve Bosna Hersek ile birlikte Makedonya Cumhuriyeti'nin de aynı anda tanınması görüşülerek tanınma kararı alınmıştır[95].

2.1 Makedonya'nın Dış Politikası

Balkanlar tarih boyunca jeopolitik konumu nedeniyle büyük güçler arasında mücadele yaşanmasına neden olmuş olan bir bölgedir. Bölgenin geçiş yollarında olması ABD ve Çin gibi ülkeler için bölgesel aktörlerin (AB, Rusya ve Türkiye) dış politikalarını kontrol etme anlamında önem arz etmektedir. Özellikle Rusya ve Türkiye'nin bölge üzerindeki akrabalık ve tarihsel mirasa dayalı nüfuzunu AB ve ABD tarafından güvenlik ve enerji bağlamında sınırlandırma isteği Balkanlarda çıkar çatışmalarının ve mücadelelerinin yaşanmasını kaçınılmaz kılmaktadır[96].

Balkanlar, coğrafi olarak bakıldığında ABD'nin güvenliğine etki edecek bir konumda değildir. Günümüz dünya düzeninde süper güç pozisyonunu korumaya çalışan ABD'nin bölgeye sınırlı müdahalelerde bulunmasının sebebi bölgenin Rusya ve Çin gibi ülkeler için stratejik önem arz etmesi ve bu ülkelere gücünün etkisini gösterme amaçlıdır. Rusya, Ortodoks-Slav kardeşliği ve Balkanların enerji geçiş yollarında olması sebebiyle bölgede etkin olmak istemektedir. Çin ise Balkanları AB pazarına açılan bir kapı olarak görmektedir. Bu bağlamda Balkan devletleri ile ticari ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır.

---

[93] Tahir Kodal, "Makedonya'nın Bağımsızlığını Kazanması ve Türkiye", *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* Cilt: XIV, Sayı: 29, İzmir 2014, s.383.

[94] 19 Aralık 1991 tarihli bağımsızlık bildirisi için bkz. Ek-5.

[95] Tahir Kodal, *a.g.m.*, 390.

[96] Emirhan Göral, "Değişen Uluslararası Sistemde Türkiye'nin Balkan Politikasının Türkiye–AB İlişkilerine Etkisi", *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt:21, Sayı:2, 2013, s.102.

Balkanlar, Batı Avrupa ülkeleri için de son derece önemli bir bölgedir. Bu durum üzerinde Balkanların enerji yolları üzerinde ve göç güzergâhında olması da etkili olmuştur. AT üyeleri bölge ile yakından ilgilenmiş özellikle Almanya, Slovenya ve Hırvatistan'ı 1991'de tanımıştır. Daha sonra AB ve üyelerinin bölge ile ilgisi bununla kalmamış bölgede kurulan güvenlik ve savunma bağlamında oluşturulan kriz yönetim kurumlarında Bosna, Makedonya ve Kosova'da önemli görevler yapmıştır.

Büyük devletlerin mücadele alanı olan bir bölgede yer alan Makedonya'nın bağımsızlık döneminde dış politikadaki öncelikli hedefleri NATO ve AB'ye üyelik olmuştur. Makedonya Parlamentosunun NATO'ya ilişkin karar alması 1993 yılına dayanmaktadır. Makedonya bu tarihten itibaren demokratikleşmeyi, bölge ve dünyada NATO, AB ve BM güvenlik misyonlarına aktif katkı sağlayan güvenilir ve uyumlu bir aday ülke olmaya çalışmıştır. Güvenlik, enerji ve göç bağlamında kesişim noktasında bulunan Makedonya Cumhuriyeti 8 Nisan 1993'te BM'nin tam üyesi oldu (Genel Kurul Kararı A/RES/47/225)[97]. 13 Eylül 1995'te ABD ile diplomatik ilişkiler kuran Makedonya Cumhuriyeti AGİT'e de 12 Ekim 1995 yılında üye oldu. Makedonya Cumhuriyeti 15 Kasım 1995'te Barış İçin Ortaklık programına katılım için Çerçeve Belgesi'ni imzalamıştır. Makedonya Cumhuriyeti Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi'ne ve Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'ne de kabul edilmiştir. 14 Haziran 1996'da Makedonya'da İrtibat bürosu açılmıştır. Ayrıca ABD ile Makedonya Cumhuriyeti arasında 1996 yılında SOFA anlaşması imzalandı. Makedonya, Mart 1996'da Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'nin üyeliğine, Ocak 1997'de de NATO (PARP) planlaması üyeliğine kabul edildi. Ayrıca 1997 yılında Brüksel'deki NATO karargâhında Makedonya'nın daimi Misyonu açılmıştır. Makedonya, Üyelik Eylem Planı'nın hazırlanıp uygulanmasıyla başlayacak olan ittifak üyeliği statüsünü Nisan 1999'da Washington'daki NATO zirvesiyle kazanmıştır. Bu bağlamda Makedonya'nın ittifak ortakları ile arasındaki işbirliğini yüksek seviyelerde tuttuğu ve NATO üyeliği için en ciddi aday ülkelerden biri olduğu söylenebilir. Makedonya Cumhuriyeti, 2002'de Afganistan'daki uluslararası barışı koruma misyonuna, 2003'de Irak'a ve AB'nin Bosna Hersek'teki misyonuna, Lübnan'daki BM misyonuna katılmaya başlamıştır. 2003'te DTÖ (Dünya Ticaret

[97] SDSM Resmi web sayfası, http://www.sdsm.org.mk/SDSM-za-Makedonija.aspx,(02.10.2018).

Örgütü) üyesi oldu. ABD, Makedonya'yı Kasım 2004'te anayasal adıyla tanıdı. Uluslararası katkılarının yanında bölgesel bir aktör olarak Üsküp'teki KFOR güçlerine de lojistik destek vermektedir. Makedonya Cumhuriyeti, üyelik eylem planlarının uygulanması ve NATO'ya katılım daveti almak için gerekli reformları ısrarlı bir şekilde uygulamaya devam etmiştir. Bu bağlamda İttifak'a tam uyum anlamında hem operasyonel hem de ortaklık işbirliği alanlarında İttifak ve üye devletlerle olan ilişkilerinin ve işbirliğinin daha da geliştirilmesi ve teşvik edilmesi konusundaki iradesi ve kararlılığını siyasi olarak her fırsatta beyan etmektedir. Ayrıca Makedonya'nın Avrupa ve Avrupa-Atlantik kurumları ile (AB ve NATO) bütünleşme hedefi kamuoyunca da desteklenmektedir[98].

NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, 3-4 Ekim 2018 tarihlerinde Brüksel'deki Savunma Bakanları Toplantısı öncesinde düzenlediği basın toplantısında Makedonya'nın 2019'da NATO üyesi olabileceğini ancak Prespa anlaşmasını kabul etmesi gerektiğini ifade etmiştir[99]. Bu sebeple isim sorunu Makedonya'nın NATO'ya kabulünün ön koşulu olarak görülmektedir[100].

Ekonomik ve güvenlik kaygıları bağlamında hedef olarak tayin ettiği NATO üyeliği doğrultusunda atılması gereken adımları 2000'li yıllarda da kararlı bir şekilde atan Makedonya Cumhuriyeti'nin hükümet sözcüsü Mile Boşnyakovski 18-19 Ekim 2018 tarihinde NATO üyelik müzakerelerine Ulusal Koordinatör Stevo Pendarovski önderliğinde başlanacağını açıklamıştır[101].

---

[98] Tuncay Babalı, "Türkiye-Makedonya İlişkileri: Süreklilik ve Değişim Unsurları ve Gelecek Perspektifi", *Türkiye–Makedonya İlişkileri,* Editör: Yeliz Okay–Tuncay Babalı, Doğu Kitabevi, İstanbul 2012, s.27-30.

[99] Yeni Balkan, http://www.yenibalkan.com/tr/gundem/isim-konusunda-uzlasmaya- varilmadikca-makedonya-nato-uyesi-olamaz-6503,(8.10.2018)

[100] Makedonya Dışişleri Bakanlığı Web Sayfası, http://mfa.gov.mk/index.php?option=com Content &view=article&id=113&Itemid=392&lang=mk,(26.11.2018)

[101] Yeni Balkan Gazetesi, http://www.yenibalkan.com/tr/gundem/makedonya-18-ekimde-nato-ile –uyelik -muzakerelerine- basliyor, (13.10.2018).

Makedonya Cumhuriyeti'nin stratejik önceliklerinden biride AB'ye tam üyeliktir[102]. Makedonya Cumhuriyeti, Aralık 1995'te AB ile diplomatik ilişkiler kurdu ve Makedonya 1997'de İşbirliği Anlaşması'nı imzaladı. Makedonya 2001 yılında AB ile İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nı imzaladı. Makedonya, Avrupa Konseyi'nin 2003'te Selanik'te düzenlediği zirvede potansiyel AB üyeliği adayı olarak belirlendi. Makedonya'nın imzaladığı İstikrar ve Ortaklık Anlaşması (SAA) 2004'te yürürlüğe girdi ve 22 Mart 2004 tarihinde üyelik başvurusunu yapan Makedonya'ya 2005'te Avrupa Komisyonu'nun (AK) uygun görüşüyle aday statüsü verildi. Makedonya İstikrar ve Ortaklık Anlaşmasını imzalayarak 2005 yılında Hırvatistan'dan sonra adaylık statüsü kazanan ilk Batı Balkan ülkesidir[103]. Makedonya Cumhuriyeti vatandaşları için Schengen bölgesine vizesiz seyahat izni 2009 yılında verilmiştir.

Makedonya Cumhuriyeti, bağımsızlık döneminde ayrıca "Makedonya" ismi ile Yunanistan, "Makedon dili ve kültürü" ile Bulgaristan ve barındırdığı "Arnavut kimliği" nedeniyle Kosova ve Arnavutluk ile sorunlar yaşamaya da başladı. Makedonya'nın dış politikasının şekillenmesinde bu sorunlar da etkili oldu.

Makedonya'nın Kosova ve Arnavutluk ile yaşadığı sorunların sebebi iki ülke ile sahip olduğu sınır bölgelerinde yaşayan Arnavutlar nedeniyle ortaya çıkmıştır. Esasen etnik yapısına bakıldığında Makedonya küçük bir Yugoslavya veya Balkanların prototipi görünümü arz etmektedir. Bu sebeple hassas bir konum arz eden Makedonya'ya 1992 yılında BM Barış Gücü (UNPROFOR) konuşlandırılmıştır. Buna rağmen 1999'da Kosova'daki savaşın etkisi ile 2001 yılına gelindiğinde Makedonya'da ayrılıkçı Arnavutlar ile Makedonya silahlı güçleri arasında çatışmalar yaşanmıştır[104]. Uluslararası güçlerin müdahaleleri ve 2001 yılında yapılan Ohri Çerçeve Anlaşması sonucu ülke bölünmeden kurtulmuştur. Neticede Makedonya'da bağımsızlık sonrası yeniden yapılanma kapsamında; anayasa ve yasalarda değişikliklerle demokratikleşme ve serbest pazar ekonomisinin yerleştirilmesi ve halklar arası ilişkilerin düzenlenmesine yönelik

[102] Makedonya Dışişleri Bakanlığı Web Sayfası, http://www.mfa.gov.mk/index.php?option =com _content&view=article&id=112:eu-clenstvo&catid=79&Itemid=391&lang=mk, (26.11.2018)
[103] T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, https://www.ab.gov.tr/ makedonya_267.html, (26.11.2018).
[104] "Makedonya'dan Türkiye'ye göç", *Hürriyet gazetesi,* 21.03.2001; "Makedonya'da iç savaş korkusu", *Hürriyet gazetesi*, 06.03.2001.

yeni bir sayfa açılmıştır[105]. OÇA ile Arnavut azınlık tarafından daha fazla hak elde edilmesine rağmen 2011 yılı Haziran ayında 22 yaşındaki Martin Neskovski adlı gencin polis tarafından dövülerek öldürülmesi ile patlak veren olaylar 20'den fazla kişinin ölmesiyle sonuçlanmıştır. Ayrıca Kumanovo'da Kosova Kurtuluş Ordusu'nun(UÇK) polisle çatışması, Kosova'da yaşayan yaklaşık 40 Arnavut tarafından Makedonya'da Arnavut devleti kurulması talebiyle Gosince köyündeki polis karakolunun ele geçirilmesi Makedonya'da dengelerin ne kadar hassas ve yeni olaylara gebe olduğunu ispatlamaktadır[106].

Yunanistan ile yaşanan isim sorunu Makedonya'nın AB sürecini olumsuz etkiledi. Bu nedenle AK'nin Ekim 2009 tarihinden itibaren Makedonya ile katılım müzakerelerine başlanması ile ilgili tavsiyelerinin tekrarlamasına rağmen Avrupa Birliği Konseyi bu öneriyi sonuçlandıracak bir karar alamamıştır. Yunanistan, "Makedonya" isminin kullanılması ile Makedonya'nın Yunanistan'ın kuzeyindeki Makedonya bölgesi üzerinde hak iddia ettiği gerekçesini öne sürerek Makedonya'nın hem AB, hem de NATO üyeliğini veto etmiştir. Bu sorunun çözülememesi sebebiyle müzakereler başlayamamıştır. AK'nin girişimiyle 29 Mart 2012 tarihinde katılım sürecini tamamlamak amacıyla Yüksek Düzeyli Katılım Diyalogu başlatılmıştır. Özel komşuluk ilişkileri ve AB ile ilgili reformların uygulanması hakkında "Özel Komisyon Raporu" (2013) Makedonya için önemli aşamalardır[107].

Üyelik müzakerelerine başlamak, Makedonya için AB ile ilişkilerde önemli bir acil hedef olmuştur. Avrupa Komisyonu (AK) 2013 yılında Makedonya için olumlu değerlendirme yaparak müzakerelere başlama tavsiyesinde bulunmuştur. Bu da Makedonya Cumhuriyeti'nin Avrupa ile uyum sürecinde önemli ilerleme kaydettiğini göstermektedir. Makedonya Cumhuriyeti ile Avrupa Komisyonu arasında "Katılım Diyaloğu" kapsamında 9 Nisan 2013 Katılım diyalog dördüncü toplantısı yapılmıştır. Bu kapsamda ifade özgürlüğü ve medya, hukuk ve temel haklar, kamu yönetimi reformu, seçim reformu ve piyasa ekonomisinin güçlendirilmesi konuları işlenmiştir. Bu anlamda

---

[105] Tuncay Babalı, *a.g.m.*, s.24.
[106] https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/05/150510_makedonya, (17.12.2018).
[107] Avrupa Komisyonu Web Sayfası, http://europa.eu/rapid/press-release _MEMO- 13-890_ en.htm, (10.10.2018).

katılım müzakereleri, Makedonya Cumhuriyeti'nin temel amacı ve bağlılığı olmaya devam etmektedir. Makedonya Cumhuriyeti'nin 2013'teki ilerleyişine dair değerlendirme raporu 16 Ekim 2013 tarihinde yayınlanmıştır. Bu rapor ile AB üyeliği için Kopenhag kriterleri ve AB hukuku ile yüksek düzeyde uyum sağlanması, İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nın (SAA) yükümlülüklerin tam olarak yerine getirilmesiyle etkin bir şekilde uygulanması (Makedonya Cumhuriyeti ve AB arasında 10. SAA Toplantısı 23 Temmuz 2013 tarihinde Brüksel'de yapılmıştır), iyi komşuluk ilişkileri ve bölgesel işbirliğini güçlendirmede Makedonya'nın rolünün olumlu değerlendirilmesiyle katılım müzakerelerinin başlaması ile ilgili önerilerinin tekrarlanması yanında isim anlaşmazlığının da eş güdümlü olarak çözümü ile müzakerelerin başlaması için ayrıntılı önerilerde bulunulmuştur.

AB Genel İşler Konseyi'nin 15 Aralık 2015 tarihindeki sonuç beyanlarında Makedonya'da 2014'de yaşanan siyasi krizden kaygı duyulduğu belirtilmiştir. Ayrıca, Komisyonun Makedonya'yla müzakerelerin başlatılmasına ilişkin öneri hazırlığının not edildiği, 2016'da yapılacak seçimlerin ardından 2014 AB Genel İşler Konseyi kararları ve mevcut koşulluluk ilkesi temelinde durumun yeniden ele alınacağı açıklanmıştır. Siyasi krizin çözülememesi nedeniyle seçimler ertelenmiştir.

2016 yılı Genişleme Strateji Belgesi içeriğinde katılım müzakerelerine başlamanın ön koşulu; 11 Aralık 2016 tarihinde Makedonya'da gerçekleşecek seçimler, Przino Anlaşması ve Przino Anlaşmasına bağlı kalınarak Parlamento seçimlerinin güvenli bir şekilde gerçekleştirilmesi olarak açıklanmıştır. Ayrıca, Makedonya'da hukuki hesap verilebilme ve hukuksuzlukların önüne geçilmesi, acil reformlara öncelik verilmesi, makroekonomik dengenin korunması, kamu açığının kontrol edilmesi ve şeffaflık ile kamu harcamaları alanında gelişme kaydedilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Bunlarla birlikte Yunanistan ile yaşanan isim sorununun çözümüne yönelik kararlı davranılması, mülteci, göçmenler ve Makedonya vatandaşlarının AB ülkelerine yaptıkları temelsiz iltica başvurularının önüne geçilmesi konuları da vurgulanmıştır.

Makedonya 2018 yılında reformlar ile ilgili somut adımlar atmıştır. Bu bağlamda isim sorununun çözülmesi ile ilgili önemli bir adım olarak Yunanistan ile Makedonya arasında 17 Haziran 2018'te Prespa Anlaşma'sı yapılmıştır. Yunanistan ve Makedonya Başbakanları Aleksis Çipras ve Zoran Zaev iki ülke arasında yapılan anlaşmayı "tarihi bir adım" olarak nitelemişlerdir. Bu kapsamda referandum yapılması kararı alınmış, Makedonya'nın isminin "Kuzey Makedonya Cumhuriyeti" olarak değiştirilmesinin oylandığı referandumu (30 Eylül 2018) Cumhurbaşkanı Georgi İvanov ve milliyetçi gruplar boykot çağrısı yapmıştır. Referandumda seçmenlere "Yunanistan'la varılan anlaşmayı kabul ederek Makedonya'nın NATO ve Avrupa Birliği üyeliğine destek veriyor musunuz?" sorusu soruldu. 1 milyon 806 bin 336 seçmenin yaklaşık üçte birinin oy kullandığı referanduma katılan seçmenlerin yaklaşık yüzde 90'ı "evet" oyu vermiş olmasına rağmen katılımın %50'ye ulaşmaması sonucu referandum geçersiz olmuştur[108].

Makedonya'daki Türk partilerinden Türk Milli Birlik Hareketi Genel Başkanı Erdoğan Saraç referandum sonuçlarının Makedonya'nın isim değişikliği için halkın hükümete kendi başına çözüm aramasına izin vermediğini NATO ve AB'ye uyum konusunda ise endişeye yer olmadığını ifade etmiştir[109].

İki ülke arasındaki anlaşmada yer alan anayasal değişikliklerin gerçekleşmesi ve meclislerde onaylanması ile ülke "Kuzey Makedonya Cumhuriyeti" ismini alacaktır[110].

2.2. Türkiye'nin Balkanlar Politikası

Osmanlı Devleti'nin halefi olan Türkiye, bir Balkan ülkesidir. Hem Türkiye'de hem de Balkanlarda Türk ve akraba toplulukları yaşamaktadır. Balkanlar, Türkiye ile Batı arasında geçiş bölgesindedir. Türkiye Soğuk Savaş sonrası dönemde bölgedeki nüfuzunu genişletmeye çalışmıştır. Bu nedenle Türkiye'nin bölgeye yönelik politikalar

[108] "AB ve NATO'dan Makedonya'daki referandum sonucuna destek", *Hürriyet gazetesi*, 01.10.2018
[109] Yeni Balkan, http://www.yenibalkan.com/tr/gundem/sarac-bu-referandum-basarisizdir-6348, (13.10.2018).
[110] "Makedonya'da kritik referandum", *Hürriyet gazetesi*, 30.09.2018.

oluşturmasında coğrafi, tarihi mirası ile demografik, kültürel, ekonomi-politik ve stratejik konular etkili olmuştur[111].

Soğuk Savaş olarak ifade edilen dönemin sona ermesiyle uluslararası sistemdeki yapısal değişim Türkiye'nin öneminin azaldığı algısını oluşturmasına rağmen 1990'larda Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu'da yaşanan krizler Batı'nın 'ileri karakolu' olarak gösterilen Türkiye'nin coğrafyayı ve tarihi mirasını etkin kullanması ile olumsuz algıyı yıkmıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin jeopolitik ve jeostratejik öneminin arttığını söylemek mümkündür.

Türkiye Yugoslavya krizinden önce Yugoslavya'nın problemlerini şiddet kullanmadan çözmesini savunmuş bu dönemde daha çok Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki savaş ve ayrılıkçı terör olaylarını çözmek için çaba sarf etmiştir[112]. Kriz Yugoslavya'nın 1992'de dağılma sürecine girmesiyle Balkanlar'da istikrarsızlığı doğurmuş buna bağlı olarak "Balkanlaşma"[113] kavramı ile tekrar uluslararası gündemde yerini almıştır. Oluşan bu durum sonucunda Türkiye bölge ile ilgili aktif diplomasi üretmek zorunda kalmıştır.

Türkiye Yugoslavya'nın dağılması sürecinde ve sonrasında yaşanan krizlerde Balkanlarda barış ve istikrarın temin edilmesine yönelik politikalar izlemiştir. 1992'de AT'nin bağımsızlığını ilan eden Hırvatistan ve Slovenya'yı tanıması ile Bulgaristan'ın, Slovenya, Hırvatistan, Makedonya ve Bosna Hersek'i tanıyacağını açıklaması 1991'de Yugoslavya'dan ayrılan cumhuriyetlere mesafeli davranan Türkiye'nin elini rahatlatmıştır. Buna bağlı olarak Türkiye 6 Ekim 1992'de bu dört ülkeyi tanıma kararı almıştır[114]. Bölgede Bosna krizinin (1992) patlak vermesi, Müslümanların uğradığı etnik katliamın ulusal ve uluslararası medyaya yansıması ve uluslararası kamuoyunun tepkisiz kalması Türk kamuoyunu harekete geçirerek Ankara'nın olayları daha etkili takip

---

111 Kader Özlem, *a.g.e.*,s.115-116.

112 James F. Brown, "Türkiye: Yeniden Balkanlar'a mı?", *Balkanlar'dan Batı Çin'e Türkiye'nin Jeopolitik Konumu,* Ian O. Lesser–Graham E. Fuller, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, s.195; Kader Özlem, *a.g.e.*, s.117.

113 Maria Todorova, *Balkanları Tahayyül Etmek,* Çeviren: Dilek Şendil, 3. Baskı, İletişim yayınları, İstanbul 2010, s.17.

114 Şule Kut, *Balkanlarda Kimlik ve Egemenlik,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2005, s.54.

etmesini gerekli kılmış ve buna bağlı olarak Ankara daha aktif bir siyaset izlemiştir. Bu bağlamda İKÖ, AK, AGİK ve BM gibi uluslararası platformlarda konunun önemine dikkat çekerek konuyu uluslararası kamuoyunun gündemine taşımıştır[115]. Türkiye çözüm önerisi olarak çok uluslu bir gücün hava harekâtı ile müdahalesini ön görmüş ancak BM Güvenlik Konseyi'nde Rusya ve Çin'in vetosu sonucu krize müdahale edilememiştir. Fakat 1994 yılına gelindiğinde ABD öncülüğünde NATO müdahalesi gerçekleşmiştir. Bu müdahalede Türkiye askeri destek verirken müdahale sonrasında da barış gücünde görev almıştır.

Bosna Krizi gibi Kosova sorunu da Türkiye'nin Balkanlar ile ilgilenmesini gerektiren konulardan biri olmuştur. Yugoslavya'da 1989'da iktidara gelen Slobodan Miloseviç'in söylemleri ve yönetimi halkı tahrik etmiştir. Kosova muhalefeti, Kosova Demokratik Partisi (LDK) lideri İbrahim Rugova liderliğinde sivil itaatsizlik ve pasif direniş göstermiştir. Ancak uluslararası camiadan sorunun çözümüne yönelik beklenti gerçekleşmeyince pasif direniş terk edilmiştir. LDK'deki inisiyatif UÇK'ye geçmiştir. UÇK ile Miloseviç'in Sırp kuvvetleri arasındaki çatışmaların 1998 yılında artarak şiddetlenmesi NATO müdahalesi ile sonuçlanmıştır. Kosova'nın Bosna'dan daha fazla Türk nüfusunu barındırması Ankara'nın daha hassas davranmasını gerektirmiştir. Türkiye, müdahale sonrası oluşturulan KFOR'da daha aktif görev almıştır. Bu bağlamda Türk birlikleri Kosova Türklerinin yoğun olarak yaşadıkları Dragaş ve Mamuşa köylerine yakın konuşlandırılmışlardır. Türk Dışişleri Bakanı İsmail Cem, 1999 yılında Kosova'ya bir ziyarette bulunmuştur. Bu ziyaret sırasında Dışişleri Bakanı İsmail Cem, Haşim Thaci ve diğer Arnavut liderlerle görüşme yapmıştır. İsmail Cem, Kosova'nın Türkler için tarihi öneminden dolayı Kosova'nın ekonomik ve siyasi yapılanmasına katkı sağlamak isteklerini beyan etmiştir[116].

Bu dönemde Türkiye'nin Balkanlarla yakından ilgilenmesini gerektiren ve Balkanlar ile dünya siyasetini meşgul eden bir diğer kriz kaynağı da Makedonya

---

[115] Kader Özlem, a.g.e., s. 119.

[116] Tuba Ünlü Bilgiç-Bestami S. Bilgiç, "Kosova Türkleri: 'Sıradışı' Bir Türk Diasporası", *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:62, Ankara 2012, s.51.

olmuştur. Savaş yaşamadan Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan eden Makedonya krizinin sebebi etno-demografik temele dayanan iç dinamikleri olmuştur.

2.3 Türkiye–Makedonya İlişkileri

2.3.1 Siyasi İlişkiler

Türkiye, Yugoslavya'nın dağılma sürecinde Makedonya'nın bağımsızlığını destekleyen ülkelerin en önemlilerinden birisi olmuştur. Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını 25 Haziran 1991'de ilan etmesinden sonra Makedonya Cumhurbaşkanı Kiro Gligorov artık Yugoslavya'nın birliğinin sağlanamayacağını öngörerek bağımsızlık çalışmaları kapsamında Türkiye'den destek istemek amacıyla 9-11 Temmuz 1991 tarihleri arasında Ankara'ya resmi ziyaret gerçekleştirmiştir. Gligorov, Başbakan Mesut Yılmaz ve Cumhurbaşkanı Turgut Özal ile görüşmüştür. Ziyaret sonunda Kiro Gligorov Yugoslavya'da birlik sağlanamaz ise Makedonya'nın da bağımsızlık ilan edeceğini dünyaya duyurmuştur[117]. Bağımsızlık süreci 13 Ağustos 1991'de referandum kararı alınması ile başlamıştır. Referandum 8 Eylül 1991[118]'de yapılmıştır. Referandum Arnavut azınlığın boykotuna rağmen %90 bağımsızlık yönünde verilen oylarla neticelenmiştir.

Bağımsızlığın ilanından sonra 7 Ekim 1991'de Makedonya Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Prof. Denko Malevski Türkiye'ye gelerek, ilişkileri güçlendirme ve destek amacıyla Ankara'da çeşitli temaslarda bulunmuştur[119]. Sırbistan Devlet Başkanı Slobodan Miloseviç de 22 Ocak 1992'de Türkiye'ye gelerek Makedonya'nın tanınmasını engellemek maksadıyla Ankara'yı etkilemeye çalışmıştır. Miloseviç'in Ankara üzerindeki etkisini boşa çıkarmak üzere Makedonya Cumhuriyeti Parlamento Başkanı Stoyan Andov 25 Ocak 1992'de, ve Makedonya Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Prof. Denko Malevski 26 Ocak 1992'de Üsküp'te Milliyet gazetesine vermiş oldukları demeçlerle, Türkiye'nin Makedonya'nın bağımsızlığını tanımasının Makedonya ve

---

[117] Tahir Kodal, *a.g.m.*, s.383.
[118] 8 Eylül Makedonya'nın resmi bağımsızlık günü olarak kutlanmaktadır.
[119] Philip Robins, *Suits and Uniforms: Turkish Foreing Policy since the Cold War,* London 2003, s.356.

Makedonya'daki Türk toplumu için önemine vurgu yaparak Türkiye'nin desteğini talep etmişlerdir[120].

Türkiye Makedonya'nın bağımsızlığını kazandığı ilk günden itibaren ülkenin bütünlüğünü, çok etnili ve çok kültürlü yapısının korunmasını savunmuştur. Makedonya'nın bağımsızlığı Süleyman Demirel'in Başbakanlığı döneminde Bakanlar Kurulu kararıyla 6 Şubat 1992 tarihinde tanınmıştır. Türkiye'nin vermiş olduğu desteğe karşılık Makedonya Cumhurbaşkanı Kiro Gligorov'dan gelmiştir. Kiro Gligorov Milliyet gazetesine 17 Şubat 1992 tarihinde verdiği demeçte Türkiye'nin kendilerini tanımasının zamanında ve yerinde bir karar olduğunu ifade ederken Türkiye'yi gerçek dost olarak gördüklerini beyan etmiştir[121]. Yeni dönemde Makedonya'dan ilk üst düzey Türkiye ziyareti Makedonya Cumhurbaşkanı Gligorov tarafından Mart 1992'de gerçekleştirilmiştir. Bir yıl sonra Cumhurbaşkanı Turgut Özal Makedonya'yı ziyaret etmiştir. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın ziyareti bağımsızlığını yeni ilan eden bir ülke olarak Makedonya için ayrı bir anlam taşımaktadır. Ayrıca bu ziyaretler Türkiye'nin Balkanlardaki faaliyetleri hakkında Osmanlı Devleti'nin mirasçısı, nüfuz alanı oluşturmaya çalışıyor gibi algıları yıkmıştır[122].

İki ülke arasında gerçekleştirilen karşılıklı ziyaretlerin dışında Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin Londra'da toplanan Barış Konferansı'nda 26 Ağustos 1992'de yaptığı konuşmada Makedonya ile "Diplomatik İlişkiler Kurulmasına Dair Protokol"ün imzaladığını beyan etmiştir. Bu bağlamda Üsküp'te 30 Nisan 1993'te ilk büyükelçilik açan ülkelerden biri Türkiye olmuştur[123]. Makedonya da 3 Haziran 1993'te Ankara'ya büyükelçi atamıştır[124]. Türkiye'nin Makedonya ile diplomatik ilişkiler kurması komşuları ile sorunları yanında ekonomik ve savunma alanlarında güçsüz genç bir devlet olan Makedonya için uluslararası alanda güçlü bir destek olmuştur.

---

120 Tahir Kodal, *a.g.m.*, s.386-387.
121 Milliyet Gazetesi, 17 Şubat 1992, s.3, s.16
122 Metodi Hadzi Janev, "1991'den Günümüze Uzanan Süreçte Savunma Alanındaki İşbirliği Başta Olmak Üzere Türkiye ile Makedonya Arasındaki İlişkilere Bakış", *Tarih Boyunca Türk-Makedon İlişkileri,* Cilt:2, Genalkurmay Personel Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2016, s.152.
123 Tahir Kodal, *a.g.m.*, s.392.
124 Yeni Balkan, http://www.yenibalkan.com/tr/gundem/tesekkurler-turkiye, (17.12.2018).

Yunanistan'ın Makedonya'ya 1993'te petrol ambargosu ile başlayan 1994'te tam ticari ambargoya dönüşen tutumu Türkiye-Makedonya arasındaki ilişkilerin artmasına sebep olmuştur. Türkiye ambargonun etkisini kırıcı tedbirler almıştır. 1996 yılında da Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Makedonya Cumhurbaşkanı Kiro Gligorov'u Türkiye'ye davet etmiştir. 28 Haziran 1996 tarihinde bu davete istinaden yapılan resmi ziyarette Gligorov'a İstanbul Üniversitesi tarafından "fahri doktora" unvanı verilmiştir[125].

Türkiye, Makedonya'yı bölgesel ve uluslararası politika alanında da desteklemiş ve yanında olmuştur. Makedonya'nın Avrupa Atlantik kurumları ile bütünleşmesi bağlamında Nisan 2008 Bükreş NATO zirvesinde Arnavutluk ve Hırvatistan ile Makedonya'nın üyeliğini desteklemiştir[126]. NATO'nun 2-4 Nisan 2008 Bükreş zirvesi sonrasında Makedonya Dışişleri Bakanı Antonio Miloşoski 10-12 Kasım 2008 tarihinde NATO üyeliği kapsamında ülkemizi ziyaret etmiş ve iki ülke arasında "İkili İlişkilerin Güçlendirilmesine Yönelik Strateji Belgesi" imzalanmıştır. 22 Aralık 2008 tarihinde de TBMM Başkanı Köksal Toptan'ın Makedonya Meclisi Genel Kuruluna hitaben yaptığı konuşmada Makedonya'nın NATO'ya üyeliğinin Türkiye tarafından güçlü ve samimi bir şekilde desteklendiğini vurgulamıştır[127].

Ahmet Davutoğlu'nun Dışişleri Bakanlığı zamanında, 25-26 Mart 2010 tarihlerinde Makedonya'ya gerçekleştirmiş olduğu resmi ziyarette söz konusu "İkili İlişkilerin Güçlendirilmesine Yönelik Strateji Belgesi"ne daha fazla işlerlik kazandırılması için yılda en az iki üst düzey ziyaret yapılması kararı alınmıştır[128]. Bu anlaşma çerçevesinde Makedonya, Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi Batı Avrupa ve Diğer Devletler Grubu (WEOG) adaylığını desteklemiştir[129].

---

[125] Esra Biçer - Büşra Doğru, "Kuruluşundan Beri Makedonya-Türkiye İlişkileri". TUİÇ Akademi http://www.tuicakademi.org/kurulusundan-beri-turkiye-makedonyailiskileri/, (07.03.2017).
[126] Tuncay Babalı, *a.g.m.,* s.31.
[127] TBMM, www.tbmm.gov.tr/develop/owa/baskan_aciklama_gunluk. aciklama?p1=76724, (17.12.2018).
[128] T.C. Üsküp Büyükelçiliği, http://uskup.be.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/167382 (17.12.2018)
[129] T.C. Dışişleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-birlesmis-milletler_-guvenlik-konseyi-adayligi.tr.mfa, (17.12.2018); Tuncay Babalı, *a.g.e.,* s.31.

2.3.2 Askeri İlişkiler

Türkiye ile Makedonya arasındaki savunma alanında işbirliğine yönelik ilk adımlar 1993 yılına dayanmaktadır ve iki ülke Dışişleri Bakanlarının imzaladığı İş Birliği Protokolü'nden önce Makedonya Genelkurmay Başkanı'nın Türk ordusunu ziyareti ile başlamıştır[130]. Makedonya'ya 24 Ağustos 1994'te ilk askeri ateşe gönderen ülke Türkiye Cumhuriyeti'dir[131]. Türkiye ile Makedonya arasında1995 yılında savunma alanında endüstriyel ve teknik işbirliği ile karşılıklı güven ve güvenlik tedbirleri hakkında "Üsküp Belgesi" imzalanmıştır. Askeri uzmanların değişimi, askeri faaliyetlerin gözlenmesi ve müşterek tatbikatların yapılmasını öngören bu anlaşma çerçevesinde iş birliği programları düzenlenerek Mart 1996 yılında Makedon pilotların eğitimi hakkında anlaşma imzalanmıştır[132].

1998-2011 döneminde 82 Makedonya Ordusu personeli, Türkiye'de Harp Akademisi, GATA gibi okullarda uzun süreli eğitim almıştır. Ayrıca, Barış İçin Ortaklık Merkezi ve Terörle Mücadele Mükemmeliyet Merkezinde yaklaşık 550 Makedon personel kurslarla eğitilmiştir. Bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti Makedonya ordusuna destek mahiyetinde 16 milyon ABD dolar hibe yardım yapmıştır[133].

23-25 Aralık 2010 tarihlerinde Milli Savunma Bakanı Vecdi Gönül Makedonya'ya resmi ziyaret gerçekleştirmiş bu ziyaret kapsamında üst düzey görüşmeler sonucu; iki ülke arasında "Askeri, Mali İşbirliği Anlaşması" ile "Savunma Bakanlıkları arasında Mali Yardım Uygulama Protokolü" imzalanmıştır. Ayrıca 252.000 dolar değerindeki hibe yardımın resmi töreni gerçekleştirilmiştir[134].

---

130 Metodi Hadzi Janev, *a.g.m.*, s.155.

131 Reyhan Rahman, *Makedonya'da Türk Azınlık ve Makedonya-Türkiye İlişkileri*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012, s.154.

132 BİLGESAM Web Sayfası, http://www.bilgesam.org/incele/138/-turkiye-makedonya-iliskileri/#.XB-KVtIzZdg (23.12.2018).

133 T.C. Üsküp Büyükelçiliği, http://uskup.be.mfa.gov.tr/Mission/ShowSpeech/1644, (23.12.2018).

134 "Gönül askeri işbirliği için Makedonya'da", *Türkiye gazetesi,* 24.12.2010.

2.3.3 Ekonomik İlişkiler

Makedonya bağımsızlığını kazandıktan sonra Türkiye ile ticari alanda da iş birliği yapmaya başlamıştır. "Turizm İş Birliği Anlaşması" 27 Ekim 1993'te, "Makedonya ile Ticaret ve Ekonomik İş Birliği Anlaşması" 17 Mart 1994'te imzalamıştır. Bu anlaşma Türkiye ile Makedonya arasında ekonomi ile birlikte tarım, turizm, inşaat, kimyasal sanayi ve ulaşım alanlarında işbirliklerini öngörmektedir. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti Makedonya Cumhuriyeti'ne 25 milyon dolar borç vermeyi taahhüt etmiştir. Dönemin Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Murat Karayalçın tarafından 1994 yılında Üsküp ziyareti gerçekleştirilmiş, bu ziyarette 10.000 ton tahıl Makedonya'ya hibe edilmiştir. "Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması" 16 Haziran 1995'te,"Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması" ise 14 Temmuz 1995'te imzalanmış olup İki ülke arasında petrol ve petrol ürünleri ticaretine ilişkin anlaşma ise Temmuz 1995'te imzalanmıştır[135]. 12 Eylül 1995'te de ülkeler arası daimi uçak seferleri başlamıştır. İki ülke arasında "Serbest Ticaret Anlaşması" 7 Eylül 1999 tarihinde imzalanarak 10 Eylül 2000'de yürürlüğe girmiştir.

Türkiye Makedonya İş Forumu'nun ilki Mayıs 2009'da Ohri'de yapılmıştır[136]. Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ve Makedonya Başbakanı Nikola Gruevski'nin katılımıyla 5 Aralık 2009'da Türkiye-Makedonya İş Forumu 2. toplantısı İstanbul'da yapılmıştır. Bu forumda Makedonya ile Türkiye arasındaki toplam ticaret hacminin 1 Milyar ABD Dolarına çıkarılması hususunda anlaşmaya varılmıştır. Ayrıca Makedonya Başbakanı Gruevski İstanbul, Kayseri, Konya, Gaziantep, İzmir ve Bursa illerinde iş forumu düzenlemek maksadıyla 29 Ocak–3 Şubat 2012 tarihleri arasında Türkiye'yi ziyaret etmiş ve gerçekleştirmiş olduğu forumlarda Türk işadamlarını yatırım yapmaları için ülkesine davet etmiştir. Başbakan Erdoğan ile de bir görüşme gerçekleştirmiştir[137].

---

135 Metodi Hadzi Janev, *a.g.m.*, s.153-55.
136 Tuncay Babalı, *a.g.m.*, s.33.
137 T.C. Dışişleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/aralik.tr.mfa, (17.12.2018).

İkili ekonomik ve ticarî işbirliğine bağlı olarak Makedonya'daki Türk yatırımları son dönemde hızla artarken Makedonya'da Türkiye sermayeli yaklaşık 100 yatırımcı bulunmaktadır. Bu firmalar 1 milyar euro toplam yatırım tutarı ile 5.000 kişilik istihdam sağlamıştır. Türk firmaları inşaat ve ticaret yanında bankacılık, eğitim, sağlık, tarım, tekstil ve turizm sektörlerinde de faaliyet göstermektedir. Makedonya'da yatırım yapan firmalar KOBİ niteliğinde işletmelerdir. Ziraat Bankası, Halkbank, Cevahir, TAV, Sütaş, Ramstore, Avrupa Göz Hastanesi, Acıbadem gibi sektörlerinde lider şirketler ve Uluslararası Balkan Üniversitesi yatırımcı Türkiye şirketleri arasında yer almaktadır.

Makedonya'da 2008 yılında açılan bir ihale ile TAV şirketi Üsküp ve Ohri hava limanlarının modernleştirilmesi ve işletmesi hakkını kazanmıştır. TAV bu hava limanlarının işletmelerini 1 Mart 2010 yılından itibaren 20 yıllık süre için devralmıştır. Modernizasyonu tamamlanan Ohri Aziz Pavlus Havaalanı 10 Nisan 2011 tarihinde Başbakan Nikola Gruveski tarafından açılmıştır. Üsküp Büyük İskender Havalimanı da 6 Eylül 2011 tarihinde açılmıştır. THY İstanbul Üsküp arasındaki seferlerini 2011 Haziran ayında üç kat arttırarak 10'a çıkarmıştır. Pegasus Havayolları da İstanbul ve İzmir'den Üsküp'e seferlerini 15 Ağustos 2011'te başlatmıştır. Pegasus Havayollarının ilk Üsküp seferi dönemin Ulaştırma Bakanı Binali Yıldırım'ın katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Ayrıca 7 Nisan 2011 tarihinde Üsküp'te açılan tamamı Türk sermayeli Avrupa Göz Hastanesi, Şubat 2011 tarihinde yapımı gerçekleştirilen Princess Otel ve Başbakan Gruevski tarafından açılışı yapılan Ulak Ambalaj firmasının Berova'daki yapışkan bant fabrikası Türk firmalarının Makedonya'ya yaptıkları önemli yatırımlar arasındadır. Türk yatırımları arasında önemli bir diğer yatırım projesi de Cevahir Holding'in yaklaşık 200 milyon dolarlık 1300 konut kapasiteli projesidir. Zikredilen bu yatırımlar ile Makedonya'da Türk yatırımları toplamı taahhüt edilenlerle 724 milyon ABD dolarına ulaşmıştır[138].

Türk şirketlerinin Makedonya'daki yatırımları 2011 yılından sonra da devam etmiştir. Sağlık sektöründe Sante Plus Hospital (Üsküp), inşaat malzemeleri sektöründe Eurobrick Company (Köprülü), gıda sektöründe Levidia Agro (Koçani) ve kimya

[138] Tuncay Babalı, *a.g.m.*, s.33-34.

sektöründe Blue Energy (Kalkandelen) Türk şirketlerinin 2015 yılında Makedonya'daki yatırımlarından bazılarıdır.

Tablo 5: Makedonya'nın En Çok İthalat Yaptığı İlk 10 Ülke (2015)[139]

	İthalat (000 ABD Doları)	**Toplam İthalatta Payı(%)**
Almanya	808.946	12,6
İngiltere	620.530	9,7
Yunanistan	499.252	7,8
Sırbistan	493.193	7,7
Çin	390.497	6,1
İtalya	386.005	6,0
Bulgaristan	340.539	5,3
Türkiye	*319.442*	*5,0*
Romanya	206.615	3,2
Slovenya	184.707	2,9
Genel İthalat	6.399.867	100,0
Liste Toplamı	4.249.726	66,4
Diğer Ülkeler	2.150.141	33,6

Makedonya'nın 2015 yılı toplam dış ticaret hacmi içinde Türkiye, %3,6 payla 8. sırada yer alırken ihracatında ise 13. sırada yer almaktadır. Türkiye, Makedonya'nın 2015 yılı ithalatında %5 payla 8. sırada yer almaktadır.

Tablo 6: Makedonya'nın En Çok İhracat Yaptığı 10 Ülke (2015)[140]

	İhracat(000 ABD Dolar)	**Toplam İhracatta Payı (%)**
Almanya	1.990.053	44,3
Bulgaristan	270.794	6,0
Sırbistan	205.090	4,6
Kosova	187.014	4,2

[139] Makedonya Türkiye Ticaret Odası, *MATTO Makedonya Raporu 2016*, 2016, s.6.
[140] Makedonya Türkiye Ticaret Odası, *MATTO Makedonya Raporu 2016*, 2016, s.6-7.

İtalya	181.363	4,0
Yunanistan	165.702	3,7
Belçika	143.025	3,2
Çin	142.820	3,2
Romanya	107.390	2,4
İspanya	100.825	2,2
Genel İhracat	4.489.934	100,0
Liste Toplamı	3.494.076	77,8
Diğer Ülkeler	995.858	22,2

2017 yılında ise Makedonya ile Türkiye'nin ticaret hacmi 462 milyon dolar düzeyindedir. Türkiye'nin ihracatı bir önceki yıla göre % 4,7 oranında azalmış ve 360,3 milyon dolar değerinde gerçekleşmiştir. Türkiye'nin Makedonya'dan 2017 yılı ithalatı ise bir önceki yıla göre % 22,5 artarak 101,1 milyon dolar düzeyine çıkmıştır. Türkiye Makedonya'nın 2017 yılı ithalatında yedinci, ihracatında ise dokuzuncu sırada yer almaktadır.

2018'in ilk sekiz ayında Makedonya'nın toplam dış ticaret hacmi 10 milyar 314 milyon 611 bin dolar olarak gerçekleşmiştir. İhracat % 24,3 oranında artarak 4 milyar 428 milyon 642 bin dolar, ithalat ise % 21,4 artarak 5 milyar 885 milyon 969 bin dolar seviyesine yükselmiştir. Makedonya Devlet İstatistik Kurumunun 2018 yılı ilk sekiz aya ilişkin dış ticaret verilerine göre ise Makedonya ile Türkiye arasındaki ticaret hacmi önceki yılın aynı dönemine göre % 19 artarak 334 milyon 340 bin dolara yükselmiştir. Makedonya'nın Türkiye'ye yaptığı ihracat 63 milyon 857 bin dolar, Türkiye'den ithal ettiği mal ve hizmet ise 270 milyon 484 bin dolar olmuştur. 2018 yılında Makedonya dış ticaretindeki en büyük payı sırasıyla Almanya, Yunanistan, Büyük Britanya, Sırbistan ve

Bulgaristan almaktadır. Türkiye ise ilk sekiz aylık süreçte 9. sırada yer almıştır. Makedonya ticaretinden pay almaktadır.[141].

2.3.4 Eğitim-Kültür Alanındaki İlişkiler

Türkiye'nin Makedonya'daki eğitim sistemine de önemli katkıları olmuştur. Makedonya'da 2007 yılı itibariyle eğitim alanında 10 okulun onarım ve donanımı Türkiye tarafından yapılmıştır. Ayrıca kültürel işbirliği alanında Üsküp Kalesi'nin doğu eteklerine 15. yüzyılda inşa edilmiş Mustafa Paşa Cami'sinin T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Türk Diyanet Vakfı'nın katkıları ile restorasyonuna başlanmıştır[142].

Kültür alanındaki işbirliğini geliştirmek için 22 Nisan 2009 tarihinde iki ülke bakanları tarafından protokol imzalandı. Bu protokol uyarınca 2009-2011 yılları arasında kültür ve sanatın farklı dallarında çeşitli faaliyetler düzenlenerek iş birliği güçlendirilmiştir. İstanbul ve Üsküp'te kültür merkezleri açma ve geliştirme konusunda anlaşmaya varılmıştır.

İletişim teknolojisindeki gelişmeler sayesinde kendini daha çok hissettiren küreselleşme dünyanın küçük bir köy olarak algılanmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla günümüzde devletlerarası ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel ilişkilerin ve karşılıklı bağımlılığın arttığı bir süreci ifade etmektedir. Bu süreç birçok alanda değişimlere neden olmuş eski yöntemler tekrar yorumlanırken yeni yol ve yöntemler de keşfedilmiştir. Bunlardan biri de; ülkelerin hükümet dışı aktörler eliyle yabancı kamuoylarını bilgilendirmeyi ve etkilemeyi, bu etkiyi geliştirmeyi, yanlış anlamaları, ön yargıları, bertaraf etmeyi ve iletişim ortamını şekillendirmeyi amaçlayan kamu diplomasisidir.

Türkiye, Balkan coğrafyasında tarihi birikimi, medeniyet değerleri ile gelecek vizyonu kapsamında sahip olduğu kültür, sanat, bilim, eğitim vb. araçlarla önemli bir

---

[141] http://www.yenibalkan.com/tr/ekonomi/makedonya-turkiye-ticaret-hacmi-334-milyon-i-asti-1134 (23.12.2018)

[142] Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı, *Tika Faaliyet Raporu 2007*, Eylül 2008, s.83-88.

kamu diplomasisi alanına sahiptir[143]. Yunus Emre Enstitüsü ve TİKA'nın (Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı) çalışmaları bu kapsamda faaliyetlerdir.

Türk dilinin konuşulduğu ve Türkiye'ye komşu ülkeler ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarına yardımcı olmayı, bu ülkelerin ekonomik, ticari, teknik, sosyal, kültür ve eğitim alanlarında işbirliği projeleri ve programlar ile geliştirmek amacı güden TİKA 1992 yılında kurulmuş olup bugün beş kıtada faaliyetlerde bulmaktadır. TİKA'nın Balkanlarda faaliyetlerde bulunduğu ülkelerden biri de Makedonya'dır. TİKA, Türkiye ile Makedonya arasında 15.03.2015 tarihinde gerçekleştirilen işbirliği protokolü çerçevesinde kurulan Program Koordinasyon Ofisi marifetiyle faaliyetlerini yürütmektedir. TİKA, 2006 yılında başladığı Makedonya'daki faaliyetleri kapsamında 2006-2015 yılları arasında eğitim, sosyal altyapı ve hizmetler, idari ve sivil alt yapılar, iletişim, su, onarım, ulaştırma, sağlık projeleri ve üretim sektörü olmak üzere 489 proje ve faaliyet gerçekleştirmiştir[144].

Türkiye Makedonya arasındaki dostluk, birlik ve beraberliğin ve ortak paylaşımın artması maksadıyla 26 Mart 2010 yılında dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ve Makedonya Kültür Bakanı Elizabeta Kançeska Mileska tarafından Üsküp'te Yunus Emre Türk Kültür Merkezi açılmıştır[145]. 2012 yılında imzalanan Kültür Merkezleri Kuruluşu ve Faaliyetleri Anlaşması'nın onaylanması sonucu Üsküp'teki tarihi Kurşunlu Han 2015'te Yunus Emre Kültür Merkezi'nin kullanımına verilirken İstanbul Taksim'de de Makedonya Kültür Merkezi açılmıştır[146].

Makedonya'daki Türkçe eğitim faaliyetlerine Türkiye de destek vermektedir. Aziz Kril ve Metodiy Üniversitesine bir ek bina inşası ve eski dershane ile kütüphanenin onarımı ve donanımı TİKA tarafından gerçekleştirilmiş olup açılışları 22.06.2012

---

[143] Abdullah Özkan, "21.Yüzyılın Stratejik Vizyonu Kamu Diplomasisi ve Türkiye'nin Kamu Diplomasisi İmkanları", *http://www.tasam.org/Files/PDF/Raporlar/STR7021. _Yuzyilin_ Stratejik Vizyonu.pdf, (*30.12.2018), s.4.

[144] http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_makedonya_da_489_projeyi_hayata_gecirdi-20927 (30.12.2018)

[145] Yunus Emre Enstitüsü, *Yunus Emre Bülteni 2010*, 2010, s.6-7; "Bu işe en çok Yahya Kemal Beyatlı sevinmiş olmalı", *Hürriyet gazetesi*, 04.05.2010.

[146] Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, "Türkiye Balkan Ülkeleri İlişkileri", *2015'te Türkiye,* 2015, s.118.

tarihinde, Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ ve Aziz Kiril ve Metodiy Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Velimir Stoykovski tarafından yapılmıştır[147]. Ayrıca Türkiye'den Yunus Emre Enstitüsü tarafından öğretim üyesi desteği de sağlanmaktadır.

Eğitim alanında Makedonya genelinde 2015'te üç yeni okul bina inşaatı ile bir okul binası tadilatı ve donanımı Türkiye tarafından yapılmıştır. Bunlara Plasnitsa'da Türkçe eğitim veren Mustafa Kemal Atatürk İlköğretim Okulu'nun tadilatının yapılıp donanım desteği sağlanması sayılabilir.

Ayrıca 2015 itibarıyla kültürel mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarılması amacıyla yürütülen projeler kapsamında Manastır'daki İshakiye Camisi, İştip'teki Radanye Mahmut Aga Camisi ve Ustruga'daki Mustafa Kebir Çelebi Camisi ile Kalkandelen'deki Osmanlı hamamının restorasyon çalışmaları tamamlanmış Üsküp'teki Sultan Murat, İshak Bey (Alaca) ve Hüseyin Şah camilerinin restorasyonu ise planlanmıştır.

2016 yılında da Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Makedonya Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı tarafından Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumuna (UNESCO) sunulmak üzere iki ülkenin ortak hazırladığı "Bahar Bayramı: Hıdırellez" dosyası imzalandı[148].

İş birliği 2018 yılında da devam etti.1538'te Kanuni Sultan Süleyman'ın hasekilerinden Mahidevran Sultan'ın ağabeyi Sersem Ali Baba veya Server Ali Baba adlarıyla anılan kişi tarafından kurulan Harabati Baba Tekkesi'nin restorasyonu amacıyla TİKA Başkanı Serdar Çam ile Makedonya Cumhuriyeti İslam Birliği Başkanı Süleyman Recebi, TİKA Genel Merkezinde 2018 yılında protokol imzaladı[149].

---

147 Nazim İbrahim, "Makedonya Üsküp Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Tarihçesi", *Hikmet Uluslararası Hakemli İlmi Araştırma Dergisi*, Sayı:21, Gostivar 2014, s.26-34.

148 "Makedonya ile Türkiye Hıdırellez dosyası imzaladı", *Balkan Birikim gazetesi*, 19.03.2016.

149 https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_makedonya_da_tarihi_harabati_baba_tekkesi_ni_restore_edecek-43665, (30.12.2018).

Türkiye ile Makedonya arasında imzalan bazı protokol, anlaşma ve işbirliklerine ait veriler ile detayları aşağıdaki gibidir[150].

Tablo 7: Türkiye-Makedonya Arasında İmzalanan Bazı Protokol, Anlaşma ve İş Birlikleri[151]

Sıra No	
1	Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti Arasında Kültür Alanında İşbirliği Protokolü (13.07.1994)
2	Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti Arasında Gelir ve Servet Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması (10.07.1996)
3	Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Birbirlerinin Başkentlerinde Diplomatik Temsilciliklerin Yerleşimleri Amacıyla Arsa Takası Hakkında Protokol (05.01.1997)
4	Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti Arasında İmzalanan Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşma (07.07.1997)
5	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Hava Taşımacılığı Anlaşması (09.08.1997)
6	Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti Arasında Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Antlaşması (08.12.1997)
7	Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti Heyetleri Arasında Yapılan Kara Ulaştırması Karma Komisyon Toplantısı Protokolü (08.12.1997)
8	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Gümrük İdarelerinin Karşılıklı Yardımlaşmasına İlişkin Anlaşma (09.12.1997)
9	Makedonya Cumhuriyeti ile Türkiye Arasında İmzalanan İstatistik Alanında İşbirliği Protokolü (18.04.1998)
10	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Bitki Koruma ve Karantina Alanında İşbirliği Anlaşması (12.05.1998)
11	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Hayvan Sağlığı Alanındaki İşbirliği Anlaşması (12.06.1998)
12	Türkiye Cumhuriyeti'nde ve Makedonya Cumhuriyeti'nde Verilen Öğrenim Belgesi, Diploma, Ön Lisans, Lisans, Yüksek Lisans ve Doktora Diplomalarının Denkliğine İlişkin Anlaşma (09.12.1998)

[150] T.C. Dışişleri Bakanlığı, http://ua.mfa.gov.tr/ (09.04.2017)
[151] Protokol, Anlaşma ve İşbirliklerine ait detaylar için bkz. Ek-6.

13	Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti Arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması (12.03.2000)
14	Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti Arasında Hukuki ve Cezai Konularda Adli Yardımlaşma Anlaşması(14.05.2000)
15	Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti Arasında Sosyal Güvenlik Sözleşmesi (22.05.2000)
16	Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti Kara Ulaştırması Karma Komisyon Protokolü (20.01.2001)
17	Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı ile Makedonya Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı Arasında İşbirliğine İlişkin Protokol (24.09.2001)
18	Türk-Makedonya Kara Ulaştırması Karma Komisyon Toplantısı Protokolü (18.07.2003)
19	Türkiye Cumhuriyeti ve Makedonya Cumhuriyeti Arasında Konsolosluk Anlaşması(18.03.2004)
20	Türkiye-Makedonya Uluslararası Kara Ulaştırması Karma Komisyon Protokolü (08.12.2005)
21	Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Makedonya Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Arasında 2009-2011 Yıllarına Ait Kültürel İşbirliği Programı (09.10.2009)
22	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Sağlık ve Tıp Bilimleri Alanında İşbirliğine Dair Anlaşma (02.02.2011)
23	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Hava Ulaştırma Anlaşması (31.05.2012)
24	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Çalışma, Sosyal Güvenlik ve İstihdam Alanlarında İşbirliği Anlaşması (07.02.2014)
25	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Makedonya Cumhuriyeti Arasında Sosyal Güvenlik Sözleşmesinin Uygulanmasına İlişkin İdari Anlaşma (12.06.2014)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MAKEDONYA'NIN BAĞIMSIZLIĞINI KAZANMASINDAN SONRA MAKEDONYA TÜRKLERİNİN DURUMU (1991-2018)

3.1 Hukuki Statü

Çağdaş dünyanın problemlerinden biri olan azınlık sorunu özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrası yıkılan devletlerin yerlerine kurulan devletler içinde kalan kendilerine devlet kurma hakkı sağlanmayan azınlık gruplar için yapılan girişimlerle gündeme gelerek gelişmeye başladı. Uluslararası sistemde savaş sonrasında kurulan MC'de (Milletler Cemiyeti) azınlık rejimi oluşturularak anlaşmalar imzalanmıştır. "Bir toplulukta herhangi bir nitelik bakımından ayrı ve ötekilerden sayıca az olanlar, çoğunluk karşıtı, ekalliyet veya bir ülkede egemen ulusa göre ayrı soydan ve sayıca az olan topluluk..." olarak ifade edilen azınlık kavramı hakkında esasen ortak bir tanım bulunmamaktadır. Azınlık kavramının ortak bir tanımı olmamakla birlikte sosyolojik ve hukuki boyutundan bahsedilebilir.

Balkanlar dil ve din bakımından karmaşık bir bölgedir. Makedonya da bölgede en karmaşık yapıya sahip ülkelerin başında gelmektedir. Yugoslavya'da İkinci Dünya Savaşı'ndan yıkılışına kadar geçen dönemde 1946, 1963 ve 1974 anayasaları uygulanmıştır. 1946 Anayasası Sırp, Hırvat, Makedon, Sloven ve Karadağlıları ulus olarak nitelerken diğerlerini ise azınlık olarak nitelemektedir.1963 Anayasasında ise aşağılayıcı, küçültücü olduğu öne sürülerek azınlıklar kelimesi yerine "milliyetler" kelimesi kullanılmış bunun yanı sıra Müslümanlara da ulus statüsü kazandırılmıştır. 1974 Anayasasında ise diğerlerinden farklı olarak anayasanın birinci maddesinde Makedonya Cumhuriyeti'nin Makedon ulusu ile Arnavut ve Türk milliyetlerine ait olduğu ve her yönden eşit olduklarını ifade eden üçlü bir millet sistemine işaret edilmektedir. Ayrıca anayasanın 177. maddesinde Arnavut ve Türk milliyetlerinin Makedon ulusu ile her

bakımdan eşit oldukları, meclis ve belediyelerde eşit bir şekilde temsil hakkı oldukları zikredilmiştir. 1974 anayasasının milliyetlerin kendi bayraklarını belediyelerde kullanma haklarına sahip olması, yaşadıkları belediyelerde Makedon dili ile eşit sayılarak belgelerin ana dile de çevrilmeleri, kendi ana dillerinde kamu kurumlarında kendilerini özgürce ifade edebilmeleri yönünden azınlıkların hakları bağlamında diğer anayasalardan metin olarak daha özgürlükçü olduğu söylenebilir.

Makedonya bağımsızlık döneminde Kasım 1991'de ilk anayasasını kabul etmiştir. 1991 Anayasası'nda kurucu ulus olarak Makedonlardan bahsedilirken Türkler ve Arnavutların Makedonlarla eşit hakları olduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda Arnavutlar ile Türkler 1974 Anayasası'ndaki "kurucu milliyet" kazanımlarını kaybetmiştir. Anayasanın Makedonları kurucu ulus olarak ifade etmesi diğer milletleri "ulusal azınlık[152]" konumuna getirmiştir. Sonuç olarak 1946 Anayasasındaki azınlık haklarına dönülmüştür[153]. Bu durum Türkler ve diğer milliyetlerin tepkisini çekmiştir. Bunun neticesinde devlet kademeleri, bürokrasi, ordu ve polis teşkilatları Makedonlardan oluşturulmuştur. Kamu kurum ve kuruluşlarındaki temsil hakkı bağlamında ülke nüfusunun % 65'ini oluşturan Makedonlar kamu kuruluşlarında çalışanların % 85'ini oluşturmaktadır. Türklerin kamu kurum ve kuruluşlarındaki çalışma oranı ise % 1,7 civarındadır. Bu durum Savunma, İçişleri ve Dışişleri gibi bazı önemli ve kritik bakanlıklarda da % 1'in altındadır. Bu, mahkemelerdeki yargıç kadroları, orduda subay ve astsubay kadroları için de geçerlidir[154]. 2012 yılında 9 yıl görev yapmak üzere Makedonya Anayasa Mahkemesi üyeliğine Salih Murat'ın seçilmesi bu bağlamda olumlu bir gelişme olarak zikredilebilir[155]. Ancak Helsinki Gözleme Komitesi'nin raporlarından da anlaşılacağı üzere Adalet Bakanlığı birimlerinde 100 çalışandan bir tanesi Türk'tür[156].

Bağımsızlık döneminde Makedonya'daki Türk azınlığa yönelik yapılan en olumlu düzenlemelerden birisi, Makedonya parlamentosu tarafından 21 Aralık tarihinin

---

[152] Giray Saynur Bozkurt, *a.,g.m.,* s.62.
[153] Hamza Aktan, *Makedonya-Arnavutluk İlişkilerinde Arnavut Sorunu,* Logos A, Üsküp 2006, s.32.
[154] Ebrar İbraimi, *Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve Makedonya'daki Azınlık Durumu*, (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012, s.115.
[155] https://www.aa.com.tr/tr/dunya/makedonyada-anayasa-mahkemesine-turk-uye/369416, 08.05.2017.
[156] Ömer Turan, "Makedonya'da Türk Varlığı…", s.29.

Makedonyalı Türklerin milli bayramı olarak kabul edilmesidir. Bu tarih, Makedonya'da 1944 yılında ilk Türkçe eğitimin başladığı tarihtir[157].

Makedonya anayasası, Makedonlar ile Arnavutlar arasında da çatışmaların başlamasına yol açmıştır. Bu sorunun çözümü için AB, ABD ve AGİT gibi uluslararası güçlerin arabuluculuk girişimleri ve Makedon ve Arnavutlar arasında yapılan müzakereler sonucu 13 Ağustos 2001 tarihinde Ohrid Çerçeve Anlaşması imzalanmıştır. OÇA Makedonya siyasal rejimindeki Makedon etkinliğinin azaltılarak Arnavutlar ile Makedonları eşit paydaş konumuna taşımayı amaçlamıştır. Kısaca Arnavutlar bu anlaşma ile siyasal yaşamda karar verme sürecinde süreci etkileme hakkına kavuştular. Ayrıca nüfus olarak çoğunlukta bulundukları yerel yönetimlerde özerklik te kazandılar[158]. Bu antlaşma ile Makedonya'da yeni bir düzen kurulmaya çalışılmıştır. Makedon ve Arnavut aşırı milliyetçilerinin tepkisini çeken anlaşmanın uygulanması sıkıntılı olmuş AB ve NATO anlaşmanın yürürlüğe konulması için baskı yapmıştır. Bu bağlamda arabulucu olarak nitelenen Fransız anayasa profesörü Robert Badinter'in çalışmaları önemlidir. Bu çalışmalar sonucu ortaya konan Badinter Prensipleri Makedonya siyasal hayatında sürekli gündeme gelmiştir. Yetki paylaşımını esas alan bu rejim Arnavutlara haklar tanırken Türklere ve diğer topluluklara aynı hakları tanımamıştır. Bu nedenle azınlıklar konusu Makedonya'da hala önem arz etmektedir[159].

3.2 Ekonomi

Yugoslavya döneminde ülkenin en geri kalmış bölgesi olan Makedonya'nın ekonomisi bağımsızlık döneminde genel olarak tarım ve sanayiye dayanmaktadır. 2000'li yıllardan günümüze gelişmekte olan ülke görünümü sergileyen Makedonya'da 2000'lerde 3,7 milyar dolar olan gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYİH) takip eden yıllarda tüm diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi artış göstermiştir. Yaşanan bu artışlar neticesinde GSYİH 10,9 milyar dolara yükselmiş olup kişi başına düşen GSYİH 5,237

---

157 Ebrar İbraimi, *a.g.t.*, gös.yer.
158 Nazif Mandacı, "Makedonya", *Çağdaş Balkan Siyaseti,* Editör: Murat Necip Arman-Nazif Mandacı, İkinci Baskı, Ankara 2014, s.247-248.
159 Nazif Mandacı, *a.g.m.,* s.249.

dolar seviyesine yükselmiştir[160]. Makedonya'da Nisan 2000 itibarıyla 549.846 kişi çalışan nüfusu oluşturmaktadır. Bunların 459.200'i (% 83,5) Makedon, 53.866'sı (% 9,8) Arnavut, 12,474'ü (% 2,3) Türktür[161]. Nüfusun % 65'ini oluşturan Makedonlar kamuda çalışanların da % 85'ini oluştururken Türklerin kamuda çalışma oranı ise % 1,7 civarındadır. Bu oran Savunma, İçişleri ve Dışişleri gibi önemli ve kritik bakanlıklarda ise % 1'in altına düşmektedir.

Makedonya'da 2016 verilerine göre işgücü nüfusunun % 18,3'ü tarım, % 29,1'i sanayi, % 52,6'sı hizmetler sektöründe çalışmaktadır. GSYİH'nın % 11,2'sini oluşturan tarım sektörü aktif nüfusun % 18,3'ünü içermektedir. Makedonya'da çalışan Türklerin ise % 51'i toprağa ve beden gücüne dayalı tarım, hayvancılık, inşaat ve maden sektöründe çalışmaktadır[162].

Türkiye, bağımsızlık döneminde Makedonya Türklerinin ekonomik faaliyetlerine de destek olmaya çalışmıştır. Bu bağlamda TİKA tarafından 2006-2015 yılları arasında halkın sosyal ve ekonomik kalkınmasına yönelik daha önce uygulanan arıcılık projesi şeklinde yaklaşık 35 aileye araç gereç ve arı temin edilmiştir. Bununla birlikte İştip, Radoviş, Konçe ve Valandova'da meyveciliğin geliştirilmesi kapsamında 9 bin 680 adet elma, erik, vişne, armut, ceviz ve badem fidanı hibesi yapılmıştır. Doğu Makedonya'daki Türk kökenli vatandaşların yaşadığı 72 köyde 560 aileye verimi yüksek sebze çeşitlerinin yıl boyunca ekimi için seracılık araç gereçleri ve tohum desteği verilmesi gibi adımlar da atılmıştır[163].

---

[160] Adana Ticaret Odası, *Makedonya Ülke Raporu*, 2018.
[161] Bilgin Çelik, *Dağılan Yugoslavya Sonrası Kosova ve Makedonya Türkleri,* 2. Baskı, İstanbul 2013, s.143.
[162] Alaattin Kızılçaoğlu, *a.g.e.*, s.54.
[163] TİKA, https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_makedonya_da_489_projeyi_hayata_gecirdi- 20927, (02.11.2018)

3.3 Din

Resmi devlet dini olmadığı ifade edilen Makedonya Anayasası'nda Makedon Ortodoks Kilisesi (MOC), Makedonya İslam Birliği (ICM), Roma Katolik Kilisesi, Yahudi topluluğu ve Protestan Metodist Kilisesi olmak üzere beş dini kurumdan bahsedilmiştir. 2,1 milyon nüfusa sahip ülkede Hıristiyanlık(yaklaşık % 65) ve İslamiyet (yaklaşık % 32) iki büyük grubu oluşturmaktadır. Ortodoks kimliği altında çoğunluğu oluşturan Makedonlar ile birlikte diğer etnik unsurlarda aynı çatı altında, Makedon Ortodoks Kilisesi tarafından temsil edilmektedir[164]. Makedonya'da Kilisenin, Dini Topluluğun ve Dini Grubun Hukuki Statüsü Kanununun 9 uncu maddesinin 2. paragrafı uyarınca 17 kilise, 10 dini topluluk (cemaat) ve 10 dini grup kayıtlı bulunmaktadır[165].

Makedonya'da Osmanlı devleti zamanında İslami kurumların idaresi İstanbul'da Şeyhülislam yetkisi altında iken Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı döneminde Kosova, Sırbistan ve Karadağ Müslümanları ile birlikte Belgrad Müftülüğüne geçmiştir. Dini idare Yugoslavya Krallığı döneminde ise merkezi Saraybosna'da bulunan İslam Birliği kurumuna verilmiştir. Makedonya Müslümanları Üsküp'teki Ulema Meclisi vasıtasıyla İslam Birliği'ne bağlı kalmışlardır.

Makedonya Cumhuriyeti'nin bağımsızlığından sonra Makedonyalı Müslümanlar merkezi Üsküp'te bulunan Makedonya İslam Birliği (ICM) tarafından temsil edilmeye başlanmışlardır. Makedonya Cumhuriyeti'ndeki İslam Birliği (ICM), Makedonya Cumhuriyeti topraklarında yaşayan tüm Müslümanların ortak kuruluşudur. Ayrıca İslami vakıflarda dini hayatın gelişmesi için yetkili ve sorumlu kurumlardır. ICM Müslümanların dini ilişkilerini düzenlemekte ve görev ve sorumluluklarını belirlemekte, üyelerinin ahlaki, sosyal, ekonomik, kültürel, eğitsel ve diğer değerlerini korumakta ve katkı sağlamaktadır. ICM, ülkedeki Müslümanları yurt içinde ve yurt dışında temsil etmekte ve çıkarlarını tüm yaşam alanlarında korumaktadır.

---

[164] ABD Dışişleri Bakanlığı, https://www.state.gov/documents/organization/171707.pdf, (15.08.2018)
[165] Kuzey Makedonya Dini Cemaatlerle ve Dini Gruplarla İlişkiler Komisyonu Web Sayfası, http://www.kovz.gov.mk/?ItemID=27C8DCB28B4E9C4AAFC8CD900BF4C310, (02.11.2018)

ICM'nin faaliyetleri Kur'an, Sünnet ve Makedonya Anayasası'ndan kaynaklanan hukuki işlemlere dayanır. Bu işlemler de Anayasa'ya bağlı kalarak idari, mali ve dini hayatın yanı sıra diğer aktivitelerde bağımsızdır. Müslümanların İslami görevlerini gerçekleştirilmesinde Hanefi Hukuk'u uygulayarak Müslümanlar arasında birliği sağlar. Makedonya İslam Birliği Reisul-Ulema, Riyaset, Meclis ve Müftülüklerden oluşmaktadır. Ülke genelinde 13 Müftülük bulunmaktadır. Makedonya'da Reisul-Ulemalığa son olarak Sulejman Rexhepi atanmıştır[166].

ICM'nin kendi eğitim ve öğretim kurumları vardır. Bunlar meslek odaklı ortaokul olan İsa Bey Medresesi (Üsküp) ile İslam Birliği'nin yüksek eğitim kurumları olan Üsküp'teki Hafız İsmail Alievski ismini taşıyan Hafızlık Enstitüsü[167]ve İslam Bilimleri Fakültesidir [168] . İslam Bilimleri Fakültesi'nde Makedonca ve Arnavutça eğitim verilmektedir. Ayrıca bu kurumda Arapça, Türkçe, Osmanlıca ve İngilizce öğretime yer verilmektedir. Makedonya İslam Birliği tarafından finanse edilen eğitim kurumları Makedonya Eğitim Bakanlığı gözetimi altında faaliyet göstermektedir. Adı geçen kurumlara ek olarak, Makedonya'da İslam Birliğinin kütüphaneleri, meslek dernekleri vb. vardır. Makedonya İslam Birliği, hem dini açıdan hem de kültürel açıdan İslami değerlerin tanıtımına önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır[169]. Yaklaşık 600 cami ve mescit topluluğa bağlı olarak faaliyet göstermektedir. Ayrıca Müslümanların yoğun olarak yaşadıkları yerlerde Kuran kursları da faaliyet göstermektedir. Bu bağlamda yetişmiş din görevlisi ve kurs binalarına ihtiyaç duyulmaktadır[170]. Özellikle Türklerin yaşadığı bölgelerde eksiklikler ve ihtiyaçlar daha dikkat çekmektedir. Müslümanların dini eğitimi amacıyla gazete ve dergi yayınları yapılmaktadır. Bunlardan biri de İslam Birliğinin yayınladığı "Hilal" gazetesidir.

---

166 Makedonya İslam Birliği Sitesi, http://bfi.mk/en/, (19.01.2017).

167 Yeni Balkan, http://www.yenibalkan.com/tr/makedonya/uskup-te-hafizlik-enstitusunun-Acilisi-yapildi, (13.11.2018).

168 Makedonya İslam Birliği İslami Bilimler Fakültesi Resmi Web Sitesi,http://www.fshi.edu.mk/, (19.01.2017)

169 Kuzey Makedonya Dini Cemaatlerle ve Dini Gruplarla İlişkiler Komisyonu Web Sayfası, http://www.kovz.gov.mk/?ItemID=F804229B0C39764FA57C34315B8CFFEF, (13.11.2018).

170 Sevgi Altundal Hajdari, *Makedonya Müslümanları*, İHH İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı, Kasım 2014, s.7-8.

Makedonya İslam Birliği bünyesinde sosyal ve kültürel faaliyetler yürütmek maksadıyla "El Hilal Yardımlaşma Teşkilatı" kurulmuştur. El Hilal Yardımlaşma Teşkilatı Makedonya İslam Birliği tarafından organize edilen faaliyetlere katkılar sağlamaktadır. Ayrıca cami vakıfları da çeşitli yardım, ikram ve etkinliklerle kültürel faaliyetlere katkı sağlamaktadır[171].

Yugoslavya döneminde devlet tarafından, Osmanlı döneminde inşa edilmiş cami, medrese, tekke, saat kuleleri ve diğer tarihî eserlere el konulmuştur. ICM, Müslümanların yararlanması imkânsız hale gelen vakıf mallarının iadesini talep etmektedir. Ancak Makedonya'da ICM ve İslami kuruluşların talepleri görmezden gelinirken Makedonya Ortodoks Kilisesi ve Makedonya Yahudi Birliğinin istimlâk edilen malları sorun çıkarılmadan kendilerine iade edilmektedir.

Makedonya'da Müslümanların karşılaştıkları bir diğer önemli tehlike misyonerliktir. Hristiyanlık alanında yapılan misyonerlik faaliyetleri yoksul Müslüman topluluklarının yaşadığı doğu bölgelerinde devlet desteğiyle faaliyet göstermektedir. Ohri İmaret Camii'nin Aziz Kiliment Kilisesi'ne çevrilmesi, Manastır Yeni Camisi'nin Aziz Gorki Kilisesi üzerine inşa edildiği iddiasıyla tahrip edilmesi, Müslümanlara yönelik misyonerlik faaliyetlerinin desteklendiğinin göstergesidir. 2001 yılında Üsküp Vodno Dağı'na her taraftan görülebilecek büyük bir haç yerleştirilmiştir. Tarihî ve kültürel açıdan ortak miras olan İslami eserlerin devlet eliyle dönüştürülmesi, yıkılması, yakılması veya gerektiği gibi korunmaması azınlık haklarının ihlalidir. Bu anlamda 2001 yılında yaşanan iç savaş döneminde Müslümanlara ait Pirlepe Çarşı Camii ve Manastır Yeni Camii gibi birçok eser tahrip edilmiş veya tamamen kullanılamaz hale gelmiştir[172].

Sosyal alanda da Müslüman ve Hristiyanlar arasındaki gerilimin yükselmesinde rol oynayan olaylardan biri de Makedonyalılarca her yıl kutlanan Vevcani Festivali'nin 2012 yılı kutlamalarında İslami sembolleri kullanan grubun İslam'a ve Müslümanlara

---

[171] Rifat Karamahmut, *Makedonya Müslüman Azınlıkları Dini Kurumları ve Çağdaş Sorunları*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006, s.69.
[172] Djuneis Nureski, *a.g.m.*, s.384.

hakaret etmesidir. Bunun sonrasında Müslümanlar Struga şehrinde protestolarda[173] bulunmuştur. Gösterilere Struga Belediye Başkanı Ramiz Merko da katılarak, Makedonya Kültür Bakanlığına özür dileme çağrısında bulunmuş fakat konuyla ilgili devlet veya dinî liderler seviyesinde bir özür ve açıklama yapılmamıştır.

Azınlıkların kimliklerini muhafaza anlamında dilin yanında din de önemli bir faktördür. 2000 yılına kadar din dersinin yasak olduğu Makedonya'da bu yıldan sonra milletlerin kendi dillerinde alabileceği seçmeli ders olarak müfredata konulmuştur. Ancak 2009 yılında Anayasa Mahkemesi din derslerini tekrar yasaklamıştır. Bu karara halk büyük teki göstermiş ve 2010-2011 eğitim öğretim yılında tekrar konulmuştur. Bu ders çocukların İslam, Hristiyanlık, Yahudilik gibi dünya dinlerinin doğuşu ve gelişmelerini anlamalarını sağlamayı amaçlarken 6. sınıflarda seçmeli, 7. sınıflarda ise zorunludur. Bu ders için hazırlanan kitapların dördü her dinden öğrenciye ortak okutulmakta olup biri Ortodoks, biri de Müslüman öğrenciler için hazırlanmıştır. Ders kitapları Makedonya Eğitim ve Bilim Bakanlığı tarafından belirlenirken, din dersi kitapları ise Makedonya İslam Cemiyeti ve Makedon Ortodoks Kilisesi'nce kurulan bir komisyon tarafından hazırlanıp teklif edilerek kabul edilmektedir. Makedon yazar Petko Zlateski'nin hazırlamış olduğu '*Dinlerde Ahlak'* isimli kitap Türkçeye tercüme edilmiş olup Makedon ve Türklere din derslerinde okutulmaktadır. Aynı ismi taşıyan bir diğer kitap ise Arnavut yazar Naser Ramadani tarafından hazırlanmıştır. Ancak bu iki kitabın isimleri aynı olmakla birlikte içerikleri ayrıdır. Makedon yazar Petko Zlateski'nin hazırlamış olduğu kitap Müslüman Türk öğrencilere okutulmakta olup seçmeli konu başlığı altında Ortodoks Hristiyan öğretisinden bahsetmektedir. Arnavut yazar Naser Ramadani'nin hazırladığı kitap ise seçmeli konu başlığı altında İslam dininden bahsetmektedir[174]. Arnavutça olduğu için Arnavut öğrencilerin eğitim gördüğü bu kitabı Türk öğrenciler okumamaktadır. Bu da Müslüman Türk öğrenciler için sorun oluşturmaktadır. Bu sebeple Arnavutça kitabın çevirisinin yapılması ya da yeni bir kitap hazırlanması gerekmektedir.

---

[173] Time Türk, https://www.timeturk.com/tr/2012/01/28/muslumanlarla-alay-edilen -vevcani-Karnavali-protesto-edildi.html, (18.11:2018)

[174] Hatice Ayar, "Makedonya Cumhuriyeti'nde Toplumsal Barışa Katkısı Açısından Din ve Ahlak Dersleri" (Ders Kitapları Değerlendirmesi), *II. Uluslararası Öncü Öğretmenler Zirvesi Bildiriler Kitabı,* İstanbul 2016, s.142-144.

Müslüman halkın yükseköğretim alanındaki dini eğitimi de uzun süre engellenmiştir. Halkın dini eğitimi Meddah Medresesi, Kral Aleksandar Medresesi ve İsa Bey Medresesi ile gerçekleştirilmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ülkedeki bütün medreseler kapatılmıştır. Medreselerin kapatılması ile din eğitimi cami ve mescitlerde yürütülmüştür. İsa Bey Medresesi 1984 yılında tekrar açılarak eğitim-öğretim faaliyetlerine başlamıştır. Medreseden mezun olan öğrencilerin yükseköğretimlerine devam edebilecekleri bir ilahiyat fakültesi olmadığı için öğrenciler başka ülkelere giderek eğitim almak zorunda kalmıştır. Bu sorun, Makedonya İslam Birliğinin gayretleriyle 1997 yılında eğitim faaliyetlerine başlayan İslam Bilimleri Fakültesinin kurulmasıyla aşılmıştır. Günümüzde medresenin Arnavutça, Türkçe ve Makedonca eğitim veren beş şubesi bulunmaktadır[175].

3.4 Eğitim

Yugoslavya Sosyalist Federal Halk Cumhuriyeti döneminde Kosova ve Bosna-Hersek gibi Makedonya'da da eğitim sistemi Marksist dünya görüşünde yurttaşlar yetiştirmeye dayanmaktaydı. Bu dönemde Yugoslavya eğitime büyük önem vermiştir. Bu durum Makedonya'daki okullaşma ve okuryazar oranını olumlu etkilemiştir. Bunun neticesi olarak ta 1953 yılında nüfusun % 49,3'ü eğitimli iken, bu oran 1981'de % 82,5'e çıkmıştır. Ayrıca, 1948 yılında toplam nüfusun % 59,7'si okuma yazma bilirken bu oran 1981 yılında % 89,1'e çıkmıştır. Bu dönemde etnik yapı bakımından çok çeşitli nüfus yapısına sahip Makedonya'da Yugoslavya eğitim sisteminde yapılan reformlar sonucu Türkler için anadillerinde eğitim alabilecekleri 66 ilkokul ve 14 lise açılmıştır[176]. Ancak eğitim sisteminin Marksist düşünceye dayanması nedeniyle Müslüman aileler zorunlu eğitimden sonra çocuklarının komünist olmasından ve İslam'dan uzaklaşmalarından korkarak eğitimlerini tamamlamalarına izin vermeyip okula göndermemiştir.

Bağımsızlığını kazandığı 1991 yılından itibaren Makedonya'da yeni bir eğitim sistemi inşa edilmeye başlanmıştır. Kabul edilen yeni eğitim yasasına göre Makedonya eğitim sisteminden Marksist görüşe sahip gençlerin yetiştirilmesi amacı çıkartılmıştır[177].

---

[175] Emin Emin, *Balkanlar'da Ortak Bir Geleceğin Mimarı Olarak Eğitim,* İNSAMER, 2018, s.18
[176] Glenn E. Curtis, *Yugoslavia a Country Study*, Washington 1992, s.295-296.
[177] Emin Emin, *a.g.e.,* s.15.

Anayasanın 44. maddesindeki "Makedonya vatandaşlarının lise dahil ilköğretimde ana dilleriyle eğitim görme hakları vardır." ibaresiyle vatandaşların ana dille eğitimleri teminat altına alınmıştır[178].

Makedonya'da eğitim seviyeleri yasalarda şu şekilde belirlenmiştir[179].

Tablo 8: Makedonya'da Güncel Eğitim Seviyeleri

1	Okul öncesi eğitim-çocuk yuvaları	0-6 yaş arası
2	Zorunlu ilk ve ortaöğretim	6-15 yaş arası
	İlkokul	6-11 yaş arası, 1-5. Sınıf
	Ortaokul	11-15 yaş arası, 6-9. sınıf
3	Zorunlu ikincil öğretim (lise)	15-18 yaş arası, 10-12. sınıf
	Düz lise	
	Meslek lisesi	
	Belli bir alana odaklanmış eğitim liseleri (spor, sanat, yabancı dil vb.)	
4	Lise sonrası mesleki eğitim	18 ve üzeri yaş
	Yükseköğretim	
	Lisans programları	3 veya 4 yıllık eğitim, en az 180 ve en fazla
	Yüksek lisans programları	1 veya 2 yıllık eğitim, 60 ya da 120 ECTS, lisans programıyla birlikte toplam 300 ECTS
	Doktora programları	3 yıl eğitim, 180 ECTS

[178] Abdülmecit Nuredin, *a.g.m.*, s.182.
[179] Emin Emin, *a.g.e.*, s.15.

Bağımsızlık döneminde Makedonya'da ilköğretim zorunlu ve ücretsiz hale getirilmiştir. Okullarda Makedoncanın yanı sıra belli bölgelerde Arnavutça ve Türkçe gibi ülkenin diğer etnik gruplarının dillerinde de eğitim verilmektedir. Ancak Azınlık dillerinde eğitim verilen ilköğretim okullarında Makedonca dersi zorunludur. Ülkedeki doğum oranlarına paralel olarak 2000 yılı ilköğretime kayıt 249.000 iken 2016 yılında 185.000'e düşerek azalma göstermiştir. 2016 yılı istatistik verilerine göre eğitim veren 990 ilkokulun; 725'inde 119.000 öğrenciye Makedonca eğitim, 294'ünde 59.000 öğrenciye Arnavutça eğitim, 64'ünde 5.591 öğrenciye Türkçe eğitim verilirken Sırpça 5, Boşnakça ise 3 okulda eğitim verilmektedir.

Makedonya'da ilköğretim gibi ikincil eğitim (lise) de zorunludur. İkincil eğitim süresi dört yıl olup düz lise, meslek lisesi ve özel alanlara odaklanmış liseler olmak üzere üç sınıfa ayrılmıştır. Liseye kayıt yaptıran öğrenci sayısı 2000-2016 döneminde 93.000 seviyesinden 81.000 seviyesine düşmüştür. Bu çağdaki öğrencilerin eğitimlerine devam edebilecekleri 121 okul bulunmakta olup bunlardan 103'ünde Makedonca, 37'sinde Arnavutça, 12'sinde Türkçe, 12'sinde de İngilizce eğitim verilmektedir[180].

İkincil eğitimlerini tamamlamaları için öğrencilerin dört yılın sonunda eğitim gördükleri lisedeki dil ve İngilizce zorunlu olmak üzere beş dersten 'Matura' adı verilen sınava girmeleri gerekmektedir. Öğrenciler sınavda aldıkları puana göre de üniversite öğretimine devam etmektedirler. Makedonların dışında Türkler, Arnavutlar ve diğer anadillere mensup öğrenciler kendi ana dillerinde istedikleri her alanda eğitim göremedikleri için eğitimlerini Makedonca tamamlamak zorundadır.

Makedonya'daki yükseköğretim sistemi ECTS[181] sistemine göre düzenlenmiş olup Matura sınavında başarılı olan öğrenciler yükseköğrenimlerine çoğunluğu Makedonca eğitim veren 19 eğitim kurumundan birinde devam etmektedir. Yükseköğretime kayıt yaptıran öğrenci sayısı 2000 yılında 40.000 iken, 2016 yılında 60.000'e yükseldiği görülmektedir. Ancak lise eğitimlerini bitiren gençlerin çoğu

[180] Emin Emin, *a.g.e.,* s.17.

[181] ECTS (European Kredit Transfer System); Avrupa içinde öğrenci hareketliliğini kolaylaştırmak ve öğrencilerin yurtdışında gördükleri eğitimlerinin kendi ülkelerinde tanınmasını garanti altına almak için Avrupa Birliği tarafından geliştirilmiş bir akreditasyon sistemidir.

yükseköğretimlerini yurt dışında devam ettirmek istemektedirler. Yurt dışında yükseköğretim görmek isteyen öğrencilerden Türkler ve Müslümanlar genelde Türkiye'yi tercih etmektedir. Buna Türkiye'nin yurt dışı Türklere ve Müslümanlara sağladığı burslar da etkili olmaktadır. Türkiye, soydaş ve akraba topluluklara mensup öğrencilere burs vermeye ilk olarak 1992 yılında "Büyük Öğrenci Projesi" ile başlamıştır. Balkan ülkeleri ise bu projeye 1993 yılında katılmıştır. 2010 yılında kurulan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) ise bu "Büyük Öğrenci Projesi'ni", "Türkiye Bursları" olarak 2012 yılında uygulamaya başladı. Türkiye burslarından en çok öğrencinin faydalandığı ülkeler arasında Makedonya gelmektedir. Türkiye etnik ayrım yapmadan Türk, Arnavut, Makedon, Boşnak ve diğer grupları da burslardan yararlandırmaktadır. Bu bağlamda YTB'nin sağladığı burslar ile 153 Makedonya vatandaşı Türkiye'de eğitim görmektedir. Ancak bu sayı başka kurumların burslarıyla yaklaşık 900'ü bulmaktadır[182].

Makedonya'da sekiz yıllık mecburi eğitim kapsamında milliyetlerin yoğun olarak yaşamlarını sürdükleri bölgelerde istisnalar dışında sorun olmadığı ifade edilse de Türklerin ana dilde eğitim hakkına tüm Makedonya'da ulaştıkları söylenemez[183]. Bu bağlamda Jupa, Koliçani, Debre köylerinde de sorunlar yaşanmış 1990'lı yıllara gelindiğinde Türkçe eğitim sorununun devam ettiği gözlenmiştir. Radoviş, Debre ve Kırçova'da bazı okullar kapatılırken 1993'te halkın Türk olmadığı, Müslüman Makedon oldukları gerekçesiyle Türkçe eğitime izin verilmemiştir. Batı Makedonya'nın Jupa bölgesinde ana dilde eğitim yapılamamıştır. Türkler yasal olmayan zeminde özel okul açarak sorunu çözmeye çalışırken yasal olarak yargıya da başvurmuşlar ancak çözüm sağlanamamıştır. 1998'de iktidarın değişimi sonucu Eğitim Bakanlığının izniyle Türkçe eğitime başlanmıştır. Anayasa Mahkemesi bu uygulamayı bazı siyasi partilerin başvurusu üzerine anayasanın 48/4. maddesine dayanarak iptal etti. Bu durum tüm Türkler ve Türk Demokratik Partisi (TDP) tarafından tepkiyle karşılanmış ve TDP'nin çabaları sayesinde Doğu Makedonya'da, Üsküp ve Kalkandelen'de Türkçe sınıflar açılırken Jupa'da ise Türkçe dersler iptal edilmiş ancak 2000'li yıllarda geçici olarak çözüme

[182] "Makedonya Türkiye'de en fazla burslu öğrencisi olan ülkelerin başında geliyor", Time Balkan, http://timebalkan.com/makedonya-turkiyede-en-fazla-burslu-ogrencisi-olan- ulkelerin-basinda-geliyor/, (26.12.2018)

[183] Hamza Aktan, *a.g.e.*, s.47.

kavuşturulmuştur[184]. 2013-2014 eğitim öğretim yılında ilkokul çağındaki 8.522 Türk öğrenciden 5.630 Türk öğrenci ana diliyle öğrenim görmüştür. Ancak bazı bölgelerde Türkçe öğretim veren okul veya sınıf olmamasından dolayı Türk öğrenciler ana dilinde eğitim alamamıştır[185].

Türkler açısından günümüzde eğitim sorunu daha çok Doğu Makedonya'da gözlenmektedir. Sekiz yıllık eğitimin ilk dört yılında Türkçe öğretim yapılırken son dört yılında bölgenin 78 yerleşim yerinde Makedonca yapılmaktadır. İlk dört yılda bazı bölgelerde karma sınıflarda eğitim verilmektedir.

Makedonya Türkleri ana dilde eğitim sorunuyla yükseköğretimde de karşılaşmaktadırlar. Yükseköğretim düzeyinde Türkçe eğitim öğretim Yugoslavya döneminde, 1962/1963 öğretim yılında Prizren'de Cevdet Doda Yüksek Pedagoji Okulu Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü ile başlamıştır. Yugoslavya döneminde kurulan bir diğer Türk Dili ve Edebiyatı bölümü Kosova'nın merkezi Priştine'deki Devlet Üniversitesi Felsefe Fakültesi'nde Şarkiyat Bölümü bünyesinde 1972/1973 öğretim yılında Prof. Dr. Hasan Kaleşi tarafından açılmıştır. Ayrıca Makedonya'nın başkenti Üsküp'te Kiril Metodiy Üniversitesi Bilaje Koneski Filoloji Fakültesi bünyesindeki Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü de 1976 yılında Prof. Dr. Olivera Yaşar'ın önderliğinde kurulmuştur[186]. Aynı üniversitenin bünyesindeki Pedagoji Fakültesinde de Türkçe eğitim yapılmaktadır. İki ülke insanları ve kültürler arası yakınlaşma neticesinde Makedonya vatandaşlarında Türk diline, edebiyatına ve kültürüne büyük bir ilgi uyanmıştır. Bundan sonra 1992/1993 eğitim-öğretim yılında ana dili Türkçe olmayanlar da bölüme kabul edilmeye başlanmıştır. 2003 yılında Bologna Deklarasyonunu imzalayan Makedonya'nın en köklü üniversitesinin Pedagoji Bilimleri Fakültesi'nde Sınıf Öğretmenliği Bölümü, Okulöncesi Öğretmenliği Bölümü ve Kütüphanecilik Bölümleri olmak üzere üç bölüm bulunmaktadır. Sınıf Öğretmenliği ile Okulöncesi Bölümlerinde Türkçe, Arnavutça ve

---

184 Orha Ajans, https://orhaajans.com/merkez-jupada-turkce-egitim/, (08.01.2018)

185 İffet Aksoy Tokgöz–Elvin Hasan, "Makedonya ve Türkiye Sınıf Öğretmeni Yetiştirme Programlarının Karşılaştırılması", *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi,* Sayı:9, 2017, s.85.

186 Mahmut Çelik-Zeki Gürel, "Makedonya'da Türkoloji Bölümünün Kırkıncı Yıl Dönümü", *I. Uluslararası Türklerin Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyum Bildiri Kitabı,* Ankara 2017, s.661.

Makedonca dillerinde eğitim verilmektedir[187]. Mezun olanlar Makedonya'da Türk dilinde eğitim yapan okullarda öğretmenlik yapmaktadır. Mezunlar ayrıca gazete, televizyon, radyo ve değişik alanlarda da çalışabilmektedirler. 2009-2010 yılında da İştip Gotse Delçev Üniversitesi'nin, Filoloji Fakültesi bünyesinde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü kurulmuştur. Ayrıca Makedonya'da Kalkandelen Devlet Üniversitesi Felsefe Fakültesi bünyesindeki Doğu Dilleri Bölümü içinde 2014 yılında Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü açılmıştır[188].

Makedonya'nın Türkçe eğitim veren ilk üniversitesi olma özelliğini taşıyan Uluslararası Vizyon Üniversitesi, ülkenin kuzeybatısındaki Gostivar şehrinde, Makedonya Türklerinin milli bayramı Türkçe Eğitim Bayramı'nda Makedonya'nın Türk kökenli Devlet Bakanı Furkan Çako, Türkiye'nin Üsküp Büyükelçisi Ömür Şölendil, Türk Demokratik Partisi Genel Başkanı Kenan Hasipi'nin katılımıyla 2014 yılında açıldı. Beş fakülteden oluşan Uluslararası Vizyon Üniversitesi'nin eğitim dili Türkçedir. Hukuk, ekonomi, mimarlık, bilişim ve sosyal bilimler fakülteleri bulunan üniversitede derslerin yüzde 15'i Makedonca, yüzde 15'i ise İngilizce olarak işlenmektedir. İlk mezunlarını 2018 yılında veren üniversite iki toplum arasında tarihten gelen kardeşlik ve dostluğu pekiştiren bir eğitim kurumu olmuştur.[189].

3.5 Siyasi Faaliyetler

3.5.1 Makedonya İç Siyaseti

Makedonya kültür ve etnik yapı bakımından çok dilli, çok uluslu ve çok dinli bir ülkedir. Bu özelliği dar bir coğrafi alana sahip olan Makedonya'yı etnik grupların rekabet ve çekişme alanı yapmaktadır. Bu bağlamda Makedonya siyasetini Arnavut ve Makedonlar arasındaki rekabet şekillendirmektedir. Makedon kimliğinin büyük çoğunluğu oluşturması ve siyasi elitlerin Makedon kimliğini ön plana çıkararak popülist politikalara başvurması ülkede Arnavutlar başta olmak üzere diğer kimlikleri rahatsız

[187] İffet Aksoy Tokgöz–Elvin Hasan, *a.g.m.*, s.88.
[188] Mahmut Çelik-Zeki Gürel, *a.g.m., s.662.*
[189] "Makedonya'nın Türkçe eğitim veren ilk üniversitesi açıldı.", *Hürriyet gazetesi*, 22.12.2014.

etmektedir. Tükler ve diğer kimliklerin ülke siyasetine etkilerine baktığımızda çok büyük etkileri olduğunu söylemek mümkün değildir. Mevcut partilerin daha çok hak koruma politikaları güttükleri söylenebilir.

Makedonya'da bağımsızlık sonrası ilk demokratik parlamento seçimleri 1992 yılında yapılmıştır. Kökleri Yugoslavya döneminin Makedonya'daki tek partisi olan Makedonya Komünist Partisi'ne (Savez Komuniste Jugoslavie-SKJ) dayanan SDSM 1992 seçimlerini kazanmıştır. Seçimler sonucunda SDSM parti başkanı Branko Crenkovski Başbakan olmuştur.

Bağımsızlığından günümüze Makedon iç siyasetini VMRO-DPMNE[190] ve SDSM siyasi partileri şekillendirmektedir. Makedonya siyasetinde etkili siyasi partilerden aşırı milliyetçi VMRO ile ılımlı ve sosyal demokrat SDSM'nin tavırları siyaseti daha da germektedir. Bununla birlikte hem Makedon hem de Arnavut siyasetçiler ülke menfaatlerini düşünmeden kısa vadeli çıkarlar ve siyasi getiri için etnik kimlikleri kaşımaktan çekinmemektedirler.

Makedonya'daki diğer önemli partiler; Liberal Demokrat Parti (LDP), Makedonya için Sivil Opsiyon (GROM), Arnavutların en önemli siyasi partisi Demokratik Entegrasyon Birliği (BDI) ve Arnavut Demokratik Partisi (PDSH)'dir. Makedonya'nın 5. Cumhurbaşkanı George İvanov, SDSM Genel Başkanı Zoran Zaev, VMRO DPMNE Genel Başkanı Christian Mickoski, UÇK kurucularından ve OÇA ana aktörlerinden Ali Ahmeti, PDSH Genel Başkanı Memduh Thaçi, Dışişleri Bakanı Nikola Dimitrov, Başbakan Yardımcısı Musa Xhaferi, TDP Başkanı Kenan Hasip, Güvenlik Konseyi Üyesi Furkan Çako Makedonya siyasetinin önemli aktörlerindendir[191].

---

[190] VMRO-DPMNE (Vnatresna Makedonska Revolucionerna Organizacija - Partija Za Makedonko Edinstvo, İç Makedon Devrimci Örgütü-Makedon Milli Birliği Partisi), 19. Yüzyılın sonlarında Osmanlı'ya karşı örgütlenen Makedon komitacıların kurduğu "bağımsız devrimci örgüt"e dayanmaktadır. Dolayısıyla partinin kodlarında var olan ve yüzyıldan uzun süredir benimsediği hedef Makedon halkının ulusal kurtuluşu ve bağımsız bir Makedon devleti kurmasıdır. Yugoslavya'nın dağılma süresinde Makedonya'nın bağımsızlığını savunan siyasi odak olmuştur. Halen Makedonya siyasetinde önemli bir partidir. Nedim Emin, *a.g.e.*, s.37.

[191] Nedim Emin, *a.,g.,e.*, s.60-85.

Türkler üç siyasi partiye (Türk Demoratik Partisi, Türk Hareket Partisi, Milli Birlik Hareketi) sahip olmalarına rağmen parlamentoda iki parti ile temsil edilmektedir. Türk siyasi partilerinin üç tane olması siyaset arenasında zenginlik gibi gözükse de ülke siyasetinde etkisizliği ve Türkler arasında bölünmüşlüğü doğurmaktadır. Bunun sonucu olarak Türkler, temsil ve haklar noktasında hak ettiği değeri görememektedir.

Makedonya'daki ikinci büyük kimlik olan Arnavutlar ile Makedonlar arasındaki gerilim, 1993'te 'İlirida' bölgesinin özerkliğinin talebi ve yükseköğretimde ana dilde eğitim mahrumiyeti nedeniyle Arnavutlar tarafından 1994'te Kalkandelen'de (Tetova) Tetova Üniversitesi (UT-Univerziteti Tetovis) adıyla izinsiz özel bir üniversite açmalarıyla ivme kazanmıştır[192]. Bununla birlikte ülkenin Kosova ile komşu olması sınır bölgelerinde Arnavutların daha yoğun ikamet etmeleri etnik gerginliklerde etkili olmaktadır. Bu durum Makedonya iç siyasetini etkilerken bölge için de potansiyel tehlike arz etmektedir. Sonuç olarak Arnavutların Arnavutçanın da Makedonca ile birlikte resmi dil[193] olarak kabul edilmesi için verdikleri mücadele ve OÇA (2001)'nın imzalanması ile söylemlerini daha milliyetçi hale getirmişlerdir.

OÇA'nın imzalanması ile Makedonya'da siyasetin etnik unsurlardan arındırılması amaçlanmıştır. Ancak etnik gruplar popülist ve milliyetçi söylemlerinden vazgeçmemiştir. VMRO'nun 2006 yılından sonra seçimleri kazanması, Başbakan Nikola Gruevski'nin politikaları Makedon milliyetçiliğini yükseltmiştir. Bu durum ülkede tansiyonu yükseltirken bölge ülkeleri ve AB'de eleştirilere neden olmuştur[194].

12 Mayıs 2009 yılında Cumhurbaşkanı olan Gjorge İvanov 2016 seçimleri sonucu hükümeti kurma yetkisini seçimlerde çoğunluğu alan VMRO-DPMNE'ye vermiş ancak VMRO-DPMNE mecliste hükümet kurmak için gerekli çoğunluğu

---

[192] G. Pınar Gülboy, "Makedonya'da Arnavut–Makedon Çatışması ve Ohrid Anlaşması", *Türkiye–Makedonya İlişkileri,* Editör: Yeliz Okay–Tuncay Babalı, İstanbul 2012, s. 106; Abdülmecit Nuredin, *Osmanlı sonrası…,* s.116.

[193] Makedoncanın yanında Arnavutçanın da resmi dil olarak kullanılmasına imkan veren "Dillerin Kullanımı Yasası" muhalefetteki İç Makedon Devrimci Örgütü-Makedonya Ulusal Demokratik Birliği (VMRO-DPMNE) milletvekillerinin katılmadığı oturumda onaylandı. Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/makedonyada- arnavutcanin-resmi-dil- olmasi- meclisten-gecti/1028619, (11.01.2018).

[194] Nedim Emin, *a.g.e.*, s.25-26.

sağlayamayınca hükümet kurma yetkisini SDSM'ye vermiştir. Zoran Zaev liderliğinde kurulan kabine 31 Mayıs 2017 tarihinde onaylanmış olup halen görev yapmaktadır[195].

3.5.2. Makedonya Türklerinin Kurdukları Partiler

Yugoslavya döneminde Makedonya Türklerinin partileşme süreci 1990'da çok partili hayata geçilmesinden sonra Türklerin milli ve manevi değerleri ile siyasal ve ekonomik haklarını korumak maksadıyla 1 Temmuz 1990 tarihinde Türk Demokratik Birliğinin kurulması ile başlamıştır. Türk Demokratik Birliği ilkokullarda ana dilde eğitim, ortaokullarda sınıf sayılarının arttırılması, Türk Dili ve Edebiyatı kürsüsünün etkin hale getirilmesi, kültürel hakların verilmesi ve uygulamalardaki eksikliklerin giderilmesi ile Türk dili ve alfabesinin Türklerin yaşadığı yerlerde kullanılması ayrıca kurucu millet statüsünün tekrar kazanılması amaçlarını gütmektedir. Türk Demokratik Birliği[196], bağımsızlık döneminde 27-28 Haziran 1992 tarihinde yapılan ikinci olağan üstü kurultayında "Türk Demokratik Partisi", adıyla Makedonya siyasal hayatında yerini almıştır. TDP kurulduktan sonra ikinci Türk partisi olan "Güven Türk Partisi" Aziz Şen başkanlığında 4 Kasım 1992 yılında kurulmuştur. Ancak uzun süreli olmamıştır.

TDB'nin 1992'de "birlik"'ten "parti"ye geçiş süreciyle beraber ülkedeki Türkler siyasal bir partiye sahip oldular. Ancak Makedonya'yı altı farklı bölgeye ayıran seçim sistemi nedeniyle Türkler 1990'lı yıllarda temsil edilemedi. Çünkü Türklerin ülke genelinde dağınık bir şekilde yaşamaları seçim sisteminin Türklerin aleyhinde işlemesine yol açmıştır. 1990'lı yıllarda Türk toplumunun meclise temsilci gönderebilmesi iktidar partilerinin Türkiye ile yakın ilişkileri sayesinde olmuş 1994 ve 1998 yıllarında Makedonya Türklerine birer bakanlık verilmiştir. Sonuç olarak Türklerin siyasi temsil sorunu "dışarıdan bakan atama" şeklinde aşılmıştır[197].

Makedonya'da kurulan üçüncü Türk partisi 20 Ekim 1999'da dönemin Devlet Bakanı Adnan Kahil tarafından kurulan Türk Hareket Partisi (THP)'dir. Makedonya'daki

---

[195] Nedim Emin, *a.g.e.,* s.41.
[196] Abdülmecit Nuredin, *Osmanlı Sonrası…*,s.160.
[197] Kader Özlem, "Makedonya Türklerinin Siyasi Durumuna İlişkin Bir Değerlendirme", 2015, *http://ekoavrasya.net/duyuru.aspx?did=159&Lang=TR*,(02.01.2017).

Türklerin parti sayısı böylece ikiye çıkmıştır. İdeolojik farklılıkları olmayan TDP ile THP Makedonya siyasetinde yerlerini almıştır. TDP'den sonra diğer partilerin kurulması birbirlerine alternatif değil de siyasal hayatta bir zenginlik veya Türkleri birleştirici olarak görülse de Türk seçmenlerin oylarının dağılmasına ve ülke siyasetinde temsil noktasında Türklerin etkili olamamasına neden olmuştur.

13 Ağustos 2001 yılında Türklerin yok sayılarak Arnavutlar ve Makedonlar tarafından imzalanan OÇA Makedonya'da yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur[198]. Türklerin anlaşma masasında yer almaması Makedonya Türklerinin siyasi hayatında değişikliklere neden olmuştur. TDP'de genel başkanlık değişimi gerçekleştirilerek Erdoğan Saraç'ın yerine Kenan Hasip geçmiştir. 2002 yılında ise Makedonya Türkleri TDP'den iki, THP'den bir olmak üzere Makedonya Meclisine milletvekili göndermiştir. 2006'da ise TDP'den iki milletvekili, THP'den bir bakan (Adnan Kahil) kabinede yer almıştır. 2006 yılından itibaren ise kabinede mutlaka bir Türk bakana yer verilmiştir. 2006 yılında iktidara gelen Başbakan ve VMRO-DPMNE lideri Nikola Gruevski, Aralık 2007'deki Türkiye ziyaretinde, Başbakan Erdoğan'a partisinin iktidarları süresince kabinesinde mutlaka bir Türk bulunacağı sözü vermiştir[199]. 2008 yılı itibarıyla kabineye gönderilecek bakan seçimi 2014'te Enes İbrahim'in (THP) milletvekili seçilmesine kadar parlamentoda temsilcisi olmayan TDP'li adaylar arasından yapılmıştır. Bu yıllarda THP'nin parlamentoda temsilcisi olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla 2000'li yıllarda Makedonya Türklerini Makedonya siyasetinde TDP ağırlıklı olarak temsil etmiştir. Erdoğan Saraç'ın 2006 yılında Türk Milli Birlik Hareketi'ni (TMBH) kurmasıyla Makedonya Türklerinin parti sayısı 3'e çıkmıştır. Günümüzde Makedonya siyasal hayatında Türkler TDP, TMBH ve THP siyasal partileri tarafından temsil edilmektedir.

Bu çerçevede ortaya çıkan sonuç, Makedonya'daki Türklerin parti sayısı fazlalığının, seçimlerde Türk toplumunun yeterince temsil edilememesine neden olduğudur. Sorunun çözümü noktasında, ortak aklın hâkim kılınabilmesi, her üç siyasi partinin de kişisel küskünlükleri bir tarafa bırakıp, Makedonya Türkleri için ortak

---

198 Ohri Çerçeve Anlaşması için bkz. Ek-7.

199 Kader Özlem, *a.g.e.*, s.273; "Gereği yapılıyor", *Yeni Şafak gazetesi*, 19.12.2007.

paydada buluşmaları kaçınılmaz görünmektedir. Bu anlamda, yerel ve genel seçimlerde tarafların ortak seçim stratejisi belirlemeleri ve ortak seçim bildirisine imza atmaları önemli olacaktır. Ülke genelinde geniş iki koalisyonun bulunması Türklerin parti sayısının birleşme yoluyla en azından ikiye düşürülmesini gündeme getirilebilir. Ne var ki esas olan, siyasilerin zihinlerinde temsil ettikleri Türk toplumunun menfaatleri doğrultusunda birlik ve beraberlik içinde hareket edebilmeleridir. Genel seçimlerde ortak bildiriyle farklı koalisyonların çatısı altında Türklerin seçilebilecek yerlerden aday gösterilmeleri temin edilerek seçime gidilebilir, ancak yerel seçimlerde Türklerin yoğun olarak yaşadıkları yerlerde tek ve ortak adaylarla varlık gösterilmelidir. En azından Makedonya'da Türklerin aleyhine olan mevcut seçim sistemi değiştirilene kadar, Türklerin siyasi temsil noktasında denklemi birim alandan "maksimum verim" elde etmek üzerine kurgulamak gerekmektedir.

3.5.2.1 Türk Demokratik Partisi (TDP)

Türk Demokratik Partisi [200] (TDP) Makedonya Türklerinin ilk siyasi kuruluşudur. Temelleri 1 Temmuz 1990 tarihinde Türk Demokratik Birliği (TDB) olarak atılmıştır. Makedonya'da yaşayan diğer topluluklar gibi Türkler de siyasi ve ekonomik haklarını koruma, geliştirme ve savunma amacıyla bu derneği kurmuşlardır. Etnik grupların siyasi yapılarını oluşturma sürecinde Türklerin milli ve manevi menfaatlerini savunan Türk Demokratik Birliği 27 Haziran 1992 tarihinde Üsküp'te Avni Engüllü'nün başkanlığında gerçekleştirilen olağanüstü 2. kurultayında alınan kararla Türk Demokratik Partisi adını almıştır[201].

TDP 1994 yıllında yapılan Makedonya Cumhuriyeti parlamento seçimlerine katılarak Halit Şaban'ı cumhurbaşkanı adayı olarak göstermiştir. Ancak adaylık için gerekli yeterli imza sunulamadığı için Devlet Seçim Komisyonu tarafından adaylığı kabul edilmemiştir[202]. TDP, seçim sonucunda Makedonya Meclisine bir milletvekili

[200] Makedonya Türk Demokratik Partisi Flaması için bkz. Ek-8.
[201] Makedonya Türk Demokratik Partisi Resmi web sitesi, "Tarihçe", http://tdp.org.mk/ İndex.php /parti/tarihce.html, (30.09.2018).
[202] Abdülmecit Nuredin, *Osmanlı Sonrası…*, s.162.

göndermiş 1996 yılındaki yerel seçimlerinde ise TDP, 2 Belediye başkanlığı ve 44 belediye meclis üyesi çıkarmıştır. 1999 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde TDP, VMRO DPMNE'nin adayı Boris Traykovski'yi desteklemiştir. Türk Demokratik Partisi'nin başkanlığını bir süre Erdoğan Saraç yürüttükten sonra partinin başkanlığını 2002-2016 tarihlerinde Dr. Kenan Hasip yapmıştır.

TDP, yeni seçim modelinin uygulandığı 2002 parlamento seçimlerinde koalisyon ortağı arayışı neticesinde SDSM ve LDP partileri ile iş birliği ve birlikte hareket etme karar alarak. Sırp, Rom, Boşnak ve Ulah partilerinin de katılımıyla "Makedonya İçin Birlikte" koalisyonuna katılmıştır. TDP, bu seçimlerin sonucunda Makedonya Parlamentosunda iki milletvekilliği ve yeni kurulan hükümetin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nda Bakan vekilliği almış ayrıca Makedonya Radyo Televizyonu, Kültür Bakanlığı, Tarım Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Anayasa Mahkemesi, Merkez Halk Bankası gibi kurumlarda da birer temsilcilik ile Türkleri temsil etmiştir. Bununla birlikte 2013 Yerel Seçimlerinde beklenen başarıyı gösteremezken sadece Merkez Jupa'da Belediye Başkanlık koltuğunu kazanabilmiştir. 2014 parlamento seçimlerinde VMRO-DPMNE ile koalisyon ortağı olarak seçimlere giren TDP, VMRO'nun seçimleri kazanması sonucu Makedonya Cumhuriyeti hükümetinde yer almıştır. Yeni kurulan hükümette Furkan Çako devlet bakanlığına getirilmiştir. Milliyetçi VMRO DPMNE ile koalisyon yapması eleştirilere neden olmuştur. Ancak parti yetkilileri Türklerin talep ve menfaatleri esas olmasından dolayı pragmatik davranmalarının doğal olduğunu ifade etmiştir.

TDP'nin en fazla önemsediği sorunlar arasında Türklerin eğitim problemleri ve Türkçe eğitim imkânlarının elde edilmesidir. Türklerin partisi olmasından dolayı Türkiye ile ilişkileri yoğundur. Türklerin devlet kadrolarında yer almasına önemli ölçüde çabası vardır. 2001'den sonra değişen etnik denge sonucu Makedonya Türkleri de kendilerini konumlandırma ihtiyacı duymuştur. Bu nedenle TDP'nin verdiği siyasal mücadele Makedonya'daki Türklere birçok kazanım olarak dönmüştür[203]. 2016-2020 yılları

[203] Nedim Emin, *a.g.e.*, s.52-54.

arasında genel başkanlık yapmak üzere Dr. Beycan İlyas başkent Üsküp'te yapılan 9. olağan kurulda genel başkan seçilmiştir[204].

3.5.2.2 Türk Milli Birlik Hareketi (TMBH)

Türk Milli Birlik Hareketi[205] (TMBH) Türk Demokratik Partisi (TDP) başkanı iken TDP'den istifa eden Erdoğan Saraç ve bir grup arkadaşları tarafından 2006 yılında kurulmuştur[206]. Makedonya Türklerinin üçüncü partisi olarak 2011'deki erken seçimlere katılmıştır. Erdoğan Saraç erken genel seçimlerde milletvekili seçilerek Türklerin parlamentodaki ikinci temsilcisi olmuştur. Ancak parti 2014'te yapılan seçimlerde ise varlık gösterememiştir. Esasen, TMBH'nin de ideolojik anlamda TDP'den ve THP'den radikal bir şekilde ayrılmadığını vurgulamak gerekir.

TMBH Makedonya'daki Türklerin milli ve manevi değerlerine önem veren milliyetçi kimliğe sahip bir partidir. Türklerin menfaatlerini savunmakla birlikte bürokraside daha fazla yer edinilmesini önemsemektedir. Genel başkanlık görevini günümüzde 1951 Gostivar doğumlu Erdoğan Saraç sürdürmektedir.

3.5.2.3 Türk Hareket Partisi (THP)

Türk Hareket Partisi[207] (THP) özelde Türk halkının her yönlü kalkınmasını hedeflemekle birlikte genel olarak Makedonya halklarının çıkarına olan alanlarda faaliyetlerde bulunmak için 20 Ekim 1999'da Üsküp'te dönemin Devlet Bakanı Adnan Kahil tarafında kurulmuştur[208]. Seçim sisteminin olumsuzluğu ve kendisinden önce kurulan siyasi partilerin başarısızlığı THP'nin kurulmasına sebep olmuştur. Parti web sayfasında da belirtildiği gibi Makedonya Cumhuriyeti Siyasi Partiler Yasasına göre

---

[204] Diyar-ı Türk, http://diyariturk.com/index.php/2016/12/19/makedonya-turklerinin- yeni-doktoru/, (30.09.2018).
[205] Türk Milli Birlik Hareketi Partisi Flaması için bkz. Ek-9.
[206] Nedim Emin, *a.g.e., s.*53.
[207] Türk Hareket Partisi Flaması için bkz. Ek-10.
[208] Nedim Emin, *a.g.e.,* s.54.

kurulan parti Makedonya Cumhuriyeti'nde demokratik değerleri ve hukukun üstünlüğünü hâkim kılmak için çalışmaktadır[209].

THP kuruluşundan itibaren iki dönem iktidarda iki dönem de muhalefet cephesinde yer almıştır. Genel Başkan Adnan Kahil 1999–2002 döneminde milletvekilliği ve Devlet Bakanlığı, 2002–2006 döneminde muhalefet kanadından milletvekilliği ile 2006–2008 döneminde de Devlet Bakanlığı yapmıştır. 2014 parlamento seçimlerinde SDSM koalisyonu ile seçimlere katılmıştır. Seçim sonucu THP Genel Sekreteri Enes İbrahim SDSM listesinden milletvekili seçilmiştir[210]. Enes İbrahim, 19 Kasım 2017 tarihinde partinin 3.Olağan Kurultayı'nda genel başkanlığa seçilmiştir. Günümüzde genel başkanlık görevini Enes İbrahim yapmaktadır. Enes İbrahim 11 Aralık 2016 erken genel seçimlerde milletvekili seçilmiştir.

3.6 Sivil Toplum Kuruluşlarının Durumu

Kurumsal olarak Makedonya Türklerinin varlıklarını siyasal partiler ve sivil toplum kuruluşları boyutunda da incelemek mümkündür. Bu bağlamda her türlü olumsuzluğa rağmen Makedonya'da yaşayan Türkler sosyal, kültürel, milli ve manevi değerlerine sahip çıkarak varlıklarını ispat etmeye çalışmaktadırlar[211]. Bu anlamda ekonomik veya siyasi çıkarlarla hareket etmeyen, gönüllülüğün esas olduğu, esnek bir örgütlenmeyi hedefleyen, hükümet veya devlet dışı kuruluşlar olan STK'ların önemi daha da artmaktadır.

Makedonya'da STK'lar Makedonya Kültür Bakanlığına bağlı Etnik Toplulukların Kültürlerini Geliştirme Dairesi tarafından desteklenmektedir. Ayrıca Başbakanlığa bağlı Azınlık Haklarını Geliştirme Ajansı da STK'ların çalışmalarına destek olmaktadır. Türk STK'ları Etnik Toplulukların Kültürlerini Geliştirme Dairesi ve Azınlık Haklarını Geliştirme Ajansı dışında Türkiye kaynaklı TİKA[212], Konya Büyük

---

209 THP Resmi Web Sayfası, http://www.turkhareketpartisi.org/v3/index.php/hakkinda, (02.10.2018).
210 Nedim Emin, *a.g.e.*, s.54-55.
211 Necati Çayırlı, "Makedonya Türkleri", *Rumeli- Yeni Türkiye Balkanlar Özel Sayısı,* Cilt: IV, Sayı: 69, Ankara 2015, s.4821-4835.
212 TİKA, *Faaliyet Raporu 2017,* 2017, s.58.

Şehir Belediyesi ve Bursa Büyük Şehir Belediyesi [213] gibi belediyeler ile çeşitli sanayi odalarından da destek görmektedir.

Osmanlı döneminde Makedonya'daki vakıfların sivil toplum kuruluşu anlamında aktif olduğu bununla birlikte Osmanlı Devleti sonrasında ise -1930'lu yıllara gelindiğinde- bölgede 684 Müslüman vakfın varlığından söz edilmektedir. Balkan Savaşları ile II. Dünya Savaşı arasındaki dönemde Türklerin sivil toplum kuruluşu anlamında çalışmaları zorlaşmıştır. Buna rağmen Sebat Futbol Kulübü (1924) ve Üsküp Türkleri Yardım Cemiyeti (1939) bu dönemde kurulan sivil toplum kuruluşlarıdır[214].

II. Dünya Savaşı sonrasında idarenin komünizmin etkisiyle hakları kısıtlaması ayrıca Arnavut milliyetçiliğini kullanarak Türklerin Arnavut oldukları iddialarını ortaya atmaları Türklerin milli kimliklerine ve kültürel değerlerine sahip çıkmalarına olumlu etkiler yapmıştır. Ülkede 1948'den sonra Sovyet yanlısı politikaların terk edilmesi ile azınlık hakları bağlamında olumlu gelişmeler olmuştur. Bunun neticesinde Türkler milli bilinçlenme ile birçok STK kurmuştur. Makedonya Türklerinin 1991'den önce kurduğu STK'lardan bazıları; Yücel Teşkilatı (1942), Zafer Kültür ve Spor Kulübü (1946), Murgovets Spor Kulübü (1947), Üsküp Türk Kültür ve Sanai-i Nefise Cemiyeti (1948), Şevkat Derneği (1949), Türk Yazarlar Cemiyeti (1950), Yeni Yol Kültür-Güzel Sanatlar Derneği (1966), Resne Kardeşlik Kültür Güzel Sanatlar Derneği, Gostivar Güven Derneği (1971), Altın Parmaklar Derneği (1976), Mermeri Futbol Kulübü (1977) ve İzvari Futbol Kulübü'dür (1984).

Bağımsızlık döneminde ise milli kültürün korunması, kollanması ve geliştirilmesi ile birlikte milli birlik ve beraberliğin sağlanması ve sosyal hayata yansıtılmasını savunan, Türklerin eğitim konusundaki sorunlarını çözmeye çalışan,

---

[213] Makedonya'nın başkenti Üsküp'te aralarında yetimlerin de bulunduğu 300 çocuk, El Hilal Derneği işbirliği ile sünnet edildi. Üsküp Kale Meydanı'nda düzenlenen sünnet şölenine Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı Alinur Aktaş, El Hilal Derneği Başkanı Behicuddin Şehabi, Türkiye Büyükelçiliği Din Hizmetleri Müşaviri Murat Alkan, Tetova Belediyesi Meclis Bakanı Bekim Mehmedi, Maarif Vakfı Makedonya Direktörü Mustafa Dillioğlu ve merkez Çayır Belediyesinden yetkililer katıldı.; "Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin katkılarıyla", *Milliyet gazetesi*, 05.08.2018.

[214] Necati Çayırlı, "Makedonya Türk Kimliği Bağlamında Makedonya'daki Türk Sivil Toplum Kuruluşları", *Avrasya Etüdleri,* Sayı:48, Ankara 2015, s.148.

Osmanlı dönemine ait tarihi, kültürel ve dini yapıların korunması amacıyla çaba sarf eden, ortak tarihe ve geçmişe sahip diğer milliyetler arasında sosyo-kültürel, bilimsel ve ekonomik sahada işbirliği ve dayanışmayı yasaların belirlediği çerçeve içinde amaçlayan sivil toplum kuruluşlarının bir araya geldiği Makedonya Türk Sivil Toplum Teşkilatları Birliği, 23 Şubat 2003 yılında üst çatı teşkilat olarak kurulmuştur[215]. Makedonya'daki Türkler 2003 yılından sonra da STK'lar kurmuşlardır. Rezya Derneği(2008)-Üsküp, Fettah Efendi Eğitim ve Düşünce Derneği(2016) –Üsküp Makedonya Türklerince kurulan STK'lardandır. MATÜSİTEB'in 2016 yılı itibarıyla 65 üyesi bulunmaktadır[216].

Tablo 9: MATÜSİTEB'e Bağlı Sivil Toplum Kuruluşları[217]

No	Kuruluşun İsmi	Başkan	Bölge
1	ADEKSAM	Tahsin İBRAHİM	Gostivar
2	Abdi Bayraktar	Dzuneis NURESKI	Kırçova- Lisiçani
3	Atatürkçü Düş. Der.	Halil ABDULLAH	Üsküp
4	HID-BAH-ŞEN	Şenol TAHİR	Valndova – Çalıklı
5	Derya	Suzana MUSLİ	Üsküp
6	Ensar	Suleyman BAKI	Üsküp
7	Gayret	Elvin KANSU	Kırçova
8	Güven	Hadis ŞEN	Gostivar
9	Hacegan	Sevdin ZEKMAN	Resne
10	Hamidiye Medresesi	Reyhan MANDAK	İştip
11	Hisar	İsmail YAHYA	İştip
12	Hizmet Derneği	Abdülnasir HÜSEYİN	Kalkandelen- Tearçe
13	Işık	Zinneta BİLALOĞLU	Yeni Doyran
14	İkram	Osman YAYOV	Radoviş
15	İstikbal	Elmedin KARAREŞİT	Kırçova – Plasnitsa
16	Kalkan	Cengiz DESTAN	Kalkandelen
17	Karacaoğlan	Ziya SAİDOV	Radoviş / Konçe
18	Kardeşlik	Emin EMİNOV	Ustrumca
19	KocaTürk	Hüseyin KAPLAN	Debre / Kocacık
20	Köprü	Hüsrev EMİN	Üsküp
21	M.Kemal Atarük	Şenol MEMİŞ	Manastır
22	MATİB	Kemal NAZİM	Üsküp
23	Dostluk	Drita KARAHASAN	Üsküp
24	MATÜKAT	Semiha SARAÇ	Gostivar

[215] Makedonya Türk Sivil Toplum Teşkilatları Birliği, http://matusiteb.org.mk/tarihce/, (16.01.2017).
[216] Fahri Türk-Christoph Giesel, *a.g.e*., s.158.
[217] Makedonya Türk Sivil Toplum Teşkilatları Birliği, http://matusiteb.org.mk/teskilatlanma/ matusitebin -faal-uyeleri/, (16.12.2018).

25	Makedonya Türk Gazeteciler Birliği	Zehriyan SALİH	Üsküp
26	Mevlana	Serhan USEİNOV	Radoviş
27	Namık Efendi	Hayati ŞABAN	Gostivar / Y. Banitsa
28	NEKSAD	Cemal MEHMED	Resne
29	Oğullar Derneği	Engin KARPUZ	Gostivar
30	Paşa Derneği	Luan ALİ	Gostivar
31	Selamet	Subhi SALİYİ	Gostivar – Vrapçişte
32	TEK	Eran HASİPİ	Gostivar – Vrapçişte
33	Türk Bairi	Yahya OCOV	Pehçova – Tsrnik
34	TÜMEB	Habil MUSTAFA	Üsküp
35	Ufukta Sesler	Muarem YUSUFOSKİ	Kanatlar- Pirlepe
36	Yakup Efendi	Adem ARAPOCOSKİ	Pirlepe – Debreşte
37	Yeni Hayat	Erkan ALİ	Kalkandelen
38	Yeni Yol	Kuytim OSMAN	Üsküp
39	Yörük Türkleri	Diyar YAŞAR	Radoviş – Topolnitsa
40	Milenium	Alinadir KARABATAK	Vrapçişte- Gostivar
41	Şefkat	Erdoğan MENGA	Gostivar
42	Genç Kalemler	Onur ABDİ	A.Banisa-Gostivar
43	AÇED	Olcay İSMAİL	Üsküp.
44	ALİ BEY	Murteza MUSTAFOV	Vasilovo – Gradoşor
45	BEREKET	Bayram	Ustruga -Labunişte
46	DOST ELİ	Ayati İBRAİMOV	Ustrumca -Bansko
47	DOYRANLI 2010	Erdal İDRİZOV	Doyran- Eski Doyran
48	HAYAT REKA	Muhametali MURATİ	Mavrova ve Rostuşe- Rostuşe
49	HACEGAN ELİT	Zekir ARSLAN	Resne
50	İSTİKBAL	Payazit MURATİ	Mavrova ve Rostuşe -Skudrinye
51	KARŞIYAKA	Mervet MUSLİOSKİ	Üsküp – Tsvetovo
52	LUTFİ TÜRKAN	Ural AGAİ	Gostivar
53	UMUT YOLU	Eyyüb EYYÜB	Kırçova
54	ŞAR DAĞI	Şefket HASAN	Üsküp
55	VEFA MAALE	İlhan AGUŞEV	Radoviş.
56	YENİ NESİL	Kenan ABDİ	Üsküp – A.Koliçan
57	ZAFER	Ekrem ŞAŞKO	Ustruga
58	İMAGO PLUS	Zemriyet B.VESELİ	Üsküp
59	Jupa Türkleri	Ramazan HASAN	Novak, Merkez Jupa
60	Debreli Hasan	Neat SELMANOSKİ	Debre
61	Ziya GÖKALP	Hasan NANUŞ	Konçe
62	Kudret Yaşam	Mesut KOPÇALKOV	Radoviş
63	Güreş Kulübü	Nazmi ALİ	Üsküp
64	MATÜHAKOD Makedonya Türklerinin Haklarını Koruma Derneği	Zürap GEZGİN	Y. Banisa, Gostivar
65	Dost Eli Karşıyaka	Evgin BAKİOVSKİ	A. Koliçani, Studeniçani

Bunların dışında MATÜSİTEB'e üye olmayan STK'lar da mevcuttur. Eğitim, kültür, folklor, spor, yardım vb. alanlarda faaliyetler gösteren STK'lardan bazıları faal olmasa da adı geçen STK'ların Makedonya Türklerinin millet olma bilincine önemli katkıları olmuştur.

Balkanlardaki gelişmeler yabancı STK'ların bölgeye ilgisini arttırmıştır. Bu bağlamda Türkiye merkezli STK'lar Bosna, Kosova ile birlikte Makedonya'ya da ilgi göstermişler Makedonya Türk STK'larıyla işbirliğine gitmişlerdir. Hatta bazı Makedonya Türklerinin kurduğu STK'lar Türkiye STK'larının şubesi gibi faaliyet göstermektedirler.

3.7 Basın

Tarih boyunca en sorunlu bölgelerden biri olan Balkanlarda Makedonya Türklerinin bütün olumsuzluklara rağmen var olma kavgalarını sürdürdükleri alanlardan biri de basın yayındır. Basın yayın organları toplumları eğiten, birleştiren, kamuoyu oluşturan ve açıklayan yönüyle Makedonya'daki Türk toplumu için günümüzde de vazgeçilmez bir önem taşımaktadır.

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat dönemine geçilmesi ile eyalet sisteminin yerine tesis edilen vilayetlerin her birinde kurulan matbaalarda resmi vilayet gazeteleri basılmıştır. Balkanlarda ilk gazete 1864 vilayet nizamnamesince Silistre, Vidin ve Niş'in birleştirilmesi ile oluşturulan Tuna Vilayeti'nde[218] basılan Tuna gazetesidir[219]. Tuna gazetesi Türkçe ve Bulgarca basılmıştır. Makedonya'da ise Kosova (Üsküp-1888), Manastır (Manastır-1884), Rumeli (Manastır-1873) adlı vilayet gazeteleri çıkarılmıştır. Osmanlı zamanında önemli kültür merkezlerinden biri olan Makedonya'da bu gazetelerin dışında pek çok gazete ve dergi çıkarılmıştır. Hüsn ve şiir, Genç Kalemler bunlardan ikisidir. Kısa süren yayın hayatıyla Rehber ve Uhuvvet gazeteleri 1919 yılında Türkçe çıkarılmıştır. Daha sonra İşçi Partisinin yayını olan Sosyalist Fecri ve Hak (1920)

[218] Machiel Kiel, "Niş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt:33, İstanbul, 2007, s.147-149.
[219] Osman İbrahimov, *Tuna Vilayet Gazetesi (1865-1866),* (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006, s.25.

gazetesi çıkarılmış, Hak'ın kapatılmasıyla yerine 1924'te Hak Yolu, onun da kapatılmasıyla 1925 yılında Mücadele çıkartılmıştır. Yeni Vakit ve Birlik gazeteleri de 1925 yılında çıkarılmaya başlanmıştır. Yugoslavya Radikal Partisinin yayın organı olan Sada-yı Millet ile Demokrat Birliği'nin yayın organı olan Işık gazeteleri de 1927 yılında çıkartılmıştır. Doğru Yol gazetesi ise 1937 yılında yayın hayatına başlamış olup II. Dünya Savaşı'na kadar yayın hayatını sürdürmüştür. Baskı ve zorlukla geçen Dünya Savaşı sonunda Latin harflerle basılan ilk gazete Birlik'tir[220](1944). Uzun süre yayın hayatına devam eden Birlik gazetesi Makedonya Türklerinin tarih ve kültürlerine bağlanmalarını sağlayan can damarı olmuştur. 1949 yılında yayın hayatına başlayan Yeni Kadın dergisi, kendisine uygun okuyucu kitlesi bulamayarak kısa sürede kapanmıştır. Pioner gazetesi (1950) devamı Makedonya çocuk edebiyatına önemli katkıları bulunan Sevinç çocuk dergisi (1950), anaokulu çocuklarına hitap eden Tomurcuk (1967) ayrıca Makedonya yayın hayatında önemli yeri olan Sesler dergisi (1968) çıkarılan diğer gazete ve dergilerdir[221].

Makedonya Türkleri bağımsızlık döneminde ise 1991 sonrası Dere dergisi (2003-2005), Ufuk dergisi (2009-…), Köprü dergisi (2002-…), Yeni Balkan gazetesi (2003-…), Hikmet dergisi (2003-…), Kardelen dergisi (2009-…) gibi yayınları çıkartmışlardır[222].

Makedonya Türklerinin işitsel ve görsel yayın alanında ilk radyoları 28 Aralık 1944 yılında 15 dakikalık yayınlar şeklinde faaliyetine başlamıştır[223]. Ayrıca 1945'te kurulan Makedonya Radyo ve Televizyonu (MRTV) tarafından günlük 25 dakikalık Türkçe radyo yayını yapılmıştır. Bu yayınların süresi 1993 yılına kadar 240 dakika iken 1993 sonrası beş saate çıkmıştır. Bağımsızlık döneminde ayrıca özel radyolar kurulmaya başlanmıştır. Süper FM, Dost FM, Turka FM, Habeş FM ve Vrapçişte FM 2000-2005 tarihleri arasında yayın faaliyetlerinde bulunan kısa ömürlü özel radyolar olmuştur. Fakat 2012 yılında kurulan Balkan FM halen yayınlarına devam etmektedir. Türkçe TV

---

220 Fahri Türk-Christoph Giesel, *a.g.m.*, s.160.
221 Ayşenur İslam, "Balkanlarda Türkçe Basın Hakkında Bir Değerlendirme", *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:19, 2001, s.57-58.
222 Fahri Türk-Christoph Giesel, *a.g.m.*, s.162-164.
223 Baskın Oran, *a.g.m.*, s.135.

yayınları ise 1969'da ayda iki kez 15'er dakikalık yayınlar olarak başlamıştır. Günümüzde ise MRTV ve MRTV2 Türkçe yayınlarına devam etmektedir. Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin verdiği yayın lisanslarına bakıldığında Türkler açısından televizyon ve radyo yayıncılığının ne kadar yetersiz olduğu anlaşılmaktadır[224].

3.8 Tiyatro

Geçmişten günümüze Makedonya ve Makedonya Türk kültürüne etki eden unsurlardan biri de tiyatrodur. Makedonya Türk Tiyatrosunun önemi bu anlamda göz ardı edilemez. Osmanlı'da Meddah, Karagöz, Ortaoyunu şeklinde XIX. yüzyılın ortalarına kadar Türk halk tiyatrosu hüküm sürerken Avrupa tarzı tiyatrolar da etkisini göstermeye başlamıştır. İstanbul merkezli "Beyoğlu Tiyatrosu" ve "Naum Tiyatrosu" Avrupa tarzı ilk tiyatrolar arasındadır. Başkentteki bu gelişmeler taşraya da yansır, dolayısı ile bu gelişmeden Makedonya da etkilenmiştir. Selanik'te 1864 yılında ilk tiyatro inşa edilmiştir. Sonrasında Üsküp'te 1906 yılında çalışmalarına başlayan tiyatro inşa edilir. Tiyatronun çalışması, Makedonya'da yaşayan Türklerin bir araya gelmesi, aralarında sosyal ve toplumsal statü gözetmeksizin kaynaşmasına imkan sağlaması ve topluca milli duygularını dile getirme bakımından önemli etkileri olmuştur.

Makedonya'da Türklerin tiyatro faaliyetleri Yugoslavya döneminde de devam etmiştir. 1950'de Üsküp'te Azınlıklar Tiyatrosu kurulur. O yıllarda kültür yaşamında Makedonya'da ve tüm Yugoslavya çapında yaşayan ulus ve halkların kültür sanat hakları konusunda eşit hakların pratikte de uygulanmasına çalışılmıştır. Bu dönemde Priştine'de Arnavut Azınlık Tiyatrosu, Novi Sad ve Subotiça'da Macar Tiyatrosu, Riyeka'da ise İtalyan Tiyatrosu kurulmuştur. Üsküp Türk Tiyatrosu[225] da bunlardan biridir. Üsküp Türk Tiyatrosu hazırladığı değişik ve zengin repertuvar sayesinde izleyici kitlesinin ilgi ve beğenisini toplamıştır. Makedonya'da yaşayan Türk milletinin kültür sanat seviyesinin

[224] Fahri Türk-Christoph Giesel, *a.g.m.*, s.165-166.
[225] Dünya Bülteni Web Sayfası, https://www.dunyabulteni.net/dunyanin-bir-ucu/uskup-turk-tiyatrosu-66-yasinda-h354001.html, (11.02.2018)

ve tiyatro anlayışının gelişmesinde etkili olmakla birlikte Makedonya kültür hayatına da önemli katkılar sunmuştur[226].

Makedonya'daki Türk tiyatroculuğunda son dönemde de önemli gelişmeler yaşanmıştır. 2016-2017 yılları arasında Kültür ve Turizm Bakanlığı yapan Nabi Avcı, Balkanlarda tek Türk tiyatrosu olan Üsküp Türk Tiyatrosu'nun T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından onarılacağını Makedonya Devlet Bakanı Beycan İlyas ile 24.03.2017 tarihinde yaptıkları ortak basın toplantısında; "*Üsküp Türk Tiyatrosu çok önemli bir müessesedir. Onun binasının onarılması ve teknik destekler sağlanması konusunda heyetlerimiz çalıştılar, kendi binasında daha da yenilenmiş bir donanımla hizmet vereceğini söyleyebilirim*." şeklinde ifade etmiştir[227].

3.9 Vakıf Mallarının İadesi Sorunu

Vakıf, şahsa ait taşınır taşınmaz mal veya mülkün, bunlardan elde edilen gelirlerin tamamını veya bir kısmını belli bir sosyal ve hayır amacı ile kullanılmak için özel mülkiyetlikten ve alım satıma konu olmaktan çıkarılarak kamuya mal edilmesidir[228]. İslam müessesi olarak hicretten sonra teşekkül etmiş ve zamanla hukuki şeklini kazanmış olan vakıfların veya vakıf mallarının Balkan Müslümanlarının dini ve milli hayatlarını sürdürebilmelerinde önemli rolleri olmuştur. Türklerin Balkanlarda yeni yerleşim birimleri oluşturmaları, buraları imar etmeleri ayrıca Balkanlarda 'Osmanlı Barışı'nın inşası yanında siyasi, iktisadi, sosyal ve kültürel faaliyetler vakıflar eli ile gerçekleştirilmişti. Osmanlı Devletinin Balkanlar'da hakim olduğu yıllarda vakıf eserlerinin sayısı ile ilgili kesin bilgilere sahip olunmamakla birlikte, incelenebilen vakfiye, tapu ve tahrir defterlerine göre 14. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar olan süre içinde Balkanlarda inşa edilen vakıf eserlerinin sayısı 16.000'in üzerinde olduğu tahmin

---

[226] Makedonya Türk Tiyatrosu Web Sayfası, http://www.turktiyatrosu.mk/tr/mll-kurum-trk-tyatrosunun-kurulu-tarhes, (11.02.2018).

[227] T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Web Sayfası, http://basin.kulturturizm.gov.tr/TR177007/bakan-avci-makedon-bakan-ilyas-ile-gorustu.html, (01.10.2018).

[228] Erol Kozak, *Bir Sosyal Siyaset Müessesi Olarak Vakıf*, Akabe Yayınları, İstanbul 1985, s. 84.

edilmektedir. Bunlardan Makedonya'da inşa edilen vakıf eseri sayısı 1276, ayakta kalan eser sayısı ise 468'dir[229].

Osmanlı döneminde Makedonya'da inşa edilen vakıf eserleri dini, eğitim, ticaret, askeri, köprü, çeşme, hamam ve imaret gibi çeşitli alanlardadır[230]. Makedonya'da inşa edilen ilk vakıf eserleri; II. Murat döneminde yapılan Üsküp'teki Hacı Kasım Vakıfları, II. Sultan Murat (1436), İshak Bey (1438), İsa Bey (1475) ve Manastır'da İsa Çelebi (1508), Haydar Kadı (1560) adlı vakıf külliyeleridir.

Yapılan araştırmalar 1912 yılına kadar Makedonya'da inşa edilen 1276 Türk vakıf eserinin 731 cami-mescit, 40 türbe, 72 tekke, 71 medrese, 3 darul-kur'a, 178 mektep, 10 imaret, 75 han, 39 hamam, 13 saat kulesi, 6 kervansaray, 23 su kemeri (köprü), 6 kale, 7 sebil olduğunu göstermektedir[231]. Osmanlı Devleti'nin Makedonya'dan çıkması ile vakıf mallarının yönetimi ikili anlaşmalarla Müslümanlara bırakılmıştır. Fakat dini, sosyal ve kültürel hayatın geliştirilmesi amacıyla Osmanlı döneminde kurulan ve dini kurumların büyük ölçüde finansman kaynağı olan vakıflara Osmanlı sonrası idarelerce el konulmuştur. Makedonya İslam Birliği'nin en önemli sorunlarından birisi de el konulmuş vakıf mallarının iadesidir. Bu sorun özellikle Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti döneminde yaşanmıştır. 1928 yılında kabul edilen bir kanunla Müslümanlara ait vakıflar İslam Birliği'ne devredilmiştir. Ancak bu kısa süreli olmuş 1948'den itibaren yeniden yapılan kamulaştırmalarla vakıf mallarına el konulmuştur[232].

Müslümanlar istimlâk edilen vakıf mallarının iadesi için BM'ye ve zamanın Yugoslav yönetimine başvurular yapmış ancak bir sonuç alamamışlardır. 13 köyün tüm mülküne sahip olan Üsküp şehir merkezindeki Gazi Mustafa Paşa Camisi'nin vakıf mallarına da el konulmuştur. Bu durumun ortadan kalkması için Makedonya Müslümanları idareye başvurmuşlar ancak olumsuz cevap almışlardır.

---

229 Rifat Karamahmut, *a.g.e.*, s.78-81.
230 Ömer Turan, "Makedonya'da Türk Varlığı …", s.29.
231 Abdülmecit Nuredin, *a.g.m.*, s.184.
232 Ömer Turan, "Balkan Türklerinin Dini Meseleleri", *Türk Dünyasının Dini Meseleleri*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1998, s.210.

Vakıf mallarının iadesine ilişkin hükümler Makedonya 1991 Anayasası'nda yer almasına rağmen bu hükümlerin Müslümanların aleyhine diğer toplulukların ise lehine uygulandığı bilinmektedir. Makedon yönetimi ve sorumlu komisyonu Müslümanların taleplerini 'malların gerçek sahipleri tarafından iadesinin talep edilmediği' gerekçesini öne sürerek reddetmektedir. Örneğin Kalkandelen Müftülüğünün talebi, vakıf mallarını iade talebine hak sahibi olmadığı gerekçe gösterilerek reddedilmiştir[233]. Başka bir iade talebi ise Makedonya İslam Birliğinin vakfa hak sahipliğini ispat eden belgeye malik olmadığı gerekçesiyle geri çevrilmiştir. Makedon resmi makamlarına vakıf mallarının iadesi için yapılan başvurular, resmi evrak ve belgelerin sunulmasına rağmen talepte bulunulan dini yapı veya vakıf mallarının Makedonya İslam Birliği mülkiyetinde olmadığı gerekçesiyle reddedilmekte veya başvuruları olumsuz neticelendirecek yasal düzenlemeler yapılmaktadır. Manastır Belediyesi tarafından Kent Kültür Eserleri Koruma Derneğine teslim edilerek galeriye dönüştürülen Yeni Cami, Osmanlıların 16. yüzyılda Manastır'a kazandırdıkları ve günümüze kadar ulaşan önemli bir eserdir. Makedonya İslam Birliği, Makedonya Cumhuriyet Yüksek Mahkemesine 1999 yılında Yeni Camisinin kendilerine geri iade edilmesi için başvurmuş ancak sonuç alamamıştır[234]. Haydar Kadri Paşa Cami, Pirlepe'de Zibiye Cami ve İştip'te Hüsamettin Paşa Cami kamulaştırılarak el konulan vakıf mallarından bazılarıdır[235].

Makedonya'da Ortodoks Kilisesi ve Makedonya Yahudi Birliği'nin kamulaştırılan malları, ilgili kurumlarca her hangi bir sorun çıkarılmaksızın kendilerine geri iade edilmektedir [236]. Fakat Müslüman azınlıkların talepleri ise olumsuz sonuçlanmaktadır. Bu da Müslüman azınlıklara yönelik dini ve kültürel tecridin göstergesidir. Vakıf mallarının iadesi Makedonya İslam Birliğinin finans yapısını güçlendirecektir.

---

[233] Rifat Karamahmut, *a.g.e.*, s.81.
[234] "Tarihi cami işgal altında", *Yeni Asya gazetesi*, 02.12.2015
[235] Rifat Karamahmut, *a.g.e.*, s. 80.
[236] Ömer Turan, "Makedonya'da Türk Varlığı...", s. 29; Rifat Karamahmut, *a.g.e.*, s. 81.

SONUÇ

1912-1913 Balkan Savaşları'nda Sırp-Bulgar ve Yunanlılar tarafından işgale uğrayan Makedonya'dan aralarında Türklerin de bulunduğu 240 bin kadar Müslüman vatanlarını terk ederek Doğu Trakya ve Batı Anadolu'ya göç etmiştir. Balkan Savaşları'ndan sonra Sırplar tarafından 20 Şubat 1914 tarihinde yapılan Agrar Reform'u Makedonya'dan Türk göçünün devam etmesinde etkili olmuştur. Osmanlı Devleti ile Sırbistan arasında 13 Mart 1914'de imzalanan İstanbul Anlaşması ile Türklerin durumları güvence altına alınmaya çalışılmışsa da uygulama tam tersi olmuş angarya, askere alma ve emlaka el koyma gibi uygulamalar artarak devam etmiştir.

Makedonya, I. Dünya Savaşı sonunda, yeni kurulan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı toprakları içinde kalmıştır. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın kurulması, Makedonya'da yaşayan Türklerde durumlarının iyileşmesi yönünde beklenti doğurmuştur. Ancak krallığı oluşturan halkların farklı beklentileri istikrarsızlığa neden olmuştur. İstikrarsızlık Türklerin ve Müslümanların verdiği destek ile aşılmaya çalışılmıştır. Vatandaşlık ve dinde eşitlik ilkesine dayandığı iddia edilen krallıkta durum Sırpların lehine evrilerek Sırp egemenliği artmıştır. Bu dönemde Türkler dini azınlık olarak görülmüş ve anadilde eğitimden mahrum bırakılmıştır. Emlaklar ile ilgili sorunlar da devam etmiştir. Diğer azınlıklar gibi Türkler de büyük Sırp ideolojisinin yoğun baskısına uğramışlardır. Giderek artan baskılar sonucu Türkiye'ye 1924-1936 yıllarında göçler yaşanmıştır. 9 Şubat 1934'de Türkiye ve Yugoslavya'nın da üye olduğu Balkan Antantı'nın kurulması dahi Türk azınlığın durumunu düzeltmemiştir.

Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı, 1929 yılında Yugoslavya Krallığı adını almıştır. Kral Aleksander'in "tek kral, tek millet" sloganı birleşik Yugoslavya'yı hedeflerken diğer milletlere baskının artacağının habercisi olmuştur. Kral Yugoslav birliğini sağlamak için coğrafi esaslara dayalı idari düzenleme yaparak kurulan 6 banovinada Sırp çoğunluğu oluştururken Arnavutları, Boşnakları, Makedonları ve Türkleri azınlık durumuna düşürmüştür. Bu düzenleme "Büyük Sırbistan" emelini gerçekleştirmeye yöneliktir.

Yugoslavya Krallığı'nda Türkler Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı döneminde olduğu gibi temel hak ve özgürlüklerden mahrum bırakılmışlardır. Bu dönemde bölgeden artarak devam eden göçlerde Türkiye Cumhuriyeti göç edenlerde etnik kimlikten ziyade etnik bilince önem vermiştir. Kendini Türk olarak ifade eden, Türkçe konuşan ve Müslüman olanların Türkiye'ye göçleri kolaylaştırılmıştır. Ancak Türk olmayan unsurların da durumdan yararlanabileceği düşünülerek yapılan ikili anlaşmalar yürürlüğe konulmamıştır.

II. Dünya Savaşı döneminde Yugoslavya'da yaşayan halklar arasında yaşanan sorunlar devam etmiştir. Yugoslavya 1941 yılında Almanlar, İtalyanlar, Macarlar ve Bulgarlar tarafından işgal edilmiş işgal 1944'e kadar devam etmiştir. Bu dönemde Bulgar işgali altında olan Makedonya'da Sırplardan baskı gören Türkler zaman zaman Arnavutlardan da baskı görmüştür. Baskılardan kurtulmak isteyen Türkler Tito'ya destek vermişlerdir.

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra Yugoslavya'da 1945 yılında Yugoslavya Federal Demokratik Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Sonradan Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti adını alan ülkede yeni dönemde "kardeşlik ve birlik" sloganı ön plana çıkmıştır. Tito Sırpların etkisini azaltmak, Makedonları da Bulgar etkisinden korumak amacıyla Makedonya'ya, Sırbistan'dan ayırarak 1946 anayasası ile özerklik, 1974 anayasası ile de cumhuriyet statüsü vermiştir. 1946 anayasasında azınlık durumunda olan Türkler 1974 anayasasında kurucu unsur olarak ifade edilmiştir.

Yugoslavya'da Tito'nun 1980 yılında ölümüyle kollektif başkanlık sistemine geçilmiş, ülkede yaşanan ekonomik kriz, siyasal bunalım, Hırvat ve Sloven Cumhuriyetler arasındaki ilişkilerin bozulması Yugoslavya'yı dağılmaya götürmüştür. 1989 yılında Slobadan Miloseviç'in başa geçmesi ve milliyetçi politikalar izlemesi dağılmayı hızlandırmıştır. Yugoslavya'nın dağılma sürecine girmesinden sonra 8 Eylül 1991 tarihinde Makedonya bağımsızlığını ilan etmiştir.

Makedonya bağımsızlığını ilan ettikten sonra diğer Avrupa ülkeleri gibi Türkiye'nin de desteğini almak istemiştir. Türkiye Makedonya'da Türk kökenli toplumun varlığı, tarihi bağlar ve Yunanistan ile yaşanan sorunlar ve rekabet nedenleri ile Makedonya'yı bağımsızlığını ilan etmesinin ardından ilk tanıyan ülkelerden birisi olmuştur. Türkiye ayrıca Makedonya'nın AB'ye, NATO'ya ve BM'ye üyelik başvurularını desteklemiş ve günümüze kadar Türkiye-Makedonya ilişkileri olumlu bir şekilde gelişmiştir.

Türkiye Makedonya'nın bağımsızlığının ilanından itibaren çok etnili ve çok kültürlü yapısını da desteklemiştir. Türkiye tarihi ve kültür bağlar nedeniyle Makedonya Türklerini önemsemektedir. Türkiye'deki kamuoyu da Makedonya Türklerine ilgi göstermekte, hassas ve daha duyarlı davranmaktadır. Türkiye'deki sivil toplum kuruluşları ve bazı büyükşehir belediyeleri de Makedonya Türklerine yardım etmektedir.

2002 yılında yapılan nüfus sayım sonuçlarına göre Makedonya'da yaşayan Türklerin nüfusunun toplam nüfusa (2.022.547) oranı 79.959 kişi ile % 3,85'dir. Makedonya'da Türkler Arnavutlardan sonra üçüncü büyük topluluktur. Türkler, 1991 anayasasında ulusal azınlık olarak ifade edilmişlerdir ve yeni dönemde siyasî, hukukî, iktisadî ve sosyo-kültürel alanlardaki haklarını elde etmek için mücadele etmeye başlamışlardır. Daha bağımsızlık ilan edilmeden önce 1990 yılında Türklerin toplumda organize edilmesi, siyasal ve sosyal yaşama katılmaları doğrultusunda kurulmuş olan Türk Demokratik Birliği (TDB) bağımsızlık döneminde parti haline gelmiştir. Günümüzde üç siyasal partiye sahip olan Türkler kurdukları siyasi partilerle siyasal alanda varlıklarını ispatlamaya çalışmışlar ancak Makedonya genelinde dağınık yaşamaları ve nüfusa oranla üç partinin oluşu temsil noktasında etkili olamamalarına yol açmıştır.

Türkler bağımsızlık döneminde eğitim alanında da özellikle Doğu Makedonya'da sorunlar yaşamışlardır ve bu sorunlar halen devam etmektedir. Sekiz yıllık eğitimin ilk dört yılından sonra Türk çocukları Makedonca eğitim yapmak zorunda kalmaktadırlar. Bazı bölgelerde ise ilk dört yılda karma sınıflarda eğitim almaktadırlar. Bu durum üst

öğrenime geçişlerde olumsuzluklara neden olmaktadır. Makedonya Türkleri ana dilde eğitim sorunuyla yükseköğretimde de karşılaşmaktadırlar. Türkçe eğitim veren Vizyon Üniversitesi'nin açılması sorunu bir nebze hafifletse de yeterli değildir. Makedonya Türklerinin eğitim alanında yaşadığı bir diğer sorun da örgün eğitimde verilen din dersleri ile ilgilidir. 2000 yılına kadar din dersinin yasak olduğu Makedonya'da 2010-2011 eğitim öğretim döneminde din dersi tekrar müfredata konulmuştur. Ancak okutulan kitapların Türkçe olması ve içerik bakımından düzenlenmesi gerekmektedir. Yaşanan bu sorunlara karşın Makedonya parlamentosu tarafından 21 Aralık tarihinin Makedonyalı Türklerin milli bayramı olarak kabul edilmesi ise Türkler için yapılan olumlu bir davranış olmuştur. Söz konusu tarih, Makedonya'da 1944 yılında ilk Türkçe eğitimin başladığı tarihtir. Türkiye bağımsızlık sonrası dönemde Makedonya Türklerine eğitim alanında Türkçe eğitimin teşviki amacıyla kültür merkezi açmış, kurslar düzenlemiştir. Eğitim kurumlarının bina ve donanım bakımından düzenlenmesi anlamında da destekler vermiştir.

Türklerin Makedonya'da karşılaştığı bir diğer sorun da kamu kurum ve kuruluşlarındaki temsil hakkıdır. Nüfusun % 65'ini oluşturan Makedonlar kamuda çalışanların %85'ini oluştururken Türklerin kamuda çalışma oranı ise % 1,7 civarındadır. Bu oran Savunma, İçişleri ve Dışişleri gibi önemli ve kritik bakanlıklarda ise % 1'in altına düşmektedir.

Makedonya'da Nisan 2000 itibarıyla çalışan nüfus içerisinde Türkler % 2,3'lük dilimi oluşturmaktadır. Bu çalışan Türk nüfusunun % 51 toprağa ve beden gücüne dayalı tarım, hayvancılık, inşaat ve maden sektörlerinde çalışmaktadır. Türkiye, Makedonya Türklerinin Makedonya ekonomisine katkı sağlayabilmeleri için çalışma alanlarında eğitim, araç gereç destekleri vermektedir. İkili ekonomik ve ticarî işbirliğine bağlı olarak Makedonya'daki Türk yatırımları artarken Makedonya'da Türkiye sermayeli yaklaşık 100 yatırımcı bulunmaktadır. Bu firmalar 1 milyar avro toplam yatırım tutarı ile 5.000 kişilik istihdam sağlamıştır. Bu istihdamlarda Türk nüfusunun kullanılması Türkler açısından olumlu sonuçlar doğurmuştur.

Makedonya'da Arnavutlarla yaşanan sorunlar, 13 Ağustos 2001 tarihinde Ohri Çerçeve Anlaşması'nın imzalanmasıyla neticelenmiştir. Ohri Çerçeve Anlaşması ile ülke dağılmaktan kurtulmuş Türkler de hakların iadesi bağlamında tekrar umutlanmışlardır. Ancak anlaşma ile Makedonya iki uluslu–Makedon ve Arnavut- bir devlet halini alırken Türkler azınlık statüsünde kalmışlardır. Ohri Çerçeve Anlaşması'nın imzalanmasından sonra yaşanan gelişmeler sosyal ve siyasal alanda Makedon ve Arnavutları öncelikli kılarken diğer milletleri ve Türkleri ikinci plana atmıştır. Bu dönemde Türkler kurdukları sivil toplum kuruluşları ile milli bilinci diri ve uyanık tutmaya çalışmışlardır. Bu sivil toplum kuruluşları birleşerek üst çatı kuruluş olan MATÜSİTEB bünyesinde organize olmuşlardır.

Makedonya Cumhuriyeti 1991-2018 döneminde, Türklerin eşit vatandaşlık, istihdam ve anadilde eğitim gibi sorunlarını çözmede yetersiz kalmış bazen de isteksiz davranmıştır. Ayrıca Türklerin en önemli sorunlarından birisi olan vakıf mallarının iadesi sorununu da çözememiştir.

Sonuç olarak, Makedonya Türklerinin Yugoslavya döneminde yaşadıkları sorunların önemli bir kısmı bağımsızlık döneminde de devam etmiştir. Bağımsızlık döneminde Türkiye-Makedonya ilişkilerinin iyi olmasının Makedonya Türklerinin durumlarına olumlu yansımaları olmuştur. Türkiye eğitim, ekonomi gibi alanlarda Makedonya Türklerine destek olmaya çalışmıştır. Ancak Türkiye'nin Makedonya Türklerinin sorunlarının çözülmesi konusundaki çabaları bu konuda istenilen sonuca ulaşılması adına yeterli olmamıştır. Türkiye'nin Makedonya Türklerinin sorunlarının çözülmesi konusunda izlediği politikayı bundan sonra da devam ettirmesi ve Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin AB üyelik sürecinin olumlu bir şekilde neticelenmesi, Makedonya Türklerinin sorunlarının çözülmesi konusunda önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

GAZETELER

Balkan Birikim Gazetesi

Birlik Gazetesi

Hakimiyet-i Milliye Gazetesi

Hürriyet Gazetesi

Milliyet Gazetesi

Türkiye Gazetesi

Yeni Asya Gazetesi

Yeni Balkan Gazetesi

Yeni Şafak Gazetesi

KONUYLA İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Adana Ticaret Odası, *Makedonya Ülke Raporu*, 2018.

Aktan, Hamza, *Makedonya-Arnavutluk İlişkilerinde Arnavut Sorunu,* Logos-A,Üsküp 2006.

Altıntaş, Ahmet, "Makedonya Sorunu ve Çete Faaliyetleri", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: VII, Sayı: 2, 2005.

Andonyan, Aram, *Balkan Savaşı*, Çeviren: Zaven Biberyan, Aras Yayınları, İstanbul 1999.

Ayar, Hatice, "Makedonya Cumhuriyeti'nde Toplumsal Barışa Katkısı Açısından Din ve Ahlak Dersleri" (Ders Kitapları Değerlendirmesi), *II. Uluslararası Öncü Öğretmenler Zirvesi Bildiriler Kitabı,* İstanbul 2016.

Babalı, Tuncay, "Türkiye-Makedonya İlişkileri: Süreklilik ve Değişim Unsurları ve Gelecek Perspektifi", *Türkiye – Makedonya İlişkileri,* Editör: Yeliz Okay–Tuncay Babalı, Doğu Kitapevi, İstanbul 2012.

Bahçecik, Gökhan, *Makedonya Ülke Bülteni*, Eko Avrasya Yayınları, Ankara 2012.

Baklacıoğlu, Nurcan Özgür, *Dış Politika ve Göç: Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerde Arnavutlar (1920-1990)*, İstanbul 2011.

Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılâbı Tarihi*, Cilt: II, Kısım: I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1983.

Bıyıklıoğlu, Tevfik, *Trakya'da Milli Mücadele*, Cilt:1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1955.

Bilgiç, Tuba Ünlü - Bilgiç, Bestami S., "Kosova Türkleri: 'Sıradışı' Bir Türk Diasporası", *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 62, Ankara 2012.

Boşkoviç, Miroslav–Dançr, Maçevska, *Makedonya Tarihi*, Çeviren: Ruşid Ceylan, Makedonya Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı Yayınları, Üsküp 2010.

Bozkurt, Giray Songur, "Tito Sonrası Dönemde Eski Yugoslavya Bölgesindeki Türkler ve Müslümanlar", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi,* Cilt:10, Sayı: 2, 2010.

Brown, James F., "Türkiye: Yeniden Balkanlar'a mı?", *Balkanlar'dan Batı Çin'e Türkiye'nin Jeopolitik Konumu,* Ian O. Lesser – Graham E. Fuller, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000.

Curtis, Glenn E., *Yugoslavia a Country Study*, Washington 1992.

Çavuşoğlu, Halim, "Yugoslavya-Makedonya Topraklarından Türkiye'ye Göçler ve Nedenleri", *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 41, 2007.

Çayırlı, Necati, "Makedonya Türkleri", *Rumeli-Yeni Türkiye Balkanlar Özel Sayısı,* Cilt: IV, Sayı: 69, Ankara 2015.

Çayırlı, Necati, "Makedonya Türk Kimliği Bağlamında Makedonya'daki Türk Sivil Toplum Kuruluşları", *Avrasya Etüdleri*, Sayı: 48, Ankara 2015.

Çayırlı, Necati, "Makedonya Türkleri", *Türkler,* Editörler: Hasan Celal Güzel- Kemal Çiçek- Salim Koca, , Cilt: 20, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

Çelik, Bilgin, *Dağılan Yugoslavya Sonrası Kosova ve Makedonya Türkleri,* 2. Baskı, İstanbul 2013.

Çelik, Mahmut - Gürel, Zeki, "Makedonya'da Türkoloji Bölümünün Kırkıncı Yıl Dönümü", *I. Uluslararası Türklerin Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyum Bildiri Kitabı,* Ankara 2017.

Demir, Hakan, "Federalizm–Üniterizm İkileminde Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nda Siyasal Yaşam (1918-1929)", *Trakya Üniversitesi Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, Edirne 2013.

Demir, Hakan, "Yugoslavya Krallığı Siyasal Yaşamında Hırvat Sorunu (1929-1941)", *Trakya Üniversitesi Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi,* Cilt: 6, Sayı: 1, Edirne 2017.

Derviş, Fetnan, "Yugoslavya Krallığı'nda Müslümanların Statüsü ve İlköğretim Hakları", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi,* Cilt: 4, Sayı: 8, 2014.

Durmaz, Mustafa, "Makedonya Sorunu ve Yunanistan'ın İsim Uyuşmazlığı", *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, Cilt: 2, Sayı: 3, İstanbul 2015.

Eltut, Nükhet, "1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı ve İki Ülke Açısından Önemi", *38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi) Bildiriler*, Sayı 38, Ankara 2009.

Emgili, Fahriye, "Osmanlı'nın Son Döneminde Makedonya ve Müslümanlar", *Tarih Boyunca Türk Makedon İlişkileri*, Genelkurmay Personel Daire Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2016.

Emgili, Fahriye, "Tito Yugoslavyası'nda Türkler ve Arnavutlar", *Hikmet İlmi Araştırma Dergisi*, Sayı:18, Gostivar 2011.

Emin, Emin, *Balkanlar'da Ortak Bir Geleceğin Mimarı Olarak Eğitim,* İNSAMER, 2018.

Emin, Nedim *Makedonya Siyasetini Anlama Kılavuzu*, 1. Baskı, SETA Yayınları, İstanbul 2014.

Engüllü, Suat, "Balkan Savaşlarından Günümüze Kadar Makedonya'da Yaşayan Türklerin Toplumsal, Ekonomik, Kültür-Eğitim Durumu ve Göçler", *Makedonya'da Rumeli Türkleri'nin Tarih ve Kültürleri Panelleri ve Konferansı (Mayıs, Aralık 1995 ve Mayıs 1996),* İzmir MAK-GÖÇ, İzmir, 1996.

Erdem, Eren, *Balkanizasyon, Çözülme ve Matruşka Devletler,* Ankara 2016.

Eroğlu, Hamza, *Türk İnkılap Tarihi*, Savaş Yayınları, Ankara 1990.

Geray, Cevat, "Türkiye'de Göçmen Hareketleri ve Göçmenlerin Yerleştirilmesi", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: III/4, 1970.

Göral, Emirhan, "Değişen Uluslararası Sistemde Türkiye'nin Balkan Politikasının Türkiye – AB İlişkilerine Etkisi", *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 2, 2013.

Gözenç, Selami, *Avrupa Ülkeler Coğrafyası,* Çantay Kitapevi, İstanbul 1995.

Gülboy, G. Pınar, "Makedonya'da Arnavut–Makedon Çatışması ve Ohrid Anlaşması" *Türkiye–Makedonya İlişkileri,* Editör: Yeliz Okay–Tuncay Babalı, İstanbul 2012.

Güveloğlu, Gülşah Kurt, "Marsilya Suikasti (Yugoslavya Kralı Aleksander'in Öldürülmesi) ve Türkiye'deki Yankıları - 9 Ekim 1934", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 34/ Sayı: 57, Ankara 2015.

Güveloğlu, Gülşah Kurt, "SHS ve Yugoslavya Krallığı'nın Türkiye ile Diplomatik İlişkileri (1923-1938)", *Türkiye Sırbistan İlişkileri*, Editör: Tuncay Babalı, Yeliz Okay, Doğu Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul 2012.

Hajdari, Sevgi Altundal, *Makedonya Müslümanları*, (İHH) İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı, Kasım 2014.

Halaçoğlu, Ahmet, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913),* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995.

İbrahim, Nazim, "Makedonya Üsküp Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Tarihçesi", *Hikmet Uluslararası Hakemli İlmi Araştırma Dergisi*, Sayı: 21, Gostivar 2014.

İbrahimov, Osman, *Tuna Vilayet Gazetesi (1865-1866),* (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006.

İbraimi, Ebrar, *Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve Makedonya'daki Azınlık Durumu*, (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012.

İslam, Ayşenur, "Balkanlarda Türkçe Basın Hakkında Bir Değerlendirme", *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 19, 2001.

Janev, Metodi Hadzi, "1991'den Günümüze Uzanan Süreçte Savunma Alanındaki İşbirliği Başta Olmak Üzere Türkiye ile Makedonya Arasındaki İlişkilere Bakış", *Tarih Boyunca Türk-Makedon İlişkiler,* Cilt: 2, Genalkurmay Personel Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2016.

Jelavich, Barbara, *Balkan Tarihi I, 18. ve 19. Yüzyıllar*, Çeviren: İhsan Durdu, Gülçin Tunalı, Haşim Koç, Küre Yayınları, İstanbul 2009.

Judah, Tim, *Kosovo What Everyone Needs to Now*, New York 2008.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, Cilt: 7, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003.

Karamahmut, Rifat, *Makedonya Müslüman Azınlıkları Dini Kurumları ve Çağdaş Sorunları*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006.

Karpat, Kemal, "Balkanlar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 5, İstanbul, 1992.

Kaya, Fahri, *Gün Bugündür,* Yeni Balkan Yayınevi, Üsküp 2009.

Kenar, Nesrin, *Yugoslavya Sorununun Ulusal ve Uluslararası Boyutu*, Palme Yayıncılık, Ankara 2005.

Kızılçaoğlu, Alaattin, *Makedonya Coğrafyası,* Aktüel Yayınları, Ankara 2014.

Kiel, Machiel, "Niş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 33, İstanbul, 2007.

Kodal, Tahir, "Makedonya'nın Bağımsızlığını Kazanması ve Türkiye", *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* Cilt: XIV, Sayı: 29, İzmir 2014.

Kozak, Erol, *Bir Sosyal Siyaset Müessesi Olarak Vakıf*, Akabe Yayınları, İstanbul 1985.

Kurat, Akdes Nimet, *Peçenek Tarihi*, Devlet Basımevi, İstanbul, 1937.

Kut, Şule, *Balkanlarda Kimlik ve Egemenlik,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2005.

Küçük, Cevdet, "Balkan Savaşı", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt: 5, İstanbul 1992.

Mandacı, Nazif, "Makedonya", *Çağdaş Balkan Siyaseti,* Editör: Murat Necip Arman-Nazif Mandacı, İkinci Baskı, Ankara 2014.

Makedonya Türkiye Ticaret Odası, *MATTO Makedonya Raporu 2016*, 2016.

Noel, Malcom, *Bosna'nın Kısa Tarihi*, Çeviren: Aşkım Karadağlı, İstanbul 1999.

Nuredin, Adulmecit, *Balkanlar'dan Türkiye'ye Göç ve Etkileri*, Çağla Yayınları, Ankara 2011.

Nuredin, Abdulmecit, "Dünden Bugüne Makedonya Türkleri", *Hikmet İlmi Araştırma Dergisi,* Sayı 11, 2008.

Nuredin, Abdülmecit, *Osmanlı Sonrası Makedonya,* MATÜSİTEB Yayınları, Üsküp 2008.

Nureski, Djuneis, "Osmanlı'dan Günümüze Makedonya'daki Türk Kültürü ve Makedonya'nın Türk Kültür Tarihindeki Yeri ve Önemi", *Avrasya Etüdleri,* T.C Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) Yayınları, Sayı 50 (2016/2), Ankara 2016.

Oktay, Emel Osmançavuşoğlu, "Çözülemeyen Düğüm Makedonya Sorunu ve Makedonya Türkleri", *Balkan Türkleri Balkanlar'da Türk Varlığı*, Derleyen: Erhan Türbedar, ASAM Yayınları, Ankara 2003.

Oran, Baskın, "Balkan Türkleri Üzerine İncelemeler", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,* Cilt: 48, Sayı: 1, 1992.

Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *Bosna-Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919),* Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Yayın Nu: 7, Ankara 1992.

Özçelik, Mevlüt, "Yugoslavya Krallığı'nın Yıkılmasında İç ve Dış Siyasetin Etkisi", *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1, 2018.

Özgen, Cenk "Balkanlar'da Güvenliğe Yönelik Bir Tehdit: Yunanistan-Makedonya Anlaşmazlığı", *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 25, 2013.

Özgür, Nurcan Baklacıoğlu, *Dış Politika ve Göç: Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerde Arnavutlar (1920-1990)*, İstanbul 2010.

Özkan, Ayşe, *Bağımsızlıktan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'na Sırplar (1878-1918),* IQ Yayınları, İstanbul 2013.

Özkan, Ayşe, "I. Dünya Savaşı'nda Sırbistan'ın Müslümanlara Karşı Tutumu", *Gazi Akademik Bakış Dergisi,* Cilt: 7, Sayı: 14, 2014.

Özlem, Kader, "Makedonya Türklerinin Siyasi Durumuna İlişkin Bir Değerlendirme", *Ekoavrasya Ekonomik İlişkiler Derneği*, 2015.

Özlem, Kader, *Türkiye'nin Balkan Türkleri Politikası (1991-2014)*, Bursa 2016.

Rahman, Reyhan, *Makedonya'da Türk Azınlık ve Makedonya-Türkiye İlişkileri*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012.

Robins, Philip, *Suits and Uniforms: Turkish Foreing Policy since the Cold War*, London 2003.

Sipahioğlu, Bahtiyar, "Kosova'nın Dünü, Bugünü ve Yarını", *Evlad-ı Fatihan Aylık Kültür ve Haber Dergisi*, Sayı: 41, Bursa 2002.

Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, "Türkiye Balkan Ülkeleri İlişkileri", *2015'te Türkiye,* 2015.

Sükan, Özer, *21. Yüzyıl Başlarında Balkanlar ve Türkiye*, İstanbul 2001.

Tekin, Cemile, "Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerin Nedenleri (1950-1958)", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 39, 2018.

Todorova, Maria, *Balkanları Tahayyül Etmek,* Çeviren: Dilek Şendil, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.

Tokgöz, İffet Aksoy–Hasan, Elvin, "Makedonya ve Türkiye Sınıf Öğretmeni Yetiştirme Programlarının Karşılaştırılması", *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi,* Sayı: 9, 2017.

Turan, Ömer, "Balkan Türklerinin Dini Meseleleri", *Türk Dünyasının Dini Meseleleri*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1998.

Turan, Ömer, "Makedonya'da Türk Varlığı ve Kültürü", *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 3, 1996.

Türk, Fahri - Giesel, Christoph, "Makedonya Türkleri ve Türkçe", *Balkanlarda Yaşayan Türk Azınlıkları ve Türkçeye Yönelik Dil Politikaları,* Derleyen: Fahri Türk, Astana Yayınları, Ankara 2016

Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı, *TİKA Faaliyet Raporu 2007*, 2008.

Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı, *TİKA Faaliyet Raporu 2017,* 2017.

Ural, Selçuk, "Balkanlarda Aşırı Milliyetçiliğin Gölgesinde Kosova ve Bağımsızlık", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, Ankara 2014.

Ural, Selçuk, "Tarihi Perspektif Işığında Makedonya'da Türklerin Gündelik Yaşamı", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: 14, Sayı: 1, 2016.

Yakıcı, Levent, - Özlü, Zeynel, "İngiliz Arşiv Belgelerine Göre 1912-1913 Tarihli Balkan Savaşları Öncesinde Balkanlarda Uluslararası Nüfuz Mücadelesine Bir Bakış", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Gaziantep,* Cilt: 17, Sayı: 2, Gaziantep 2018.

Yunus Emre Enstitüsü, *Yunus Emre Bülteni 2010*, 2010.

Yücelden, Şerafettin, "Yugoslavya'dan Sessiz Türk Göçü", *Türk Dünyası Dergisi*, Sayı: 11, 1968.

İNTERNET KAYNAKLARI

ABD Dışişleri Bakanlığı, https://www.state.gov/documents/organization /171707.pdf, (15.08.2018).

Akademik, https://akademik.mk/26-godini-od-donesuvaneto-na-prvata-deklaratsija-za -suverenost-kako-osnova-za-donesuvane-na-ustavot-na-rm/, (25.01.2017).

Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/makedonyada -arnavutcanin –resmi – dil-olmasi-meclisten-gecti/1028619, (23.01.2018).

Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/makedonyada-anayasa-mahkemesine -turk-uye/369416, 08.05.2018.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Web Sayfası, https://www.osce.org /skopje /100622?download=true, (25.01.2017)

Avrupa Komisyonu Web Sayfası, http://europa.eu/rapid/press-release _MEMO-13-890_en.htm, (10.10.2018).

BBC, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44477691/17 Haziran 2018, (10.01.2019).

BBC, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45650598/ 1.10.2018., (10.01.2019).

BBC, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/05/150510_makedonya, (17.12.2018).

Biçer, Esra,- Doğru, Büşra, "Kuruluşundan Beri Makedonya-Türkiye İlişkileri". TUİÇ Akademi, http://www.tuicakademi.org/kurulusundan-beri-turkiye-makedonyailiskileri/, (07.03.2017).

BİLGESAM Web Sayfası, http://www.bilgesam.org/incele/138/-turkiye-makedonya -iliskileri/#.XB-KVtIzZdg, (23.12.2018).

Diyar-ı Türk, http://diyariturk.com/index.php/2016/12/19/makedonya-turklerinin- yeni -doktoru/, (30.09.2018).

Dünya Bülteni Web Sayfası, https://www.dunyabulteni.net/Dunyanin-bir-ucu/uskup

-turk-tiyatrosu-66-yasinda -h354001.html, (11.02.2018).

http://www.maps-of-europe.net/maps-of-macedonia/, (09.04.2017)

İnsani ve Sosyal Araştırma Merkezi Web Sayfası, https://insamer.com/rsm/icerik /dosya/dosya_1569.pdf., (27.01.2018).

Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Meclis Web Sayfası, https://www.sobranie.mk/ WBStorage/Files/priznavanje.pdf, (25.01.2017).

Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Meclis Web Sayfası, https://www.sobranie.mk/ WBStorage/Files/suverenost.pdf, (25.01.2017).

Kuzey Makedonya Dini Cemaatlerle ve Dini Gruplarla İlişkiler Komisyonu Web Sayfası, http://www.kovz.gov.mk/?ItemID=27C8DCB28B4E9C4AAFC8CD900BF4C310, (02.11.2018).

Kuzey Makedonya Dini Cemaatlerle ve Dini Gruplarla İlişkiler Komisyonu Web Sayfası, http://www.kovz.gov.mk/?ItemID=F804229B0C39764FA57C34315B8CFFEF, (13.11.2018).

Makedonya Dışişleri Bakanlığı Web Sayfası, http://www.mfa.gov.mk/ index . php ? option =com_content&view=article&id=112:eu-clenstvo&catid= 79 & Itemid = 391 & lang=mk, (26.11.2018).

Makedonya İslam Birliği İslami Bilimler Fakültesi Resmi Web Sitesi, http: // www.fshi.edu.mk/, (19.01.2017).

Makedonya İslam Birliği Sitesi, http://bfi.mk/en/, (19.01.2017).

Makedonya Türk Demokratik Partisi Resmi web sitesi, *Tarihçe,* http://tdp.org.mk /index.php /parti/tarihce.html, (30.09.2018).

Makedonya Türk Sivil Toplum Teşkilatları Birliği, http://matusiteb.org.mk/tarihce/, (16.01.2017).

Makedonya Türk Tiyatrosu Web Sayfası, http://www.turktiyatrosu.mk/tr/mll-kurum -trk-tyatrosunun-kurulu-tarhes, (11.02.2018).

Orha Ajans, https://orhaajans.com/merkez-jupada-turkce-egitim/, (08.01.2018).

Özkan, Abdullah, "21.Yüzyılın Stratejik Vizyonu Kamu Diplomasisi ve Türkiye'nin Kamu Diplomasisi İmkanları", http://www.tasam.org/Files/PDF/Raporlar/STR70 _21._Yuzyilin _Stratejik_Vizyonu.pdf, (30.12.2018).

SDSM Resmi web sayfası, http://www.sdsm.org.mk/SDSM-za-Makedonija.aspx, (02.10.2018).

TBMM, www.tbmm.gov.tr/develop/owa/baskan_aciklama_gunluk.aciklama?p1= 76724 (17.12.2018).

T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, https://www.ab.gov.tr/ makedonya_ 267.html, (26.11.2018).

T.C. Dışişleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/aralik.tr.mfa, (17.12.2018).

T.C. Dışişleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-birlesmis-milletler_- guvenlik- konseyi-adayligi.tr.mfa, (17.12.2018).

T.C. Dışişleri Bakanlığı, http://ua.mfa.gov.tr/, (09.04.2017).

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığ, http://basin.kulturturizm.gov.tr/ TR-177007 / bakan – avci-makedon-bakan-ilyas-ile-gorustu.html, (01.10.2018).

T.C. Ticaret Bakanlığı Web Sayfası, https://www.ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/avrupa/ makedonya/ ulke-profili/ genel-ekonomik-durum, (14.04.2018).

T.C. Üsküp Büyükelçilik, http://uskup.be.mfa.gov.tr/Mission/ShowSpeech/ 1644, (23.12.2018).

T.C. Üsküp Büyükelçilik, http://uskup.be.mfa.gov.tr/Mission/ ShowInfoNote /167382, (17.12.2018).

THP Resmi Web Sayfası, http://www.turkhareketpartisi.org/v3/index.php/hakkinda, (02.10.2018).

TİKA, https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_makedonya_da_tarihi_harabati_baba_ tekkesi_ni_restore_edecek- 43665, (30.12.2018).

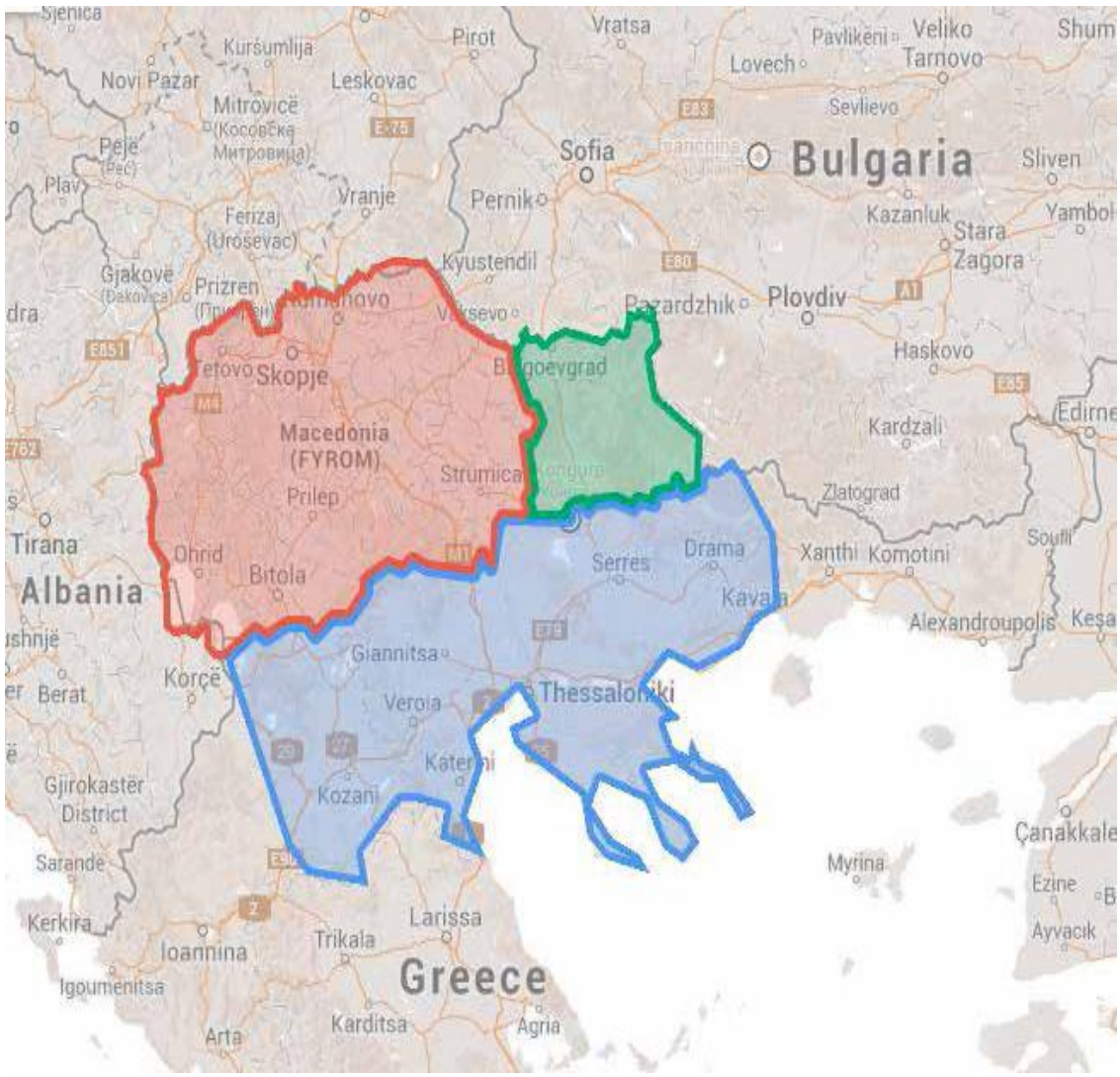
TİKA, https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_makedonya_da_489_projeyi_hayata _ gecirdi- 20927, (02.11.2018).

Time Balkan, http://timebalkan.com/makedonya-turkiyede- en-fazla-burslu- ogrencisi -olan-ulkelerin-basinda-geliyor/, (26.12.2018).

Time Türk, https://www.timeturk.com/tr/2012/01/28/muslumanlarla-alay-edilen -vevcani-karnavali-protesto-edildi.html, (18.11:2018).

EKLER

Ek-1: Tarihi Makedonya Haritası[237]

[237] Durmaz, Mustafa, "Makedonya Sorunu ve Yunanistan'ın İsim Uyuşmazlığı", *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, Cilt 2, Sayı 3, İstanbul 2015. s.62.

Ek-2: Makedonya Cumhuriyeti Haritası [238]

[238] http://www.maps-of-europe.net/maps-of-macedonia/, (09.04.2017)

Ek-3: 25 Ocak 1991 Tarihli Egemenlik Bildirgesi[239]

Собранието на Социјалистичка Република Македонија врз основа на член 318 од Уставот на СРМ, а во согласност со Меѓународниот пакт за граѓански и политички права, на седницата одржана на 25 јануари 1991 година, донесе

Д Е К Л А Р А Ц И Ј А

за сувереност на Социјалистичка Република Македонија

Член 1

Со оваа декларација се изразува суверенота на Социјалистичка Република Македонија согласно со уставните определби за независност и територијален интегритет на македонската држава, како и правото на македонскиот народ на самоопределување, вклучувајќи го и правото на отцепување.

Член 2

Политичкиот, стопанскиот и правниот систем на Социјалистичка Република Македонија се темелат на Уставот на СРМ и републичките закони, а во согласност и со определбите изразени во оваа декларација.

Уставот на СФРЈ, сојузните закони и другите сојузни прописи и општи акти ќе се применуваат на територијата на Социјалистичка Република Македонија, доколку не се во спротивност на Уставот на СРМ, републичките закони и одлуките на Собранието со кои се остварува суверенота на СРМ.

Член 3

Изразувајќи ја суверенота на Социјалистичка Република Македонија, Собранието на СРМ ќе донесе нов устав со кој, покрај другото, ќе се определи општественото уредување и идните симболи на државноста на Македонија.

Член 4

Социјалистичка Република Македонија како суверена држава самостојно одлучува за идните односи со државите на другите народи на Југославија, во согласност со своите интереси, по мирен и демократски пат.

Член 5

Оваа декларација, Уставот на СРМ, републичките закони и другите прописи и општи акти се основа за одлучување и дејствување како на републичките органи и организации, така и на сојузните органи и организации на територијата на Социјалистичка Република Македонија.

мл

[239] Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Meclisi Web Sayfası, https://www.sobranie.mk/WBStorage/Files/suverenost.pdf, (25.01.2017).

Член 6

Собранието на СРМ и надлежните органи на Републиката, до донесувањето на новиот устав, можат и самостојно да преземаат мерки за заштита и унапредување на положбата и правата на деловите на македонскиот народ кои како национално малцинство живеат во соседните земји, за Македонците во другите земји, за иселениците од Македонија и за граѓаните на привремена работа во странство.

Член 7

Доколку спогодбено и демократски не се разрешуваат меѓусебните односи на суверените републики во СФРЈ или тоа се врши на начин на кој суверенота на Републиката се загрозува, Собранието на СРМ ќе донесе уставен закон со кој ќе ги утврди другите прашања од уставно-правен карактер со кои СРМ како самостојна и независна држава ќе го преземе извршувањето на суверените права што ги остварувала преку органите на СФРЈ и ќе го утврди начинот на спогодување со другите републики за правното наследство на СФРЈ и за меѓусебните односи, според начелата на меѓународното јавно право.

Член 8

Оваа декларација влегува во сила со денот на донесувањето, а ќе се објави во "Службен весник на Социјалистичка Република Македонија".

СОБРАНИЕ НА СОЦИЈАЛИСТИЧКА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Број 08-220/1
25 јануари 1991 година
Скопје

ПРЕТСЕДАТЕЛ
НА СОБРАНИЕТО НА СРМ,
Стојан Андов

мл

Ek-4: Makedonya Meclisi[240]

[240] Akademik, https://akademik.mk/26-godini-od-donesuvaneto-na-prvata-deklaratsija-za- suverenost - kako-osnova-za-donesuvane-na-ustavot-na-rm/, (25.01.2017)

Ek-5: 19 Aralık 1991 Tarihli Bağımsızlık Bildirisi[241]

Собранието на Република Македонија, врз основа на член 68 од Уставот на Република Македонија, расправајќи по Декларацијата за Југославија и Декларацијата за насоките за признавање на нови држави во Источна Европа и во Советскиот Сојуз, донесени од Советот на министрите на Европската заедница на 17 декември 1991 година во Брисел, а тргнувајќи од принципите на Повелбата на ООН, Завршниот акт на КЕБС во Хелсинки и Парискатa повелба, на седницата одржана на 19 декември 1991 година, донесе

Д Е К Л А Р А Ц И Ј А

за меѓународно признавање на Република Македонија како суверена и независна држава

1. Република Македонија како суверена и независна држава бара да биде меѓународно призната.

2. Република Македонија ги прифаќа критериумите и ги исполнува условите донесени од страна на Советот на министрите на Европската заедница на 17 декември 1991 година во Брисел.

3. Република Македонија го прифаќа Нацртот на документот на Конференцијата за Југославија во Хаг.

Таа го поддржува продолжувањето на Конференцијата за Југославија во Хаг и ќе учествува, како и досега, на конструктивен начин во нејзината работа, со цел да се постигне дефинитивно решение за југословенската криза на мирен и демократски начин.

Истовремено, Република Македонија ги поддржува досегашните напори на Европската заедница на тој план и ја изразува својата готовност и натаму активно да учествува во нив.

4. Република Македонија ги поздравува и во целост ги поддржува напорите на ООН преку генералниот секретар и Советот за безбедност за мирен расплет на југословенската криза, вклучувајќи го и упатувањето на мировни сили на ОН.

Собранието на Република Македонија го повикува претседателот на Републиката и ја задолжува Владата, во согласност со нивните уставни овластувања, да ги преземат сите мерки и активности што произлегуваат од оваа декларација.

5. Оваа декларација да се објави во "Службен весник на Република Македонија".

СОБРАНИЕ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Број 08-5099
19 декември 1991 година
Скопје

ПРЕТСЕДАТЕЛ
НА СОБРАНИЕТО НА РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА,
Стојан Андов

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА * Собрание на Република Македонија * СКОПЈЕ

мл

[241] Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Meclisi Web Sayfası, https://www.sobranie.mk/WBStorage /Files /priznavanje.pdf, (25.01.2017).

Ek-6: Türkiye–Makedonya Arasında İmzalanan Protokol, Anlaşma ve İşbirlikleri [242]

1-Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti Arasında Kültür Alanında İşbirliği Protokolü

Türü: İki Taraflı
Tipi: Protokol
Konuları: Eğitim, Bilim, Kültür, Sanat ve Spor
Taraf Devletler (Ülke veya Uluslararası Kuruluşlar): Makedonya
Dili: Türkçe, Makedonca
İmza Yerleri ve Tarihleri: Ankara ()
Yürürlülük Süresi: Protokol, 5 yıl süreyle yürürlükte kalacaktır.
Diğer Bilgiler: Tarafların Protokol'ün kendi mevzuatları uyarınca yürürlüğe girdiğini diğer tarafa diplomatik yolla bildirdikleri tarihten itibaren yürürürlüğe girer.
Onaylama Kararnamesi
Sayısı: 1994/5765
Resmi Gazete Tarihi: 13.07.1994
Resmi Gazete Sayısı: 21989
Düstur Kaydı: V (33) 1436
Fesihe İlişkin Kararname
Metni: Taraflardan biri, bu 5 yıllık sürenin sona ermesine 4 ay kala diğer Tarafa diplomatik yolla yazılı bildirimde bulunmak suretiyle Protokol'ü feshetmediği takdirde, Protokol 5 yıl süreyle yenilenmiş olacaktır.

[242]T.C. Dışişleri Bakanlığı, http://ua.mfa.gov.tr/ (09.04.2017)

2-Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti Arasında Gelir ve Servet Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması

Türü: İki Taraflı
Tipi: Anlaşma
Konuları: Vergilendirme
Taraf Devletler (Ülke veya Uluslararası Kuruluşlar): Makedonya
Dili: İngilizce, Türkçe, Makedonca
İmza Yerleri ve Tarihleri: Ankara ()
Yürürlülüğe Giriş Tarihi: 28.11.1996
Yürürlülük Süresi: Anlaşma, bir Akit Devlet tarafından feshedilinceye kadar yürürlükte kalacaktır.
Diğer Bilgiler: *Yürürlüğe giriş bilgisi ve vergiler açısından yürürlüğe girdiği tarih (01.01.1997) Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı web sitesinden alınmıştır.
Uygun Bulma Kanunu
Sayısı: 4156
Resmi Gazete Tarihi: 31.07.1996
Resmi Gazete Sayısı: 22713
Düstur Kaydı: V (35) 103
Onaylama Kararnamesi
Tarihi: 09.03.1996
Sayısı: 1996/8549
Resmi Gazete Tarihi: 10.07.1996
Resmi Gazete Sayısı: 22780
Düstur Kaydı: V (36) 374
Fesihe İlişkin Kararname
Metni: . Akit Devletlerden her biri Anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren beş yıllık dönemden sonraki herhangi bir takvim yılının bitiminden en az altı ay önce diplomatik kanallardan yazılı fesih ihbarnamesi vermek suretiyle bu Anlaşmayı feshedebilirler.

3-Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Birbirlerinin Başkentlerinde Diplomatik Temsilciliklerin Yerleşimleri Amacıyla Arsa Takası Hakkında Protokol

Türü: İki Taraflı
Tipi: Protokol
Konuları: Diplomasi, İşbirliği ve Konsolosluk İlişkileri
Taraf Devletler (Ülke veya Uluslararası Kuruluşlar): Makedonya
Dili: İngilizce, Türkçe, Makedonca
İmza Yerleri ve Tarihleri: Ankara ()
Diğer Bilgiler: Protokol, Tarafların yetkili makamlarınca onaylanmasından ve onay belgelerinin değişiminden itibaren yürürlüğe girecektir.
Onaylama Kararnamesi
Sayısı: 1997/9162
Resmi Gazete Tarihi: 05.01.1997
Resmi Gazete Sayısı: 22976
Düstur Kaydı: V (36) 1108

4-Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti Arasında İmzalanan Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşma

Türü: İki Taraflı
Tipi: Anlaşma
Konuları: Yabancı Yatırımlar
Taraf Devletler (Ülke veya Uluslararası Kuruluşlar): Makedonya
Dili: İngilizce, Türkçe, Makedonca
İmza Yerleri ve Tarihleri: Üsküp ()
Yürürlülük Süresi: Anlaşma on yıllık bir dönem için yürürlükte kalacaktır.
Diğer Bilgiler: Anlaşma, onay belgelerinin teatisinin tamamlandığı tarihte yürürlüğe girecektir.

Uygun Bulma Kanunu

Tarihi: 04.04.1997

Sayısı: 4246

Resmi Gazete Tarihi: 10.04.1997

Resmi Gazete Sayısı: 22960

Düstur Kaydı: V (36) 147

Onaylama Kararnamesi

Tarihi: 06.02.1997

Sayısı: 1997/9538

Resmi Gazete Tarihi: 07.07.1997

Resmi Gazete Sayısı: 23042

Düstur Kaydı: V (36) 1547

5-Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Hava Taşımacılığı Anlaşması

Türü: İki Taraflı

Tipi: Anlaşma

Konuları: Hava ve Uzay

Taraf Devletler (Ülke veya Uluslararası Kuruluşlar): Makedonya

Dili: İngilizce

İmza Yerleri ve Tarihleri: Üsküp (12.09.1994)

Diğer Bilgiler: Anlaşma, her Akit Tarafın Anayasal hükümlerinin ifasından sonra, bu mealdeki diplomatik Notalarının teati edildikleri tarihte yürürlüğe girecektir.

Uygun Bulma Kanunu

Sayısı: 4285

Resmi Gazete Tarihi: 26.07.1997

Resmi Gazete Sayısı: 23061

Düstur Kaydı: V (36) 184

Onaylama Kararnamesi

Sayısı: 1997/9874

Resmi Gazete Tarihi: 09.08.1997
Resmi Gazete Sayısı: 23104
Düstur Kaydı: V (36) 2430

6-Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti Arasında Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Antlaşması

Türü: İki Taraflı
Tipi: Antlaşma
Konuları: Dostluk, Siyasal İşbirliği, İttifak ve Tarafsızlık
Taraf Devletler (Ülke veya Uluslararası Kuruluşlar): Makedonya
Dili: Türkçe, Makedonca
İmza Yerleri ve Tarihleri: Üsküp ()
Yürürlülük Süresi: Antlaşma 20 yıl yürürlükte kalacaktır.
Diğer Bilgiler: Antlaşma onaya tabidir. Onay belgelerinin teati edildiği tarihten 30 gün sonra yürürlüğe girecektir.
Uygun Bulma Kanunu
Tarihi: 06.11.1997
Sayısı: 4269
Resmi Gazete Tarihi: 14.06.1997
Resmi Gazete Sayısı: 23019
Onaylama Kararnamesi
Tarihi: 08.05.1997
Sayısı: 1997/9722
Resmi Gazete Tarihi: 08.12.1997
Resmi Gazete Sayısı: 23078
Fesihe İlişkin Kararname
Metni: Taraflardan birinin yürürlük süresinin dolmasından bir yıl önce yazılı olarak feshi ihbarda bulunmaması halinde Antlaşma beşer yıllık sürelerle yürürlükte kalmaya devam edecektir.

7-Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti Heyetleri Arasında Yapılan Kara Ulaştırması Karma Komisyon Toplantısı Protokolü

Türü: İki Taraflı
Tipi: Protokol
Konuları: Ulaştırma
Taraf Devletler (Ülke veya Uluslararası Kuruluşlar): Makedonya
Dili: Türkçe, Makedonca
İmza Yerleri ve Tarihleri: Üsküp ()
Diğer Bilgiler: Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti arasında mevcut 27 Nisan 1995 tarihli Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşması uyarınca, Kara Ulaştırması Karma Komisyon toplantısı iki ülke heyetleri arasında 29-30 Mayıs 1997 tarihlerinde Üsküp'de yapılmıştır.
Onaylama Kararnamesi
Tarihi: 08.05.1997
Sayısı: 1997/9719
Resmi Gazete Tarihi: 08.12.1997
Resmi Gazete Sayısı: 23078
Düstur Kaydı: V (36) 1856

8-Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Gümrük İdarelerinin Karşılıklı Yardımlaşmasına İlişkin Anlaşma

Türü: İki Taraflı
Tipi: Anlaşma
Konuları: Gümrük, Ticaret, Ekonomik, Teknik İşbirliği ve Teknik Yardım
Taraf Devletler (Ülke veya Uluslararası Kuruluşlar): Makedonya
Dili: İngilizce, Türkçe, Makedonca
İmza Yerleri ve Tarihleri: Ankara (05.09.1997)
Yürürlülük Süresi: Anlaşma sınırsız bir süre ile yürürlükte kalacaktır.

Diğer Bilgiler: Anlaşma, tarafların bu Anlaşmanın yürürlüğe girmesi için gerekli ulusal formalitelerin tamamlanmış olduğunu birbirlerine diplomatik yollarla bildirdikleri notaların teatisini izleyen otuzuncu gün yürürlüğe girer.

Onaylama Kararnamesi

Sayısı: 1997/9852

Resmi Gazete Tarihi: 09.02.1997

Resmi Gazete Sayısı: 23098

Düstur Kaydı: V (36) 2387

Fesihe İlişkin Kararname

Metni: Taraflardan birinin, Anlaşmayı sona erdirmek istediğini diplomatik yollarla yazılı olarak diğer tarafa bildireceği tarihten üç ay sonra yürürlükten kalkar.

9-Makedonya Cumhuriyeti ile Türkiye Arasında İmzalanan İstatistik Alanında İşbirliği Protokolü

Türü: İki Taraflı

Tipi: Protokol

Konuları: Gümrük, Ticaret, Ekonomik, Teknik İşbirliği ve Teknik Yardım

Taraf Devletler (Ülke veya Uluslararası Kuruluşlar): Makedonya

Dili: İngilizce, Türkçe, Makedonca

İmza Yerleri ve Tarihleri: ()

Yürürlülüğe Giriş Tarihi: 25.12.1997

Onaylama Kararnamesi

Sayısı: 1998/10843

Resmi Gazete Tarihi: 18.04.1998

Resmi Gazete Sayısı: 23317

Düstur Kaydı: V (37) 2264

10-Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Bitki Koruma ve Karantina Alanında İşbirliği Anlaşması

Türü: İki Taraflı
Tipi: Anlaşma
Konuları: Tarım ve Hayvancılık
Taraf Devletler (Ülke veya Uluslararası Kuruluşlar): Makedonya
Dili: İngilizce, Türkçe, Makedonca
İmza Yerleri ve Tarihleri: Üsküp (10.02.1998)
Yürürlülük Süresi: Anlaşma 5 yıllık bir süre için akdedilmiştir.
Onaylama Kararnamesi
Tarihi: 11.02.1998
Sayısı: 1998/11968
Resmi Gazete Tarihi: 12.05.1998
Resmi Gazete Sayısı: 23544
Düstur Kaydı: V (38) 444
Fesihe İlişkin Kararname
Metni: Akit Taraflardan biri, anlaşma bitiminden 3 ay önce onu iptal ettiğini diplomatik kanallarla beyan etmezse gelecek 5 yıl için de devam eder.

11-Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Hayvan Sağlığı Alanındaki İşbirliği Anlaşması

Türü: İki Taraflı
Tipi: Anlaşma
Konuları: Tarım ve Hayvancılık
Taraf Devletler (Ülke veya Uluslararası Kuruluşlar): Makedonya
Dili: İngilizce, Türkçe, Makedonca
İmza Yerleri ve Tarihleri: Üsküp (10.02.1998)
Yürürlülük Süresi: Anlaşma bir yıl süreyle yürürlükte kalacaktır.

Diğer Bilgiler: Anlaşma her iki ülkenin Anayasal hükümlerine uygun olarak onaya sunulacak ve Anlaşmanın geçerliliği ile ilgili işlemlerin tamamlandığının yazıyla bildirilmesinden sonra 60 gün içerisinde geçerlik kazanacaktır.

Onaylama Kararnamesi

Tarihi: 11.02.1998

Sayısı: 1998/11969

Resmi Gazete Tarihi: 12.06.1998

Resmi Gazete Sayısı: 23545

Düstur Kaydı: V (38) 448

Fesihe İlişkin Kararname

Metni: Akit Taraflardan biri, sona erme süresinden iki ay önce Anlaşmayı feshetmek istediğini diğer Tarafa yazıyla diplomatik yoldan bildirmediği takdirde, bir yıllık sürelerle kendiliğinden yenilenerek devam edecektir.

12-Türkiye Cumhuriyeti'nde ve Makedonya Cumhuriyeti'nde Verilen Öğrenim Belgesi, Diploma, Ön Lisans, Lisans, Yüksek Lisans ve Doktora Diplomalarının Denkliğine İlişkin Anlaşma

Türü: İki Taraflı

Tipi: Anlaşma

Konuları: Eğitim, Bilim, Kültür, Sanat ve Spor

Taraf Devletler (Ülke veya Uluslararası Kuruluşlar): Makedonya

Dili: Türkçe, Makedonca

İmza Yerleri ve Tarihleri: Üsküp (07.06.1998)

Yürürlülük Süresi: Anlaşma sınırsız bir süre için geçerli olacaktır.

Diğer Bilgiler: Anlaşma, tarafların bu Anlaşma'nın yürürlüğe girmesi için gerekli ulusal formalitelerin tamamlanmış olduğunu birbirlerine diplomatik yollarla bildirdikleri son notanın alındığı tarihte yürürlüğe girecektir.

Onaylama Kararnamesi

Tarihi: 08.12.1998

Sayısı: 1998/11600

Resmi Gazete Tarihi: 09.12.1998

Resmi Gazete Sayısı: 23461

Düstur Kaydı: V (37) 2996

Fesihe İlişkin Kararname

Metni: Taraflardan her biri bu Anlaşma'yı diplomatik kanaldan yazılı olarak feshedebilir. Bu durumda Anlaşma, feshi bildirilen belgenin kabulünden itibaren 6 ay süreyle uygulanabilecektir.

Fesihe İlişkin Kararname

Metni: Taraflardan her biri yazılı olarak diğer Tarafa bir yıl öncesinden fesh ihbarda bulunarak, Anlaşmayı ilk on yıllık dönemin sonunda veya bundan sonra her an sona erdirilebilir.

Fesih durumu; 6 Temmuz 1998 tarihide Üsküp'te imzalanan ve 8/12/1998 tarihli ve 98/11600 sayılı Kararname ile onaylanan "Türkiye Cumhuriyeti'nde ve Makedonya Cumhuriyeti'nde verilen öğrenim belgesi, diploma, ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora diplomalarının denkliğine ilişkin anlaşma'nın 11 Şubat 2017 tarihi itibariyle feshedilmesi; Dışişleri bakanlığının 22/11/2016 tarihli ve 11494949 sayılı yazısı üzerine 31/5/1963 tarihli ve 244 sayılı kanunun 3. maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 12/12/2016 tarihinde kararlaştırılmıştır.”

13-Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti Arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması

Türü: İki Taraflı

Tipi: Anlaşma

Konuları: Gümrük, Ticaret, Ekonomik, Teknik İşbirliği ve Teknik Yardım

Taraf Devletler (Ülke veya Uluslararası Kuruluşlar): Makedonya

Dili: İngilizce, Türkçe, Makedonca

İmza Yerleri ve Tarihleri: Ankara (09.07.1999)

Yürürlük Süresi: Anlaşma, sınırsız bir süre için akdedilmiştir.

Diğer Bilgiler: -Anlaşmanın Protokolleri ve Ekleri ile 1 ve 2 sayılı Mutabakat Zaptları Anlaşmanın ayrılmaz parçasını oluşturur. -Anlaşma, Tarafların Anlamanın onaylanması

için gerekli iç yasal usullerin tamamlandığını bildiren son notanın diplomatik yollardan birbirlerine bildirmelerini izleyen ikinci ayın ilk gününden itibaren yürürlüğe girecektir.

Uygun Bulma Kanunu

Tarihi: 03.07.2000

Sayısı: 4548

Resmi Gazete Tarihi: 12.03.2000

Resmi Gazete Sayısı: 23991

Düstur Kaydı: V (39)

Onaylama Kararnamesi

Sayısı: 2000/814

Resmi Gazete Tarihi: 25.07.2000

Resmi Gazete Sayısı: 24120

Fesihe İlişkin Kararname

Metni: Taraflardan herhangi biri, işbu Anlaşmanın feshini diğer tarafa yazılı olarak bildirebilir. İşbu Anlaşma yazılı bildiriminin diğer Tarafa ulaştığı tarihten itibaren altı ay sonra yürürlükten kalkar

14-Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti Arasında Hukuki ve Cezai Konularda Adli Yardımlaşma Anlaşması

Türü: İki Taraflı

Tipi: Anlaşma

Konuları: Adli Yardımlaşma ve Yabancı Belge ve Kararların Geçerliliği

Taraf Devletler (Ülke veya Uluslararası Kuruluşlar): Makedonya

İmza Yerleri ve Tarihleri: Ankara ()

Yürürlülük Süresi: Anlaşma süresiz olarak yürürlükte kalacaktır.

Diğer Bilgiler: Anlaşma, onay belgelerinin teatisinden 30 gün sonra yürürlüğe girecektir.

Uygun Bulma Kanunu

Tarihi: 03.07.2000

Sayısı: 4547

Resmi Gazete Tarihi: 12.03.2000

Resmi Gazete Sayısı: 23991
Düstur Kaydı: V (39)
Onaylama Kararnamesi
Tarihi: 04.07.2000
Sayısı: 2000/491
Resmi Gazete Tarihi: 14.05.2000
Resmi Gazete Sayısı: 24049
Fesihe İlişkin Kararname
Metni: Akit Taraflardan her biri herhangi bir tarihte diğer Akit Tarafa bildirmek kaydıyla Anlaşmayı feshedebilir. Fesih, diğer Devletin böyle bir bildirimi almasından 6 ay sonra geçerlilik kazanacaktır.

15-Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti Arasında Sosyal Güvenlik Sözleşmesi

Türü: İki Taraflı
Tipi: Sözleşme
Konuları: Çalışma ve Sosyal Güvenlik
Taraf Devletler (Ülke veya Uluslararası Kuruluşlar): Makedonya
Dili: Türkçe, Makedonca
İmza Yerleri ve Tarihleri: Üsküp (07.06.1998)
Diğer Bilgiler: Taraflardan her biri diğer Tarafa Sözleşmenin yürürlüğe girmesi için gerekli iç mevzuatın tamamlandığını bildirir. Sözleşme, son bildirimi takip eden ikinci ayın birinci günü yürürlüğe girer. Sözleşme yürürlüğe girdiği tarihten itibaren uygulanır.
Uygun Bulma Kanunu
Tarihi: 03.07.2000
Sayısı: 4546
Resmi Gazete Tarihi: 12.03.2000
Resmi Gazete Sayısı: 23991
Onaylama Kararnamesi
Tarihi: 05.01.2000

Sayısı: 2000/571

Resmi Gazete Tarihi: 22.05.2000

Resmi Gazete Sayısı: 24056

Fesihe İlişkin Kararname

Metni: Sözleşme, Taraflardan birinin diğer tarafa yaptığı bildiri ile feshedilebilir. Fesih, bildiri tarihini izleyen altıncı ayın sonunda geçerlilik kazanır.

16-Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti Kara Ulaştırması Karma Komisyon Protokolü

Türü: İki Taraflı

Tipi: Protokol

Konuları: Ulaştırma

Taraf Devletler (Ülke veya Uluslararası Kuruluşlar): Makedonya

Dili: Türkçe, Makedonca

İmza Yerleri ve Tarihleri: Ankara ()

Diğer Bilgiler: Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti arasında 27 Nisan 1995 tarihinde imzalanan Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşması uyarınca uluslararası karayolu taşımacılığı hizmetlerinde işbirliğinin daha da geliştirilmesi amacıyla, iki ülke heyetleri arasında 24-25 Kasım 2000 tarihlerinde Ankara'da Kara Ulaştırması Karma Komisyon Toplantısı yapılmıştır.

Onaylama Kararnamesi

Sayısı: 2000/1841

Resmi Gazete Tarihi: 20.01.2001

Resmi Gazete Sayısı: 24293

17-Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı ile Makedonya Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı Arasında İşbirliğine İlişkin Protokol

Türü: İki Taraflı
Tipi: Protokol
Konuları: Adli Yardımlaşma ve Yabancı Belge ve Kararların Geçerliliği
Taraf Devletler (Ülke veya Uluslararası Kuruluşlar): Makedonya
Dili: Türkçe, Makedonca
İmza Yerleri ve Tarihleri: Ankara (07.11.2001)
Yürürlülük Süresi: Protokol süresiz olarak yürürlükte kalacaktır.
Diğer Bilgiler: Protokol, her iki Tarafın Protokolü geçerli kılacak kanuni usulleri tamamladığını diplomatik kanaldan diğerine bildirmesinden 30 gün sonra yürürlüğe girecektir.
Onaylama Kararnamesi
Sayısı: 2001/2994
Resmi Gazete Tarihi: 24.09.2001
Resmi Gazete Sayısı: 24533
Fesihe İlişkin Kararname
Metni: Taraflardan her biri Protokolü diğer Tarafa bildirimde bulunmak suretiyle her zaman feshedebilir. Fesih, diğer Tarafın bu konudaki bildirimini aldığı tarihten üç ay sonra geçerlik kazanacaktır.

18-Türk-Makedonya Kara Ulaştırması Karma Komisyon Toplantısı Protokolü

Türü: İki Taraflı
Tipi: Protokol
Konuları: Ulaştırma
Taraf Devletler (Ülke veya Uluslararası Kuruluşlar): Makedonya
Dili: Türkçe, Makedonca
İmza Yerleri ve Tarihleri: Ankara ()

Diğer Bilgiler: Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti arasında 27 Nisan 1995 tarihinde imzalanan Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşması uyarınca uluslararası karayolu taşımacılığı hizmetlerinde işbirliğinin daha da geliştirilmesi amacıyla, iki ülke heyetleri arasında 14-15 Mayıs 2003 tarihlerinde Ankara'da Kara Ulaştırması Karma Komisyon Toplantısı yapılmıştır.

Onaylama Kararnamesi

Sayısı: 2003/5842

Resmi Gazete Tarihi: 18.07.2003

Resmi Gazete Sayısı: 25172

19-Türkiye Cumhuriyeti ve Makedonya Cumhuriyeti Arasında Konsolosluk Anlaşması

Türü: İki Taraflı

Tipi: Anlaşma

Konuları: Diplomasi, İşbirliği ve Konsolosluk İlişkileri

Taraf Devletler (Ülke veya Uluslararası Kuruluşlar): Makedonya

Dili: İngilizce, Türkçe, Makedonca

İmza Yerleri ve Tarihleri: Ankara ()

Yürürlülüğe Giriş Tarihi: 30.05.2004

Yürürlülük Süresi: Bu anlaşma süresiz olarak yürürlükte kalacaktır.

Diğer Bilgiler: *Anlaşma'nın yürürlüğe giriş bilgisi: Üsküp BE'nin 242 (2004) sayılı açık telgrafı.

Uygun Bulma Kanunu

Tarihi: 01.07.2004

Sayısı: 5037

Resmi Gazete Tarihi: 13.01.2004

Resmi Gazete Sayısı: 25345

Onaylama Kararnamesi

Tarihi: 03.02.2004

Sayısı: 2004/6957

Resmi Gazete Tarihi: 18.03.2004

Resmi Gazete Sayısı: 25406

Fesihe İlişkin Kararname

Metni: Bu Anlaşma, bildirim yoluyla, Akit Taraflardan her biri tarafından feshedilebilir. Böyle bir durumda Anlaşma, fesih tarihini izleyen 6 ay içinde yürürlükten kalkacaktır.

20-Türkiye-Makedonya Uluslararası Kara Ulaştırması Karma Komisyon Protokolü

Türü: İki Taraflı

Tipi: Protokol

Konuları: Ulaştırma

Taraf Devletler (Ülke veya Uluslararası Kuruluşlar): Makedonya

Dili: Türkçe, Makedonca

İmza Yerleri ve Tarihleri: Üsküp ()

Diğer Bilgiler: Türkiye-Makedonya Uluslararası Kara Ulaştırması Karma Komisyon Toplantısı 15-16 Haziran 2005 tarihlerinde Üsküp'te yapılmıştır.

Onaylama Kararnamesi

Sayısı: 2005/9202

Resmi Gazete Tarihi: 08.12.2005

Resmi Gazete Sayısı: 25904

21-Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Makedonya Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Arasında 2009-2011 Yıllarına Ait Kültürel İşbirliği Programı

Türü: İki Taraflı

Tipi: Program

Konuları: Eğitim, Bilim, Kültür, Sanat ve Spor

Taraf Devletler (Ülke veya Uluslararası Kuruluşlar): Makedonya

Dili: İngilizce, Türkçe, Makedonca

İmza Yerleri ve Tarihleri: İstanbul ()

Yürürlülüğe Giriş Tarihi: 01.12.2009
Onaylama Kararnamesi
Sayısı: 2009/15393
Resmi Gazete Tarihi: 09.10.2009
Resmi Gazete Sayısı: 27345

22-Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Sağlık ve Tıp Bilimleri Alanında İşbirliğine Dair Anlaşma

Türü: İki Taraflı
Tipi: Anlaşma
Konuları: Sağlık
Taraf Devletler (Ülke veya Uluslararası Kuruluşlar): Makedonya
İmza Yerleri ve Tarihleri: ÜSKÜP (08.11.2007)
Uygun Bulma Kanunu
Tarihi: 11.02.2010
Sayısı: 6025
Resmi Gazete Tarihi: 11.11.2010
Resmi Gazete Sayısı: 27756
Onaylama Kararnamesi
Tarihi: 01.03.2011
Sayısı: 2011/1252
Resmi Gazete Tarihi: 02.02.2011
Resmi Gazete Sayısı: 27834

23-Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Hava Ulaştırma Anlaşması

Türü: İki Taraflı
Tipi: Anlaşma
Konuları: Ulaştırma

Taraf Devletler (Ülke veya Uluslararası Kuruluşlar): Makedonya
Dili: İngilizce, Türkçe, Makedonca
Uyuşmazlık Halinde Geçerli Dil: İngilizce
İmza Yerleri ve Tarihleri: Üsküp (19.08.2011)
Yürürlülüğe Giriş Tarihi: 06.09.2012
Uygun Bulma Kanunu
Tarihi: 17.05.2012
Sayısı: 6309
Resmi Gazete Tarihi: 31.05.2012
Resmi Gazete Sayısı: 28309
Onaylama Kararnamesi
Tarihi: 16.07.2012
Sayısı: 2012/3465
Resmi Gazete Tarihi: 08.08.2012
Resmi Gazete Sayısı: 28378 Mükerrer
Yürürlülüğe Giriş Kararnamesi
Tarihi: 14.01.2013
Sayısı: 2013/4180
Resmi Gazete Tarihi: 25.01.2013
Resmi Gazete Sayısı: 28539

24-Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Çalışma, Sosyal Güvenlik ve İstihdam Alanlarında İşbirliği Anlaşması

Türü: İki Taraflı
Tipi: Anlaşma
Konuları: Çalışma ve Sosyal Güvenlik
Taraf Devletler (Ülke veya Uluslararası Kuruluşlar): Makedonya
Dili: İngilizce, Türkçe, Makedonca
İmza Yerleri ve Tarihleri: Ankara (05.09.2013)
Yürürlülüğe Giriş Tarihi: 13/02/2014

Onaylama Kararnamesi

Tarihi: 02.01.2014

Sayısı: 2014/5794

Resmi Gazete Tarihi: 07.02.2014

Resmi Gazete Sayısı: 28906

25-Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Makedonya Cumhuriyeti Arasında Sosyal Güvenlik Sözleşmesinin Uygulanmasına İlişkin İdari Anlaşma

Türü: İki Taraflı

Tipi: Anlaşma

Konuları: Çalışma ve Sosyal Güvenlik

Taraf Devletler (Ülke veya Uluslararası Kuruluşlar): Makedonya

Dili: Türkçe, Makedonca

İmza Yerleri ve Tarihleri: İstanbul ()

Diğer Bilgiler: Anlaşma, Sözleşme (Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti arasında 6 Temmuz 1998 tarihinde Üsküp'te imzalanan Sosyal Güvenlik Sözleşmesi) ile birlikte yürürlüğe girer

Onaylama Kararnamesi

Sayısı: 2000/913

Resmi Gazete Tarihi: 31.07.2000

Resmi Gazete Sayısı: 24126

Yürürlülüğe Giriş Kararnamesi

Tarihi: 16.05.2014

Sayısı: 2014/6384

Resmi Gazete Tarihi: 12.06.2014

Resmi Gazete Sayısı: 29028

Ek-7: Ohri Çerçeve Anlaşması[243]

FRAMEWORK AGREEMENT

CONCLUDED AT OHRID, MACEDONIA
SIGNED AT SKOPJE, MACEDONIA ON 13 AUGUST 2001

The following points comprise an agreed framework for securing the future of Macedonia's democracy and permitting the development of closer and more integrated relations between the Republic of Macedonia and the Euro-Atlantic community. This Framework will promote the peaceful and harmonious development of civil society while respecting the ethnic identity and the interests of all Macedonian citizens.

1. Basic Principles

1.1. The use of violence in pursuit of political aims is rejected completely and unconditionally. Only peaceful political solutions can assure a stable and democratic future for Macedonia.

1.2. Macedonia's sovereignty and territorial integrity, and the unitary character of the State are inviolable and must be preserved. There are no territorial solutions to ethnic issues.

1.3. The multi-ethnic character of Macedonia's society must be preserved and reflected in public life.

1.4. A modern democratic state in its natural course of development and maturation must continually ensure that its Constitution fully meets the needs of all its citizens and comports with the highest international standards, which themselves continue to evolve.

1.5. The development of local self-government is essential for encouraging the participation of citizens in democratic life, and for promoting respect for the identity of communities.

2. Cessation of Hostilities

2.1. The parties underline the importance of the commitments of July 5, 2001. There shall be a complete cessation of hostilities, complete voluntary disarmament of the ethnic Albanian armed groups and their complete voluntary disbandment. They acknowledge that a decision by NATO to assist in this context will require the establishment of a general, unconditional and open-ended cease-fire, agreement on a political solution to the problems of this country, a clear commitment by the armed groups to voluntarily disarm, and acceptance by all the parties of the conditions and limitations under which the NATO forces will operate.

3. Development of Decentralized Government

3.1. A revised Law on Local Self-Government will be adopted that reinforces the powers of elected local officials and enlarges substantially their competencies in conformity with the Constitution (as amended in accordance with Annex A) and the European Charter on Local Self-Government, and reflecting the principle of subsidiarity in effect in the European Union.

[243] Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Web Sayfası, https://www.osce.org /skopje /100622? download=true, (25.01.2017)

Enhanced competencies will relate principally to the areas of public services, urban and rural planning, environmental protection, local economic development, culture, local finances, education, social welfare, and health care. A law on financing of local self-government will be adopted to ensure an adequate system of financing to enable local governments to fulfill all of their responsibilities.

3.2. Boundaries of municipalities will be revised within one year of the completion of a new census, which will be conducted under international supervision by the end of 2001. The revision of the municipal boundaries will be effectuated by the local and national authorities with international participation.

3.3. In order to ensure that police are aware of and responsive to the needs and interests of the local population, local heads of police will be selected by municipal councils from lists of candidates proposed by the Ministry of Interior, and will communicate regularly with the councils. The Ministry of Interior will retain the authority to remove local heads of police in accordance with the law.

4. Non-Discrimination and Equitable Representation

4.1. The principle of non-discrimination and equal treatment of all under the law will be respected completely. This principle will be applied in particular with respect to employment in public administration and public enterprises, and access to public financing for business development.

4.2. Laws regulating employment in public administration will include measures to assure equitable representation of communities in all central and local public bodies and at all levels of employment within such bodies, while respecting the rules concerning competence and integrity that govern public administration. The authorities will take action to correct present imbalances in the composition of the public administration, in particular through the recruitment of members of under-represented communities. Particular attention will be given to ensuring as rapidly as possible that the police services will generally reflect the composition and distribution of the population of Macedonia, as specified in Annex C.

4.3. For the Constitutional Court, one-third of the judges will be chosen by the Assembly by a majority of the total number of Representatives that includes a majority of the total number of Representatives claiming to belong to the communities not in the majority in the population of Macedonia. This procedure also will apply to the election of the Ombudsman (Public Attorney) and the election of three of the members of the Judicial Council.

5. Special Parliamentary Procedures

5.1. On the central level, certain Constitutional amendments in accordance with Annex A and the Law on Local Self-Government cannot be approved without a qualified majority of two-thirds of votes, within which there must be a majority of the votes of Representatives claiming to belong to the communities not in the majority in the population of Macedonia.

5.2. Laws that directly affect culture, use of language, education, personal documentation, and use of symbols, as well as laws on local finances, local elections, the city of Skopje, and boundaries of municipalities must receive a majority of votes, within which there must be a majority of the votes of the Representatives claiming to belong to the communities not in the majority in the population of Macedonia.

6. Education and Use of Languages

6.1. With respect to primary and secondary education, instruction will be provided in the students' native languages, while at the same time uniform standards for academic programs will be applied throughout Macedonia.

6.2. State funding will be provided for university level education in languages spoken by at least 20 percent of the population of Macedonia, on the basis of specific agreements.

6.3. The principle of positive discrimination will be applied in the enrolment in State universities of candidates belonging to communities not in the majority in the population of Macedonia until the enrolment reflects equitably the composition of the population of Macedonia.

6.4. The official language throughout Macedonia and in the international relations of Macedonia is the Macedonian language.

6.5. Any other language spoken by at least 20 percent of the population is also an official language, as set forth herein. In the organs of the Republic of Macedonia, any official language other than Macedonian may be used in accordance with the law, as further elaborated in Annex B. Any person living in a unit of local self-government in which at least 20 percent of the population speaks an official language other than Macedonian may use any official language to communicate with the regional office of the central government with responsibility for that municipality; such an office will reply in that language in addition to Macedonian. Any person may use any official language to communicate with a main office of the central government, which will reply in that language in addition to Macedonian.

6.6. With respect to local self-government, in municipalities where a community comprises at least 20 percent of the population of the municipality, the language of that community will be used as an official language in addition to Macedonian. With respect to languages spoken by less than 20 percent of the population of the municipality, the local authorities will decide democratically on their use in public bodies.

6.7. In criminal and civil judicial proceedings at any level, an accused person or any party will have the right to translation at State expense of all proceedings as well as documents in accordance with relevant Council of Europe documents.

6.8. Any official personal documents of citizens speaking an official language other than Macedonian will also be issued in that language, in addition to the Macedonian language, in accordance with the law.

7. Expression of Identity

7.1. With respect to emblems, next to the emblem of the Republic of Macedonia, local authorities will be free to place on front of local public buildings emblems marking the identity of the community in the majority in the municipality, respecting international rules and usages.

8. Implementation

8.1. The Constitutional amendments attached at Annex A will be presented to the Assembly immediately. The parties will take all measures to assure adoption of these amendments within 45 days of signature of this Framework Agreement.

8.2. The legislative modifications identified in Annex B will be adopted in accordance with the timetables specified therein.

8.3. The parties invite the international community to convene at the earliest possible time a meeting of international donors that would address in particular macro-financial assistance; support for the financing of measures to be undertaken for the purpose of implementing this Framework Agreement, including measures to strengthen local self-government; and rehabilitation and reconstruction in areas affected by the fighting.

9. Annexes

The following Annexes constitute integral parts of this Framework Agreement:

A. Constitutional Amendments

B. Legislative Modifications

C. Implementation and Confidence-Building Measures

10. Final Provisions

10.1. This Agreement takes effect upon signature.

10.2. The English language version of this Agreement is the only authentic version.

10.3. This Agreement was concluded under the auspices of President Boris Trajkovski.

Done at Skopje, Macedonia on 13 August 2001, in the English language.

Boris Trajkovski
President of the Republic of Macedonia

Ljubco Georgievski
President of VMRO-DPMNE

Arben Xhaferi
President of the Democratic Party of Albanians

Branko Crvenkovski
President of the Social Democratic Union of Macedonia

Imer Imeri
President of the Party for Democratic Prosperity

Witnessed By:

Francois Leotard
Special Representative of the European Union

James W. Pardew
Special Representative of the United States of America

ANNEX A
CONSTITUTIONAL AMENDMENTS

Preamble

The citizens of the Republic of Macedonia, taking over responsibility for the present and future of their fatherland, aware and grateful to their predecessors for their sacrifice and dedication in their endeavors and struggle to create an independent and sovereign state of Macedonia, and responsible to future generations to preserve and develop everything that is valuable from the rich cultural inheritance and coexistence within Macedonia, equal in rights and obligations towards the common good -- the Republic of Macedonia, in accordance with the tradition of the Krushevo Republic and the decisions of the Antifascist People's Liberation Assembly of Macedonia, and the Referendum of September 8, 1991, they have decided to establish the Republic of Macedonia as an independent, sovereign state, with the intention of establishing and consolidating rule of law, guaranteeing human rights and civil liberties, providing peace and coexistence, social justice, economic well-being and prosperity in the life of the individual and the community, and in this regard through their representatives in the Assembly of the Republic of Macedonia, elected in free and democratic elections, they adopt . . . .

Article 7

(1) The Macedonian language, written using its Cyrillic alphabet, is the official language throughout the Republic of Macedonia and in the international relations of the Republic of Macedonia.
(2) Any other language spoken by at least 20 percent of the population is also an official language, written using its alphabet, as specified below.
(3) Any official personal documents of citizens speaking an official language other than Macedonian shall also be issued in that language, in addition to the Macedonian language, in accordance with the law.
(4) Any person living in a unit of local self-government in which at least 20 percent of the population speaks an official language other than Macedonian may use any official language to communicate with the regional office of the central government with responsibility for that municipality; such an office shall reply in that language in addition to Macedonian. Any person may use any official language to communicate with a main office of the central government, which shall reply in that language in addition to Macedonian.
(5) In the organs of the Republic of Macedonia, any official language other than Macedonian may be used in accordance with the law.
(6) In the units of local self-government where at least 20 percent of the population speaks a particular language, that language and its alphabet shall be used as an official language in addition to the Macedonian language and the Cyrillic alphabet. With respect to languages spoken by less than 20 percent of the population of a unit of local self-government, the local authorities shall decide on their use in public bodies.

Article 8

(1) The fundamental values of the constitutional order of the Republic of Macedonia are:
- the basic freedoms and rights of the individual and citizen, recognized in international law and set down in the Constitution;
- equitable representation of persons belonging to all communities in public bodies at all levels and in other areas of public life;

Article 19

(1)The freedom of religious confession is guaranteed.
(2) The right to express one's faith freely and publicly, individually or with others is guaranteed.
(3) The Macedonian Orthodox Church, the Islamic Religious Community in Macedonia, the Catholic Church, and other Religious communities and g routs are separate from the state and equal before the law.
(4) The Macedonian Orthodox Church, the Islamic Religious Community in Macedonia, the Catholic Church, and other Religious communities and groups are free to establish schools and other social and charitable institutions, by ways of a procedure regulated by law.

Article 48

(1) Members of communities have a right freely to express, foster and develop their identity and community attributes, and to use their community symbols.
(2) The Republic guarantees the protection of the ethnic, cultural, linguistic and religious identity of all communities.
(3) Members of communities have the right to establish institutions for culture, art, science and education, as well as scholarly and other associations for the expression, fostering and development of their identity.
(4) Members of communities have the right to instruction in their language in primary and secondary education, as determined by law. In schools where education is carried out in another language, the Macedonian language is also studied.

Article 56

. . .

(2) The Republic guarantees the protection, promotion and enhancement of the historical and artistic heritage of Macedonia and all communities in Macedonia and the treasures of which it is composed, regardless of their legal status. The law regulates the mode and conditions under which specific items of general interest for the Republic can be ceded for use.

Article 69

...
(2) For laws that directly affect culture, use of language, education, personal documentation, and use of symbols, the Assembly makes decisions by a majority vote of the Representatives attending, within which there must be a majority of the votes of the Representatives attending who claim to belong to the communities not in the majority in the population of Macedonia. In the event of a dispute within the Assembly regarding the application of this provision, the Committee on Inter-Community Relations shall resolve the dispute.

Article 77

(1) The Assembly elects the Public Attorney by a majority vote of the total number of Representatives, within which there must be a majority of the votes of the total number of Representatives claiming to belong to the communities not in the majority in the population of Macedonia.
(2) The Public Attorney protects the constitutional rights and legal rights of citizens when violated by bodies of state administration and by other bodies and organizations with public mandates. The Public Attorney shall give particular attention to safeguarding the principles of non-discrimination and equitable representation of communities in public bodies at all levels and in other areas of public life.. . . .

Article 78

(1) The Assembly shall establish a Committee for Inter-Community Relations.
(2) The Committee consists of seven members each from the ranks of the Macedonians and Albanians within the Assembly, and five members from among the Turks, Vlachs, Romanies and two other communities. The five members each shall be from a different community; if fewer than five other communities are represented in the Assembly, the Public Attorney, after consultation with relevant community leaders, shall propose the remaining members from outside the Assembly.
(3) The Assembly elects the members of the Committee.
(4) The Committee considers issues of inter-community relations in the Republic and makes appraisals and proposals for their solution.
(5) The Assembly is obliged to take into consideration the appraisals and proposals of the Committee and to make decisions regarding them.
(6) In the event of a dispute among members of the Assembly regarding the application of the voting procedure specified in Article 69(2), the Committee shall decide by majority vote whether the procedure applies.

Article 84

The President of the Republic of Macedonia
...

~~- proposes the members of the Council for Inter-Ethnic relations;~~

...

Article 86

(1) The President of the Republic is President of the Security Council of the Republic of Macedonia.
(2) The Security Council of the Republic is composed of the President of the Republic, the President of the Assembly, the Prime Minister, the Ministers heading the bodies of state administration in the fields of security, defense and foreign affairs and three members appointed by the President of the Republic. In appointing the three members, the President shall ensure that the Security Council as a whole equitably reflects the composition of the population of Macedonia.
(3) The Council considers issues relating to the security and defense of the Republic and makes policy proposals to the Assembly and the Government.

Article 104

(1) The Republican Judicial Council is composed of seven members.
(2) The Assembly elects the members of the Council. Three of the members shall be elected by a majority vote of the total number of Representatives, within which there must be a majority of the votes of the total number of Representatives claiming to belong to the communities not in the majority in the population of Macedonia.
. . . .

Article 109

(1) The Constitutional Court of Macedonia is composed of nine judges.
(2) The Assembly elects six of the judges to the Constitutional Court by a majority vote of the total number of Representatives. The Assembly elects three of the judges by a majority vote of the total number of Representatives, within which there must be a majority of the votes of the total number of Representatives claiming to belong to the communities not in the majority in the population of Macedonia.

. . . .

Article 114

. . .

(5) Local self-government is regulated by a law adopted by a two-thirds majority vote of the total number of Representatives, within which there must be a majority of the votes of the total number of Representatives claiming to belong to the communities not in the majority in the population of Macedonia. The laws on local finances, local elections, boundaries of municipalities, and the city of Skopje shall be adopted by a majority vote of the Representatives attending, within which there must be a majority of the votes of the Representatives attending who claim to belong to the communities not in the majority in the population of Macedonia.

Article 115

(1) In units of local self-government, citizens directly and through representatives participate in decision-making on issues of local relevance particularly in the fields of public services, urban and rural planning, environmental protection, local economic development, local finances, communal activities, culture, sport, social security and child care, education, health care and other fields determined by law.

. . . .

Article 131

(1) The decision to initiate a change in the Constitution is made by the Assembly by a two-thirds majority vote of the total number of Representatives.
(2) The draft amendment to the Constitution is confirmed by the Assembly by a majority vote of the total number of Representatives and then submitted to public debate.
(3) The decision to change the Constitution is made by the Assembly by a two-thirds majority vote of the total number of Representatives.
(4) A decision to amend the Preamble, the articles on local self-government, Article 131, any provision relating to the rights of members of communities, including in particular Articles 7, 8, 9, 19, 48, 56, 69, 77, 78, 86, 104 and 109, as well as a decision to add any new provision relating to the subject matter of such provisions and articles, shall require a two-thirds majority vote of the total number of Representatives, within which there must be a majority of the votes of the total number of Representatives claiming to belong to the communities not in the majority in the population of Macedonia.
(5) The change in the Constitution is declared by the Assembly.

ANNEX B
LEGISLATIVE MODIFICATIONS

The parties will take all necessary measures to ensure the adoption of the legislative changes set forth hereafter within the time limits specified.

1. Law on Local Self-Government

The Assembly shall adopt within 45 days from the signing of the Framework Agreement a revised Law on Local Self-Government. This revised Law shall in no respect be less favorable to the units of local self-government and their autonomy than the draft Law proposed by the Government of the Republic of Macedonia in March 2001. The Law shall include competencies relating to the subject matters set forth in Section 3.1 of the Framework Agreement as additional independent competencies of the units of local self-government, and shall conform to Section 6.6 of the Framework Agreement. In addition, the Law shall provide that any State standards or procedures established in any laws concerning areas in which municipalities have independent competencies shall be limited to those which cannot be established as effectively at the local level; such laws shall further promote the municipalities' independent exercise of their competencies.

2. Law on Local Finance

The Assembly shall adopt by the end of the term of the present Assembly a law on local self-government finance to ensure that the units of local self-government have sufficient resources to carry out their tasks under the revised Law on Local Self-Government. In particular, the law shall:
- Enable and make responsible units of local self-government for raising a substantial amount of tax revenue;
- Provide for the transfer to the units of local self-government of a part of centrally raised taxes that corresponds to the functions of the units of local self-government and that takes account of the collection of taxes on their territories; and
- Ensure the budgetary autonomy and responsibility of the units of local self-government within their areas of competence.

3. Law on Municipal Boundaries

The Assembly shall adopt by the end of 2002 a revised law on municipal boundaries, taking into account the results of the census and the relevant guidelines set forth in the Law on Local Self-Government.

4. Laws Pertaining to Police Located in the Municipalities

The Assembly shall adopt before the end of the term of the present Assembly provisions ensuring:
- That each local head of the police is selected by the council of the municipality concerned from a list of not fewer than three candidates proposed by the Ministry of the Interior, among whom at least one candidate shall belong to the community in the majority in the municipality. In the event the municipal council fails to select any of the candidates proposed within 15 days, the Ministry of the Interior shall propose a second list of not fewer than three new candidates, among whom at least one candidate shall belong to the community in the majority in the municipality. If the municipal council again fails to select any of the candidates proposed within 15 days, the Minister of the Interior, after consultation with the Government, shall select the local head of police from among the two lists of candidates proposed by the Ministry of the

Interior as well as three additional candidates proposed by the municipal council;
- That each local head of the police informs regularly and upon request the council of the municipality concerned;
- That a municipal council may make recommendations to the local head of police in areas including public security and traffic safety; and
- That a municipal council may adopt annually a report regarding matters of public safety, which shall be addressed to the Minister of the Interior and the Public Attorney (Ombudsman).

5. Laws on the Civil Service and Public Administration

The Assembly shall adopt by the end of the term of the present Assembly amendments to the laws on the civil service and public administration to ensure equitable representation of communities in accordance with Section 4.2 of the Framework Agreement.

6. Law on Electoral Districts

The Assembly shall adopt by the end of 2002 a revised Law on Electoral Districts, taking into account the results of the census and the principles set forth in the Law on the Election of Members for the Parliament of the Republic of Macedonia.

7. Rules of the Assembly

The Assembly shall amend by the end of the term of the present Assembly its Rules of Procedure to enable the use of the Albanian language in accordance with Section 6.5 of the Framework Agreement, paragraph 8 below, and the relevant amendments to the Constitution set forth in Annex A.

8. Laws Pertinent to the Use of Languages

The Assembly shall adopt by the end of the term of the present Assembly new legislation regulating the use of languages in the organs of the Republic of Macedonia. This legislation shall provide that:
- Representatives may address plenary sessions and working bodies of the Assembly in languages referred to in Article 7, paragraphs 1 and 2 of the Constitution (as amended in accordance with Annex A);
- Laws shall be published in the languages referred to in Article 7, paragraphs 1 and 2 of the Constitution (as amended in accordance with Annex A); and
- All public officials may write their names in the alphabet of any language referred to in Article 7, paragraphs 1 and 2 of the Constitution (as amended in accordance with Annex A) on any official documents.

The Assembly also shall adopt by the end of the term of the present Assembly new legislation on the issuance of personal documents.

The Assembly shall amend by the end of the term of the present Assembly all relevant laws to make their provisions on the use of languages fully compatible with Section 6 of the Framework Agreement.

9. Law on the Public Attorney

The Assembly shall amend by the end of 2002 the Law on the Public Attorney as well as the other relevant laws to ensure:

- That the Public Attorney shall undertake actions to safeguard the principles of non-discrimination and equitable representation of communities in public bodies at all levels and in other areas of public life, and that there are adequate resources and personnel within his office to enable him to carry out this function;
- That the Public Attorney establishes decentralized offices;
- That the budget of the Public Attorney is voted separately by the Assembly;
- That the Public Attorney shall present an annual report to the Assembly and, where appropriate, may upon request present reports to the councils of municipalities in which decentralized offices are established; and
- That the powers of the Public Attorney are enlarged:
- To grant to him access to and the opportunity to examine all official documents, it being understood that the Public Attorney and his staff will not disclose confidential information;
- To enable the Public Attorney to suspend, pending a decision of the competent court, the execution of an administrative act, if he determines that the act may result in an irreparable prejudice to the rights of the interested person; and
- To give to the Public Attorney the right to contest the conformity of laws with the Constitution before the Constitutional Court.

10. Other Laws

The Assembly shall enact all legislative provisions that may be necessary to give full effect to the Framework Agreement and amend or abrogate all provisions incompatible with the Framework Agreement.

ANNEX C
IMPLEMENTATION AND CONFIDENCE-BUILDING MEASURES

1. International Support

1.1. The parties invite the international community to facilitate, monitor and assist in the implementation of the provisions of the Framework Agreement and its Annexes, and request such efforts to be coordinated by the EU in cooperation with the Stabilization and Association Council.

2. Census and Elections

2.1. The parties confirm the request for international supervision by the Council of Europe and the European Commission of a census to be conducted in October 2001.

2.2. Parliamentary elections will be held by 27 January 2002. International organizations, including the OSCE, will be invited to observe these elections.

3. Refugee Return, Rehabilitation and Reconstruction

3.1. All parties will work to ensure the return of refugees who are citizens or legal residents of Macedonia and displaced persons to their homes within the shortest possible timeframe, and invite the international community and in particular UNHCR to assist in these efforts.

3.2. The Government with the participation of the parties will complete an action plan within 30 days after the signature of the Framework Agreement for rehabilitation of and reconstruction in areas affected by the hostilities. The parties invite the international community to assist in the formulation and implementation of this plan.

3.3. The parties invite the European Commission and the World Bank to rapidly convene a meeting of international donors after adoption in the Assembly of the Constitutional amendments in Annex A and the revised Law on Local Self-Government to support the financing of measures to be undertaken for the purpose of implementing the Framework Agreement and its Annexes, including measures to strengthen local self-government and reform the police services, to address macro-financial assistance to the Republic of Macedonia, and to support the rehabilitation and reconstruction measures identified in the action plan identified in paragraph 3.2.

4. Development of Decentralized Government

4.1. The parties invite the international community to assist in the process of strengthening local self-government. The international community should in particular assist in preparing the necessary legal amendments related to financing mechanisms for strengthening the financial basis of municipalities and building their financial management capabilities, and in amending the law on the boundaries of municipalities.

5. Non-Discrimination and Equitable Representation

5.1. Taking into account i.a. the recommendations of the already established governmental commission, the parties will take concrete action to increase the representation of members of communities not in the majority in Macedonia in public administration, the military, and public enterprises, as well as to improve their access to public financing for business development.

5.2. The parties commit themselves to ensuring that the police services will by 2004 generally reflect the composition and distribution of the population of Macedonia. As initial steps toward this end, the parties commit to ensuring that 500 new police officers from communities not in the majority in the population of Macedonia will be hired and trained by July 2002, and that these officers will be deployed to the areas where such communities live. The parties further commit that 500 additional such officers will be hired and trained by July 2003, and that these officers will be deployed on a priority basis to the areas throughout Macedonia where such communities live. The parties invite the international community to support and assist with the implementation of these commitments, in particular through screening and selection of candidates and their training. The parties invite the OSCE, the European Union, and the United States to send an expert team as quickly as possible in order to assess how best to achieve these objectives.

5.3. The parties also invite the OSCE, the European Union, and the United States to increase training and assistance programs for police, including:
- professional, human rights, and other training;
- technical assistance for police reform, including assistance in screening, selection and promotion processes;
- development of a code of police conduct;
- cooperation with respect to transition planning for hiring and deployment of police officers from communities not in the majority in Macedonia; and
- deployment as soon as possible of international monitors and police advisors in sensitive areas, under appropriate arrangements with relevant authorities.

5.4. The parties invite the international community to assist in the training of lawyers, judges and prosecutors from members of communities not in the majority in Macedonia in order to be able to increase their representation in the judicial system.

6. Culture, Education and Use of Languages

6.1. The parties invite the international community, including the OSCE, to increase its assistance for projects in the area of media in order to further strengthen radio, TV and print media, including Albanian language and multiethnic media. The parties also invite the international community to increase professional media training programs for members of communities not in the majority in Macedonia. The parties also invite the OSCE to continue its efforts on projects designed to improve inter-ethnic relations.

6.2. The parties invite the international community to provide assistance for the implementation of the Framework Agreement in the area of higher education.

STATEMENT ON INITIALLING
OF FRAMEWORK AGREEMENT

We, the undersigned, today have concluded and our representatives have initialed a Framework Agreement and three Annexes. We each shall sign the Framework Agreement on 13 August 2001 in Skopje, thereby bringing the Agreement into force on that date. This Agreement brings to a successful conclusion the political dialogue under the auspices of President Trajkovski.

Signature

Boris Trajkovski
President of the Republic of Macedonia

Signature

Ljubco Georgievski
President of VMRO-DPMNE

Signature

Arben Xhaferi
President of the Democratic Party of Albanians

Signature

Branko Crvenkovski
President of the Social Democratic Union of Macedonia

Signature

Imer Imeri
President of the Party for Democratic Prosperity

Witnessed By:

Signature

Francois Leotard
Special Representative of the European Union

Signature

James W. Pardew
Special Representative of the United States of America

Ek-8: Türk Demokratik Partisi Flaması

Ek-9: Türk Milli Birlik Hareketi Partisi Flaması

Ek-10: Türk Hareket Partisi Flaması

